

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตของสังคมไทย :
ศึกษาเฉพาะกรณี พระศรีอริยเมตไตรยในพระพุทธศาสนาเถรวาท

นางสินีนถ วิจิตรการลิขิต

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

**An Analytical Study of the Thai People's Attitude towards
The Future Buddha : A Case Study of Phra Srī
Ariyamettrai Buddha in Theravāda Buddhism**

Mrs. Sineenart Vichitrakranlikit

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ๕๓ /

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระเมธีรัตนติก)

..... กรรมการ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

..... กรรมการ

(ดร.พิสิฐ เจริญสุข)

..... กรรมการ

(นายสนธิ ศรีสำแดง)

..... กรรมการ

(นายรังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระสุธีธรรมานุวัตร

ประธานกรรมการ

นายสนธิ ศรีสำแดง

กรรมการ

นายรังษี สุทนต์

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตของ
สังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี พระศรีอริยเมตไตรยใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท

ผู้วิจัย : นางสาวสินีนาด วิจิตรการลิขิต

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

- : พระสุธีธรรมมานูวัตร ป.ธ.๕, M.A., Ph.D.
- : นายสนธิ ศรีสำแดง ป.ธ.๕, พธ.บ., น.บ., M.A.
- : นายรังษี สุทนค์ ป.ธ.๕, พธ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

บทคัดย่อ

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตของสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระศรีอริยเมตไตรยในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องพระประวัติของพระศรีอริยเมตไตรยแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในพระพุทธศาสนาเถรวาท และความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทย โดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

ผลการวิจัยพบว่า พระประวัติของพระศรีอริยเมตไตรย ในพระไตรปิฎก พระอรรถกถาฎีกา ปกรณ์วิเสส และพงสาวดาร คือ พระพุทธเจ้าผู้จะมาตรัสรู้สัจจะทั้งหลายด้วยตนเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม โดยจักเสด็จอุบัติขึ้นเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าที่ประกอบด้วยพระพุทธานุ ๕ ประการ คือ ๑. เป็นพระอรหันต์ ๒. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ๓. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ๔. เป็นผู้เสด็จไปดี ๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก ๖. เป็นสารathiผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘. เป็นพระพุทธเจ้า ๙. เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว จะทำหน้าที่ในการบริหารภิกษุสงฆ์ และทรงเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์สัตว์โลกด้วยการแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน

แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสศ และพงสาวดาร แสดงถึงกาลที่จักเสด็จอุบัติขึ้น และพุทธภาวะที่มีอยู่อย่างเป็นสากล โดยการเชื่อมโยงจากพระพุทธเจ้าในอดีตมาจนถึงปัจจุบันและต่อไปถึงอนาคต จึงมีวงศ์ของพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปแบบเดียวกัน แต่มีพระนามบัญญัติเรียกแต่ละพระองค์แตกต่างกัน

พระศรีอริยเมตไตรยจะใช้ระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ๑๖ อสงไขย แสนมหากัป และจะเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าในอนาคตต่อจากพระโคตมพุทธเจ้าในปัจจุบัน มีพระนามว่า “เมตไตรย” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจริง และพระองค์จะมาตรัสรู้เป็นปราชญ์ผู้อนุเคราะห์โลกในภัทรกัปที่มีความเจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ ได้แก่ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า และ พระโคตมพุทธเจ้า

ในคัมภีร์อนาคตวงศ์ ได้นำเอาแนวคิดจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ มาขยายความให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเสริมเพิ่มอนาคตพุทธะ ๑๐ พระองค์ เน้นกล่าวถึงพระศรีอริยเมตไตรยในเรื่องสภาพสังคมว่า จะเป็นยุคทองแห่งเศรษฐกิจ ไม่มีปัญหาความยากจน ไม่มีชาวนา ไม่มีการค้าขาย ไม่มีปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโสเภณี ปัญหาการก่อการร้าย เป็นต้น การเมืองสงบสุขไม่วุ่นวาย มีสิทธิเสรีภาพเสมอภาคกันโดยธรรม และเป็นสังคมในอุดมคติ มีแต่ความสุข ต้องการอะไรก็ไปสอยเอาที่ด้นกลบपर्พฤษ มีแต่คนรูปร่างสวยงามเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีสูงหรือเตี้ย ดำหรือขาว อ้วนหรือผอม มีอายุยืนถึง ๘๐,๐๐๐ ปี

ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทย มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน โดยเชื่อว่า ถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ จบภายในวันเดียวจะมีอานิสงส์มาก และต้องหมั่นให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น จะทำให้ได้พบพระศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรยในอนาคต ซึ่งความเชื่อนี้ยังแพร่หลายในชนชาวชนบททุกภาคของไทย

Thesis Title : An Analytical Study of the Thai People's Attitude towards The Future Buddha : A Case Study of Phra Srī Ariyamettrai Buddha in Theravāda Buddhism

Researcher : Mrs. Sineenart Vichitakranlikit

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

- : Phra Suthithammanuwat Pālī IX, M.A, Ph.D.
- : Mr. Sanit Srisamdaeng Pālī IX, B.A., LL.B., M.Ed
- : Mr. Rangsi Suthon Pālī IX, M.A.

Date of Graduation : November / 9 / 2006.

ABSTRACT

This thesis aims at studying the Thai people's attitude towards the future Buddha, Phra Srī Ariyamettrai in Theravāda Buddhism. It is a documentary research on Phra Srī Ariyamettrai's biography, the viewpoint on the story about Phra Srī Ariyamettrai in Theravāda Buddhism, and the belief in Phra Srī Ariyamettrai in Thai societies.

From the research, it is found that according to the Pālī Canon, the Commentaries, and the Sub-Commentaries, Phra Srī Ariyamettrai is the One who will fully attain enlightenment by Himself and teach others as well. He will be endowed with 9 virtues as follows : being the Worthy One the Fully Self-Enlightenmented One, being endowed with knowledge and conduct, being fortunate, the knower of the worlds, the incomparable trainer of trainable men, the teacher of gods and men, being enlightened and blessed. His role is to administer the monks' community (bhikkhusangha) and to be a Great Master to help sentient beings by means of preaching the Dhamma which is beautiful in the beginning, beautiful in the middle and beautiful in the end. He also announces Brahmachariya both in the meaning and in the alphabet utterly and completely.

The concept of Phra Srī Ariyamettrai in Pālī Canon, Commentaries, Sub-Commentaries and additional texts represents the

time at which He will be born and the Buddhahood existing universally by tracing back from all the past Buddhas upto the present One and the future One. Thus He is in the same clans of the Buddhas with different names.

Phra Srī Ariyamettrai is about to perform the ten perfections (Pāramī) for 16 uncalculable aeons and 100,000 great aeons and will become the All-Knowing Buddha called Phra Srī Ariyamettrai in the future, next to Gotama Buddha, the present Buddha. His name will be Mettraiya as found in the Three Baskets. He will be enlightened and will become learned, helping the world in the auspicious and developing aeon in the same way as the four former Buddhas namely ; Kakusandha, Konāgamana, Kassapa and Gotama.

It is found that the ideas appearing in the Three Baskets and other scriptures are brought and explained in Anāgata-vamsa scripture to make them clearer by adding the future Buddhas to be 10 and focussing on Phra Srī Ariyamettrai in the social state that it is the golden age of economy, politics and societies with no poverty, no farmer ,no commerce, no problem crime, prostitute the rising up in arms etc. Moreover, the politics will be stable, with good order, equal right in the Dhamma, ideal society and happiness. What one want can be picked down from the Kalp Trees with a long pole. All people are fair and beautiful, not high, not low, not white, not black, not fat, not thin, having long life up to the age of 80,000 years.

The belief in Phra Srī Ariyamettrai held by the Thai societies from Sukhothai Period up to now has been that one who can listen to the 13 chapters of the sermon of Great Birth(Mahājāti) up to end in one day, will receive much profit. One must always give alms, observe precepts and develop meditation etc. With these mentioned good actions, one shall be born in Phra Srī Ariyamettrai's religion in the future. This kind of belief has spread in all the communities in Thailand.

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณพระศรีสิทธิมนี คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนในการเปิดสอนสาขาพระพุทธศาสนาสำหรับคฤหัสถ์ ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการศึกษาในสถาบันแห่งนี้ และได้ให้ความเมตตาให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะอาศัยความช่วยเหลือจากท่านอาจารย์เหล่านี้ คือ พระสุธีธรรมาวุธ คณบดีคณะพุทธศาสตร์ อาจารย์สนิท ศรีสำแดง และอาจารย์รังษิ สุทนต์ ซึ่งเป็นคณาจารย์ที่ปรึกษา ได้เมตตาแนะนำและเสียสละเวลาให้คำแนะนำพระมหาสมพงษ์ สนฺตจิตฺโต และรศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ได้กรุณาตรวจแก้ไขภาษาอังกฤษและข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งพระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี พระมหาดวงดี วิสุทธธมฺโม ที่ได้เอื้อเฟื้อช่วยเหลือค้นคว้าในด้านข้อมูล และให้คำแนะนำบางส่วน ตลอดทั้งดำเนินการพิมพ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของท่านที่กล่าวนามมาและท่านที่ไม่ได้ออกนามมาขอกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระครูใบฎีกาสันน ทนฺตโก ข้าราชการเจ้าหน้าทีห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูล

คุณความดีที่เกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมบูชาพระรัตนตรัย พระคุณของมารดาบิดาผู้ให้กำเนิด และครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดทั้งผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ทุกๆ คน

นางสินีนารถ วิจิตรการลิขิต

วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อคัมภีร์

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาบาลี เรียงตามคัมภีร์ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพยตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปัญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

ขุ.ข.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตก	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สูตรนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.	(บาลี) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวัสปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.พุทธ.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.สง.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	ธัมมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.ป.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	บุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.สี. อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิสาสินี	สีลขนฺธรวคฺคอุทฺทกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม. อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิสาสินี	มหาวคฺคอุทฺทกถา	(ภาษาบาลี)

ที.ป.อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย	สมุจฺจลวิสาสินี ปาฏิกวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(บาลี) =	มชฺฌิมนิกาย	ปปฺพจฺสุทฺธิ มุลปฺพณาสกอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(บาลี) =	มชฺฌิมนิกาย	ปปฺพจฺสุทฺธิ มชฺฌิมปฺพณาสกอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.อ.อ.	(บาลี) =	มชฺฌิมนิกาย	ปปฺพจฺสุทฺธิ อุปริปฺพณาสกอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ล.ส.อ.	(บาลี) =	ลัฏฺฐนิกาย	สารถฺยปกาสินี สคาถวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ล.นิ.อ.	(บาลี) =	ลัฏฺฐนิกาย	สารถฺยปกาสินี นิทานวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก.อ.	(บาลี) =	องฺคุตฺตฺรนิกาย	มโนรธปุรณิ เอกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ทุก.อ.	(บาลี) =	องฺคุตฺตฺรนิกาย	มโนรธปุรณิ ทุกอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ติก.อ.	(บาลี) =	องฺคุตฺตฺรนิกาย	มโนรธปุรณิ ติกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.อ.	(บาลี) =	องฺคุตฺตฺรนิกาย	มโนรธปุรณิ จตุกกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.อ.	(บาลี) =	องฺคุตฺตฺรนิกาย	มโนรธปุรณิ ปญจกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.อ.	(บาลี) =	องฺคุตฺตฺรนิกาย	มโนรธปุรณิ ทสกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ข.อ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺตทีปนี อุทานอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ข.ป.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปกาสินี ปฏฺฐสมฺภิตามคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ข.ธ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ข.ม.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา มหานิทฺเทสอฏฺฐกถา	
ข.จ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา จุฬนิทฺเทสอฏฺฐกถา	
ข.อป.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	วิสุทฺทชนวิสาสินี อปทานอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ข.พุทธ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	มรฺตฺตตฺตวิลาสินี พุทฺธวํสอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงฺคณี อฏฺฐสาสินีอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.อ.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก วิภงฺก สมฺโมหวิโนทนีอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อภิ.ปญจ.อ.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก ปญจปกรณอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อ
ชื่อคัมภีร์ ตัวอย่าง ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๘/๖๕-๖๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ปาติ เล่ม ๑๑ ข้อ ๑๐๘ หน้า ๖๕-๖๖ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อ
ชื่อคัมภีร์ ตัวอย่าง ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๗/๗๕ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
เล่ม ๑๑ ข้อ ๑๐๗ หน้า ๗๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

การใช้หมายเลขอ้างอิงอรรถกถา จะแจ้งเล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์
ตัวอย่าง อ.จ.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๒๐๒. หมายถึง อรรถกถา มโนรปุรณิ ดิกนิปาต
อรรถกถา (ภาษาบาลี) เล่ม ๒ ข้อ ๖๖ หน้า ๒๐๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การใช้หมายเลขอ้างอิงฎีกา จะแจ้งเล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่าง
ม.ม.ฎีกา. (บาลี) ๒/๒๔๑/๑๑๐. หมายถึง มัชฌิมนิกาย สีนตูปปกาสินี มูลปณณาสกฎีกา
(ภาษาบาลี) เล่ม ๒ ข้อ ๒๔๑ หน้า ๑๑๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ พระพุทธเจ้าพระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย”	๑๐
๒.๑ ความหมายของคำว่า “พระพุทธเจ้า”	๑๐
๒.๒ ความหมายของคำว่า “พระศรีอริยเมตไตรย”	๑๒
๒.๒.๑ ความหมายของพระศรีอริยเมตไตรยในพระไตรปิฎกเถรวาท	๑๔
๒.๒.๒ ความหมายของพระศรีอริยเมตไตรยในอรรถกถา	๑๘
บทที่ ๓ แนวความคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย	๒๐
๓.๑ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในพระไตรปิฎก	๒๐
๓.๒ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในอรรถกถา	๒๘
๓.๓ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในวิสุทธิมรรคและมิลินทปัญหา	๓๒

๓.๔ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในฎีกาและพงสาวดาร	๓๓
๓.๕ แนวคิดพระศรีอริยเมตไตรยในคัมภีร์อนาคตวงศ์	๓๗
๓.๖ ลักษณะของพระศรีอริยเมตไตรย	๔๗
บทที่ ๔ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทย	๖๗
๔.๑ หลักความเชื่อทั่วไป	๖๗
๔.๒ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในปฐมสมโพธิกถาและ ฎีกามาลย์สูตร	๗๐
๔.๓ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยจากหลักฐานต่าง ๆ	๗๔
๔.๓.๑ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคกลาง	๗๕
๔.๓.๒ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคเหนือ	๗๗
๔.๓.๓ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคใต้	๘๐
๔.๓.๔ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคอีสาน	๘๑
๔.๔ ลักษณะของความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย	๘๓
๔.๕ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยจากการสัมภาษณ์ นักวิชาการศาสนาและปรัชญา	๘๕
๔.๕.๑ ด้านทัศนคติ	๘๐
๔.๕.๒ ด้านจารีตประเพณีและวิถีชีวิต	๘๑
๔.๕.๓ ด้านคุณค่าทางจริยธรรม	๘๒
๔.๕.๔ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม	๘๓
๔.๕.๕ ด้านความต้องการ	๘๕
๔.๕.๖ ด้านสังคมจินตนาการ	๘๕
บทที่ ๕ บทสรุป และข้อเสนอแนะ	๘๘
๕.๑ บทสรุป	๘๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๑
บรรณานุกรม	๑๐๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนั้นยากยิ่ง^๑ เพราะบุคคลที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ ต้องบำเพ็ญบารมีด้วยความพยายามอันยิ่งใหญ่ จึงจะสำเร็จได้ และต้องใช้เวลาอันยาวนานหลายพันโกฏิกัป จึงจะเสด็จอุบัติขึ้นได้^๒ นอกจากนี้ยังต้องมีเหตุปัจจัยที่พร้อม เช่น สภาพของความทุกข์ยากที่สัตว์ทั้งหลายถูกรอบงำ มีการตกต่ำด้านศีลธรรม จริยธรรม สังคมเสื่อมทรุดอย่างรุนแรง จึงจะทำให้บังเกิดมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติมาตรัสรู้ และสั่งสอนนำพาสัตว์โลกให้ข้ามพ้นแห่งห้วงมหันตทุกข์ในสังสารวัฏ เข้าสู่พระนิพพานอันเป็นแดนแห่งความสงบสุข

ถึงแม้ว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติได้ยาก แต่ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธวงศ์ ก็ได้มีพระพุทธเจ้าตรัสรู้ล่วงไปแล้วจำนวน ๒๔ พระองค์ รวมทั้งพระพุทธเจ้าโคตมพระองค์ปัจจุบันด้วย เป็น ๒๕ พระองค์^๓ เมื่อพระพุทธเจ้าโคตมอุบัติขึ้น พระองค์ได้ประกาศพระศาสนาให้ชาวโลกมีวิถีชีวิตแบบอย่างสันติสุขในการดำรงอยู่ หลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์จึงเป็นอมตะ ไม่ตายหรือมลายสูญไปจากโลกนี้อย่างแน่นอน ดังนั้นเป็นการแน่นอนที่จะต้องมีการมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาตรัสรู้ในอนาคต เพื่อรับช่วงประกาศฟื้นฟูสานต่อสังฆธรรมให้ปรากฏชัดขึ้นอีกครั้ง ซึ่งเรื่องนี้พระพุทธเจ้าโคตมของเราทั้งหลายก็ได้ตรัสพยากรณ์ไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี จักมีพระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรย เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดย

^๑ พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๕๐.

^๒ พุ. ธ. อ. (บาลี) ๖/๕๓.

^๓ คุราวละเยียดใน พุ. พุทฺธ. (ไทย) ๓๓/๑-๒๔/๕๕๒-๖๒๑.

ชอบ เช่นเดียวกับตถาคตอุบัติขึ้นในโลกในบัดนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรย จักทรงแสดงธรรม พระองค์จักทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพันรูป เช่นเดียวกับตถาคตบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อยรูปอยู่ในบัดนี้”^๔

พระพุทธโฆษาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงพระนามของพระบิดาและพระมารดาของพระพุทธเจ้าเมตไตรยว่า “พระพุทธเจ้าเมตไตรยจักมีพระบิดาพระนามว่าสุพรหมา มีพระมารดาพระนามว่า พรหมวดี”^๕ นอกจากนี้พระพุทธโฆษาจารย์ ยังได้ตั้งความปรารถนาขอบรรลุพระอรหัตผลในศาสนาของพระพุทธเจ้าเมตไตรย^๖ และพระสงฆ์ในลังกาทวีปก็ตั้งความปรารถนาขอพบพระพุทธเจ้าเมตไตรย^๗ ความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตนั้น จัดว่าเป็นความเชื่อตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ซึ่งเรียกว่า ตถาคตโพธิศรัทธา^๘

การเกิดขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น มิใช่ว่าจะเกิดขึ้นติดต่อกันไป เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งเสด็จอุบัติขึ้นประกาศพระศาสนาของพระองค์แล้วเสด็จดับขันธปรินิพพานจนกระทั่งหมดยุคศาสนาของพระองค์ วาระของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใหม่ก็เสด็จมาอุบัติขึ้น ในระหว่างนั้นจะมีเวลาที่ว่างเว้นจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรียกว่า “พุทธันดร” คือ ช่วงเวลาศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งสูญสิ้นแล้ว และพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ยังไม่อุบัติ^๙

สำหรับในภัทธกัปนี้ มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๕ พระองค์ คือ ๑. พระกกุสันธะ ๒. พระโกนาคมนะ ๓. พระกัสสปะ ๔. พระสมณโคดม (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) ๕. พระเมตไตรย พระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ไปแล้ว ๔ พระองค์ จะมาตรัสรู้ในอนาคตหนึ่งพระองค์ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าศรีอริยเมตไตรย^{๑๐}

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๗/๗๘-๗๙.

^๕ วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๔๑๕/๗๓.

^๖ วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๔๐๓.

^๗ มลินท. (บาลี) ๔๓๗- วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๔๕.

^๘ อัง.สตุดก. (ไทย) ๒๓/๔/๕.

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑-๒๔/๗๑๘-๗๒๑.

เรื่องพระศรีอริยเมตไตรยปรากฏในคัมภีร์อนาคตวงศ์ซึ่งมีเนื้อหาว่า พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรได้กราบทูลพระพุทธเจ้าขอให้ทรงแสดงเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ เริ่มตั้งแต่ ๑. พระศรีอริยเมตไตรยพุทธเจ้า ๒. พระรามสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓. พระธรรมราชสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔. พระธรรมสามีสัมมาสัมพุทธเจ้า ๕. พระนารทสัมมาสัมพุทธเจ้า ๖. พระรังสิมนีสัมมาสัมพุทธเจ้า ๗. พระเทวเทพสัมมาสัมพุทธเจ้า ๘. พระนรสีหสัมมาสัมพุทธเจ้า ๙. พระติสสสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๐. พระสมังคสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๑} โดยจัดเป็นอุเทศที่ ๑ - ๑๐

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์วิเสสและคัมภีร์ที่ว่าด้วยวงศ์ของพระพุทธเจ้าได้กล่าวสรุปไว้ว่า “พระพุทธเจ้าในอนาคตมีอย่างแน่นอน”^{๑๒} และในเนื้อเรื่องของคัมภีร์อนาคตวงศ์ที่แสดงเกี่ยวกับพระศรีอริยเมตไตรยนี้มีอิทธิพลต่อชาวไทยในอดีตอย่างแพร่หลาย เนื่องจากได้ส่งผลที่สะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ การเศรษฐกิจ และความเชื่อถือในพระพุทธศาสนาของบรรพชนสมัยโบราณเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างที่ชาวชนบทไทยในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ปัจจุบันยังถือปฏิบัติอยู่ ดังเห็นได้จากการตั้งหีบศพไว้บนรูปนกกยหรือบนกอินทรี โดยเชื่อกันว่านกกยหรือบนกอินทรีซึ่งเป็นพาหนะของพระพรหมจะนำดวงวิญญาณไปสู่พรหมโลก นอกจากนี้ก่อนจะมีการบำเพ็ญกุศล ชาวบ้านจะต้องเตรียมการปลูกปะรำพิธีไว้ให้เรียบร้อย เพื่อป้องกันลมและแสงแดดอันจะมาเบียดเบียนพระภิกษุสงฆ์ ตลอดถึงการจัดตั้งเสวตฉัตรบนเศียรพระพุทธรูป โดยเชื่อว่าเป็นทานที่มีอานิสงส์มาก^{๑๓}

คำอธิบาย การตั้งจิตปรารถนาเพื่อได้ไปเกิดในโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรยเป็นความปรารถนาของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป เห็นได้จากคำว่า “โลกพระศรีอารย์” จัดเป็นสังคมแห่งอุดมคติ (Ideal society) โดยแท้ เปรียบเหมือนดินแดนแห่งความฝันของคนทุกชาติ ทุกศาสนา มีความสุขสมบูรณ์ทั้งด้านวัตถุและคุณธรรม ซึ่งจากคัมภีร์ที่ได้ยืมได้ฟังได้ศึกษา และจากเอกสารข้อมูลต่างๆ จะแปลกลับไปจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโคดม เช่นว่า

^{๑๑} ประภาส สุระเสน , พระคัมภีร์อนาคตวงศ์ฉบับถ่ายถอด-แปล, (กรุงเทพมหานคร : มหามงกุฎราชวิทยาลัย), หน้า ๒.

^{๑๒} อ้างแล้ว, ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๗/๗๘-๗๙.

^{๑๓} บำเพ็ญ ะวิน และนิธิ เอียวศรีวงศ์, ประชุมพงศาวดารฉบับราชวรภาค ๓ พระคัมภีร์อนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๐), คำนำ.

ประชาชนจะมีรูปร่างหน้าตาเหมือนกันหมด มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ผู้วิจัยจึงต้องการจะศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคต เฉพาะกรณีศึกษาพระศรีอริยเมตไตรย ที่เกี่ยวกับพระประวัติ แนวความคิด และความเชื่อ ความคาดหวัง ที่มีอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน เพราะเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยยังมีความไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องพระประวัติของพระศรีอริยเมตไตรย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส และคัมภีร์อนาคตวงศ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ความหมายของพระศรีอริยเมตไตรยเป็นมาอย่างไร
- ๑.๓.๒ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อนาคตวงศ์กล่าวไว้อย่างไรบ้าง
- ๑.๓.๓ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทยเป็นอย่างไรบ้าง

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พระพุทธเจ้า หมายถึง พระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระสัพพัญญูพุทธเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง และสอนให้ผู้อื่นรู้ตามทุกๆ พระองค์ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคตตามที่มีบันทึกไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

พระศรีอริยเมตไตรย หมายถึง พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ ในภัทรกัปนี้ ต่อจากพระพุทธเจ้าของเราในปัจจุบัน ซึ่งได้บันทึกไว้จริงในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ และเล่มที่ ๓๓

อนาคต หมายถึง เวลาในพระพุทธศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเกิดอุบัติขึ้นต่อจากพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในปัจจุบัน

สังคมไทย คือ กลุ่มคนที่มีความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย โดยเฉพาะ นักวิชาการซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์ และฆราวาส ในส่วนพระสงฆ์คือ พระธรรมกิตติวงศ์ พระธรรมโกศาจารย์ พระเทพวิสุทธิกวี พระเทพดิลก พระราชปัญญามณี และพระสุธีวรญาณ ในส่วนฆราวาสคือ ศาสตราจารย์พิเศษจางค์ ทองประเสริฐ ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ และผศ.ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผาและอาจารย์ประกาศ สุระเสน

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคต : พระศรีอริยเมตไตรยครั้งนี้มีเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑.๕.๑ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และบำเพ็ญ ะวิน ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในอนาคตว่า “ความคิดของคนรุ่นใหม่มุ่งตรงไปยังพระศรีอริยเมตไตรยเพียงองค์เดียว หรือเพียงมุมใดมุมหนึ่ง ไม่คลุมสสารทุกด้าน ในแง่ที่เกี่ยวกับเสรีภาพทางด้านจิตใจอันเป็นรากฐานสำคัญของชีวิต วัตถุและอำนาจเท่านั้นที่คนในสังคมแสวงหา จึงละเลยความลุ่มหลงทางจิตที่เข้าใจสถานะทุกอย่างตามความเป็นจริง พระพุทธเจ้าในอนาคตเป็นเรื่องหนึ่งที่เสนอทางออกให้มนุษยชาติผู้หวังความกลมกลืน และประสานเข้ากับสรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นหลักการที่ไม่ยึดติดกับตัวบุคคล แต่เปิดกว้างให้ทุกคนมุ่งตรงเข้าไปหาโดยเท่าเทียมกัน”^{๔๔}

๑.๕.๒ ประกาศ สุระเสน ได้ทำคำชี้แจงว่า “อนาคตวงศ์ เป็นคัมภีร์พรรณนาประวัติของพระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ ก่อนหน้านี้นี้มีวรรณคดีบาลีว่าด้วยพระพุทธเจ้าในอนาคต ๔ เรื่อง คือ คัมภีร์อนาคตวงศ์ ผลงานของท่านพระกัศสปเถระ ชาวอินเดียได้, อมตรสธาราอรธกถาอนาคตวงศ์ ผลงานของพระอุปติสสเถระ ชาวลังกาทวีป, อมตรสธาราฎีกาอนาคตวงศ์ ผลงานของพระอุปติสสเถระ ชาวลังกาทวีป และคัมภีร์ทสโทธิสตัดูปปิตติกถา พระบัณฑิตเถระ ได้ตรวจสอบและจัดทำคำแปลเป็นภาษาสิงหล สำหรับอนาคตวงศ์นี้เป็นฉบับร้อยแก้วที่แต่งขึ้นในประเทศไทย ก่อนสมัยสุโขทัย สถานที่แต่ง สมัยที่แต่ง ไม่ได้

^{๔๔} นิธิ เอียวศรีวงศ์ และบำเพ็ญ ะวิน, ประชุมพงศาวดารฉบับราชบรรณ ๓ พระคัมภีร์อนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า (๕).

กล่าวถึงผู้แต่ง และประวัติการแต่งไว้ โดยมีเนื้อหาสาระว่า พระสารีบุตรทูลอาราธนาให้ตรัสแสดงถึงเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ ซึ่งจัดเป็นอุทเทสที่ ๑-๑๐”^{๑๕}

๑.๕.๓ ผ่าน วงษ์อ้วน ระบุว่า คัมภีร์อนาคตวงศ์แต่งขึ้นที่ลานนา ภาคเหนือของไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ซึ่งตรงกับสมัยของอาทิจจราช กษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย ส่วนแนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ ๑๐ พระองค์นั้น สันนิษฐานว่า คงได้รับแนวความคิดจากลังกาหรือจากไทยเอง หรือจากทั้ง ๒ แห่งก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเนื้อหาในคัมภีร์อนาคตวงศ์โดยละเอียดพบว่า เรื่องนี้มีได้แต่งขึ้นลอยๆ โดยปราศจากหลักฐานถึงแม้ว่าผู้แต่งจะไม่ได้ระบุคัมภีร์ใดเป็นที่อ้างอิง แต่ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่าคัมภีร์อ้างอิงในการแต่งได้อาศัยพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้นเอง”^{๑๖}

๑.๕.๔ ประโยชน์ สังกสิน ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานพบว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาได้เป็นเทพเจ้าผู้วิเศษหรือเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจเหนือธรรมชาติ แต่เป็นบุคคลที่มีความตั้งใจแน่วแน่มุ่งมั่นในการฝึกฝนอบรมตน เพื่อไปสู่ความบริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวะกิเลส โดยอาศัยปัญญาศรัทธา ความอดทนและความเพียรอย่างยิ่งยวด ซึ่งพุทธภาวะตามทัศนะของนิกายเถรวาทนั้นเป็นสิ่งที่ใครๆ ก็สามารถที่จะเข้าถึงได้ถ้าหากว่ามีความตั้งใจจริง และมีความเพียรอย่างเพียงพอ ดังนั้นในรูปธรรมแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมเหมือนกับคนปกติทั่วไปซึ่งตกอยู่ในสามัญลักษณะ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะแตกต่างจากบุคคลทั่วไปก็เพียงในด้านของจิตใจและคุณสมบัติอันเป็นส่วนนามธรรมเท่านั้น”^{๑๗}

^{๑๕} ประภาส สุระเสน , พระคัมภีร์อนาคตวงศ์ฉบับถ่ายถอด-แปล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๑๖} ผ่าน วงษ์อ้วน, “คัมภีร์อนาคตวงศ์ อุทเทสที่ ๑-๑๐ : การตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒๕๕.

^{๑๗} ประโยชน์ สังกสิน, “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐.

๑.๕.๕ พระมหาไกรวุฒิ มโนรัตน์ ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง สังคมอุดมคติ : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อนาคตวงศ์พบว่า สังคมอุดมคติซึ่งเนื้อหาของพระไตรปิฎกไม่สมบูรณ์พร้อมเหมือนของอนาคตวงศ์ เพราะสังคมในสงฆ์นี้ นอกจากจะมี อริยสงฆ์แล้วยังมีสมมติสงฆ์อีก หรืออีกนัยหนึ่งไม่ใช่ทุกคนจะบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล จุดนี้ชี้ความสำคัญของสังคมอุดมคติเชิงรูปแบบที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่ไม่เพียงหลากหลายในแง่ของที่มาเท่านั้น แต่ยังหลากหลายในระดับภูมิธรรมด้วย และยังมีความสำคัญในแง่ที่ว่า เป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยให้เกิดอริยบุคคลอันประกอบเป็นสังคมอุดมคติเชิงเนื้อหาอีก สังคมอุดมคติในพระไตรปิฎกเป็นพลวัตรเคลื่อนไหวตลอดเวลาซึ่งต่างจากอนาคตวงศ์ ที่สังคมอุดมคติเชิงเนื้อหาที่เป็นผลสำเร็จรูปมาจากการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลที่บำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์มาในอดีต^{๔๔}

๑.๕.๖ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ กล่าวไว้ในพุทธธานุภาพกับจิตธานุภาพว่าความเชื่อจากเรื่องพุทธทำนายที่ว่า พระพุทธศาสนาของสมเด็จพระสมณโคดม จะยืนยาวถึง ๕,๐๐๐ ปี ต่อจากนั้นไปก็จะเป็นยุคของพระศรีอริยเมตไตรยจะเสด็จมาช่วยผู้ที่ทำบุญและมีศีลธรรม ความเชื่อเรื่องนี้ปรากฏเด่นชัดนับตั้งแต่เมืองไทยรับพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาตั้งมั่นในกรุงสุโขทัย ซึ่งประชาชนในสมัยนั้นแสดงความปรารถนาหวังผลบุญให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรยหรือให้เกิดในสมัยของพระองค์ ซึ่งเชื่อกันว่า ทุกคนจะมีความสุขแผ่นดินไม่มีกัญชุก ปราศจากโจรผู้ร้าย ปรารถนาสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้น^{๔๕}

๑.๕.๗ พระมหาบุญทัน อานนโท ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี พบว่า ประเด็นสำคัญของเรื่องเวสสันดรชาดกอยู่ที่ บริจาคทานที่เป็นมหาบริจาค ซึ่งเกินวิสัยของคนธรรมดาสามัญจะกระทำได้ และพระองค์มิได้บำเพ็ญเฉพาะทานบารมีเท่านั้น แต่พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีข้อ

^{๔๔} พระมหาไกรวุฒิ มโนรัตน์, “สังคมอุดมคติ : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อนาคตวงศ์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔.

^{๔๕} พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, พุทธธานุภาพกับจิตธานุภาพ, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๒). หน้า ๓๕.

อื่นๆ ด้วย ถ้าพระองค์ทรงบำเพ็ญเฉพาะทานบารมี พระองค์ก็จะไม่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพราะคุณธรรมทั้งหลายที่นำไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้ามี ๑๐ ประการ^{๒๐}

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยลักษณะเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยด้วยการศึกษาวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

๑.๖.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาไทย ทั้งที่เป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทยที่มีผู้แปลเรียบเรียงไว้

๑.๖.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) มีทั้งอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส คัมภีร์อนาคตวงศ์และเอกสาร หนังสือ บทความและงานวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๓ สัมภาษณ์นักวิชาการซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์ และฆราวาส ในส่วนพระสงฆ์คือ พระธรรมกิตติวงศ์ พระธรรมโกศาจารย์ พระเทพวิสุทธิทักขิ พระเทพดิลก พระราชปัญญามณี และพระสุธีวรญาณ และในส่วนฆราวาสคือ ศาสตราจารย์พิเศษจางค์ทองประเสริฐ ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ และผศ.ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผา และอาจารย์ประภาส สุระเสน

เมื่อได้ทำการศึกษาข้อมูลแล้ว ก็นำข้อมูลเหล่านั้นมาวินิจฉัย ทำการศึกษาวิเคราะห์วิจารณ์ให้เห็นอย่างแจ่มชัด ประกอบกับความคิดเห็นของผู้วิจัย แล้วจึงทำการสรุปเรียบเรียงเป็นวิทยานิพนธ์

๑.๗ ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาความหมายของพระศรีอริยเมตไตรยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ปรากฏในหลักฐานทางคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อนาคตวงศ์ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และ

^{๒๐} พระมหาบุญทัน อานนุ โท, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

คัมภีร์อนาคตวงศ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทยตามเอกสารและหลักฐานต่างๆ และจากความคิดเห็นของนักวิชาการบางท่านในบทสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยเพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงเรื่องพระประวัติของพระศรีอริยเมตไตรย
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ปกรณวิเศษ และคัมภีร์อนาคตวงศ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทย

บทที่ ๒

พระพุทธเจ้าพระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย”

๒.๑ ความหมายของคำว่า “พระพุทธเจ้า”

พระศรีอริยเมตไตรยหรือพระศรีอาริย์ เป็นพระนามของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต ซึ่งจะอุบัติขึ้นในภavn้า หลังจากสิ้นศาสนาของพระสมณโคดมพุทธเจ้าแล้ว จะเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ที่ ๕ แห่งภัทรกัปนี้^๑ ดังนั้น จึงมีคำที่เกี่ยวข้องกับพระศรีอริยเมตไตรย คือ คำว่า “พระพุทธเจ้า”

พระพุทธเจ้า หมายถึง พระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระสัพพัญญูพุทธเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง และสอนผู้อื่นให้รู้ตามทุกๆ พระองค์ ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคตในสถานะที่เป็นตัวตนจริงตามที่บันทึกไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังนี้

คำว่า “พุทธะ” เป็นคำบาลี ตามรูปศัพท์เป็นคำกริยาภิกตฺที่ประกอบมาจาก พุทธธาตุ หมายถึง ผู้ตรัสรู้, ผู้เบิกบาน,^๒ ลง ต ปัจจัยในกริยาภิกตฺ อาเทศ ต ปัจจัยเป็น ฐ และ ฐ ที่สุดธาตุ เป็น พุ สำเร็จรูปเป็น พุทธ^๓ ชื่อว่าพระพุทธเจ้า เพราะทรงตรัสรู้สัจธรรม, ทรงยังหมู่สัตว์ให้ตรัสรู้, ทรงเป็นพระสัพพัญญู, ทรงเห็นธรรมทั้งปวง, เพราะไม่มีคนอื่นแนะนำ ฯลฯ^๔

ถ้าแปลตามอักษร ก็คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน แต่นักปราชญ์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๓.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๕.

^๓ พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุรุธา, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^๔ ขุมหา. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๕๕๑-๕๕๒.

ควรมีความหมายว่ารู้ และตรัสรู้ ส่วนความหมายว่าบาน และตื่น^๔ เป็นความหมายที่ดีความใช้กันในภายหลัง

โมเนียร์ โมเนียร์ วิลเลียมส์ (Monier Monier Williams) ได้กล่าวสรุปความหมาย และวิวัฒนาการความหมายของคำนี้ไว้ดังนี้

ความหมายดั้งเดิม น่าจะหมายถึง “หยั่งความลึก, เข้าสู่ส่วนลึกที่สุด” (จึงมีความหมายต่อมาว่า) สังเกต, หมายถึง, สนใจ, เอาใจใส่, ติดตาม ; รับรู้, หมายถึง, ค้นหา, จำได้ : รู้, เข้าใจ, รู้เรื่อง ; คิด, ไตร่ตรอง, ไคร่ครวญ, พิจารณา, ถือเอา, ยกย่อง ; ฟั่น (จากสลับหรือจาก - หลับ ฯลฯ) ได้สติ ; ลุกขึ้น ; ตื่นขึ้น ; เตือน^๕

จะเห็นได้ว่า ความเป็นไป ๒ ประเด็น คือ รู้ เข้าใจสิ่งที่ได้สังเกตแล้ว หมายถึง เอาไว้ กับ ฟั่น, ได้สติหรือรู้สึกตัว ตื่นขึ้น การบรรยายการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเริ่มเมื่อพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาติดตามความเป็นไปของจิต ทำให้จิตมีสมาธิ แล้วเกิดความรู้ขึ้น เมื่อเกิดความรู้ก็รู้ว่าตนฟั่นแล้ว อันเป็นเหตุให้เกิดการตีความว่า รู้ตนเอง ตื่นขึ้นจากความไม่รู้ตัวที่หลงเวียนว่ายอยู่^๖

ดังนั้น คำว่า “พุทธะ” ชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้า เพราะอรรถว่า ตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย เหตุให้หมู่สัตว์รู้ตาม เพราะเป็นสัพพัญญู เป็นผู้ทรงรู้อย่าง เป็นผู้สิ้นอาสวะ เป็นผู้ไม่มีอุปกิเลส เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ โดยส่วนเดียว เป็นผู้ไม่มีกิเลส เป็นผู้เสด็จไปตามทางเอกายนมรรค เป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม^๗

จากความหมายข้างต้นพอที่จะสรุปได้ดังนี้ คือ คำว่า “พระพุทธเจ้า” หมายถึง บุคคลผู้ตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย คืออริยสัจ ๔ แล้วเป็นผู้ตื่น คือตื่นจากหลับอยู่ในอำนาจของกิเลส แล้วเป็นผู้เบิกบาน เพราะสามารถกำจัดอาสวะกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง และสามารถสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย ซึ่งเรียกชื่อว่า พระสัพพัญญูพุทธเจ้า นอกจากจะเรียกชื่อว่า “พระสัพพัญญู

^๔ ประพนธ์ อัสววิรุฬหการ, โพธิสัตว์จรรยา : มรรคาเพื่อมหาชน. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๖.

^๕ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๖.

^๖ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๗.

^๗ จ.ม. (ไทย) ๒๕/๘๕๓/๔๓๕.

พระศาสดา พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า พระโลกนาถ พระอังกิรส และพระจอมมุณี^๕ เป็นต้น และที่มุ่งหมายเอาพุทธคุณที่สำคัญ ๕ ประการ คือ อรหัง สัมมาสัมพุทธโ วิชชาจรรณสัมปันโน สุขโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ สัตถา เทวมนุสสานัง พุทโธ ภควา

การจะเป็นพระพุทธรูปเจ้านั้น จึงเกิดจากตัวบุคคลผู้ทำบำเพ็ญบารมีมาก่อน เพราะ บุคคลผู้เป็นพระพุทธรูปเจ้านั้น หมายถึง บุคคลผู้มีจิตหลุดพ้นจากอาสวกิเลสเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระสัพพัญญูพุทธเจ้า หมายถึง ท่านผู้ตรัสรู้เอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย

๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า หมายถึง ท่านผู้ตรัสรู้เอง แต่ไม่อาจสอนธรรมที่ตนรู้นั้น แก่ผู้อื่นได้เหมือนพระสัพพัญญูพุทธเจ้า เพราะขาดคุณสมบัติสำคัญบางประการ คือ พระสัพพัญญุตญาณและทศพลญาณ แต่สูงกว่าพระอรหันตสาวกอื่นๆ เพราะตรัสรู้ธรรมด้วยตนเอง^๖

๓. พระอนุพุทธเจ้า หรือพระสาวกของพระพุทธรูปเจ้านั้น หมายถึง ท่านผู้ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์โดยการรับฟังคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^๗

จากข้อความที่ยกขึ้นมา ณ เบื้องต้นนี้ พระพุทธรูปเจ้านั้นหมายถึงพระพุทธรูปประเภทที่ ๑ ซึ่งถือได้ว่า สำคัญมากที่สุด เพราะความเป็นพระพุทธรูปเจ้าสามารถให้กำเนิดศาสนาขึ้นมาได้

๒.๒ ความหมายของคำว่า “ศรีอริยมตไตรย”

คำว่า “ศรีอริยมตไตรย” แบ่งออกเป็น ๓ คำ คือ ศรี+อริย+มตไตรย คำว่า “ศรี”

^๕ อภิธาน. ข้อ ๑.

^๖ พระมหาสุติ สว่างวงศ์, “พระปัจเจกพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒.

^๗ ประโยชน์ สังกสิน, “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐.

(เป็นภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นภาษาบาลี คือ สิริ, สิริ) หมายถึง มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่างสุกใส, ความงาม, ความเจริญ คำว่า “อริย” ในพระพุทธศาสนาเรียกบุคคลผู้บรรลุนิพพาน วิเศษมีพระโสดาบัน เป็นต้นว่า พระอริยะ หรืออริยบุคคล เป็นคำวิเศษนำหน้า แปลว่า เจริญ, เด่น, ประเสริฐ คำว่า “เมตไตรย” (ภาษาสันสกฤต) เป็นพระนามของพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ข้างหน้า^{๑๒}

ในพระไตรปิฎกเรียกเป็น “เมตเตย” (ภาษาบาลี) ในคัมภีร์มิลินทปัญหา และคัมภีร์อนาคตวงศ์ เป็นต้น บาลีเรียกว่า “อริยเมตเตย” ในคัมภีร์สันสกฤตชื่อ อารยไมเตรยวชากรณม เรียกเป็น “อารยไมตรย” ส่วนในภาษาไทยเรียกว่า “พระศรีอาริย์” บ้าง “พระศรีอริยเมตไตรย” บ้าง “พระศรีอาริยเมตไตรย” บ้าง^{๑๓}

พระศรีอริยเมตไตรยมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน อย่างเช่น ฝ่ายมหายานเรียกว่า “พระเมตไตรย” ทางฝ่ายเถรวาทหรือทางไทยเรียกว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” ก็มี “พระศรีอาริยไมตรี” ก็มี คนส่วนมากจะรู้จักในนามของพระศรีอาริย์ ซึ่งเป็นคำที่กล่าวถึงและปรารถนาจะไปเกิดในยุคที่พระองค์จะมาตรัสรู้^{๑๔}

คำว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” มีกล่าวถึงแตกต่างกันไป เช่น ภาษาจีน เรียกว่า มิไล (Mi-Li) หรือมิโลโฟ ในภาษาญี่ปุ่น เรียก มิโรกุ ภาษาเกาหลี เรียก ไมรัก (Miruk) หรือไมรอก (Mirok)^{๑๕}

จากความหมายข้างต้นทั้งหมดนี้พอที่จะสรุปได้ดังนี้

คำว่า “ศรีอริย” เพิ่มเติมมาที่หลัง ไม่ได้ให้ความหมายไว้อย่างชัดเจน คำว่า “เมตไตรย” แปลว่า ผู้มีเมตตา เป็นพระนามของพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ข้างหน้า เมื่อรวมคำ

^{๑๒} ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๓, ๑๓๓๗, ๘๗๓.

^{๑๓} ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิภคา ฉบับราชบัณฑิตสถาน, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๗๒๗.

^{๑๔} ส.พลายน้อย (นามแฝง), พระศรีอาริย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

ทั้งสามเข้าด้วยกันจึงได้คำว่า “ศรีอริยเมตไตรย” ผู้วิชัยประมวลเอาความแล้วหมายถึงว่า ผู้มีเมตตาอย่างประเสริฐรุ่งเรือง ซึ่งหมายถึง พระพุทธเจ้าผู้ที่จะตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง เป็นผู้รู้ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และสอนผู้อื่นให้รู้ตาม จะเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าในอนาคตต่อจากพระโคตมพุทธเจ้าหรือพระศากยมุนีพุทธเจ้าในปัจจุบัน และเป็นพระนามที่เรียกชื่อแตกต่างไปจากพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ ที่เคยมีมาแล้วในอดีต และพระองค์จะมาตรัสรู้ในยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองที่สุดกว่ายุคของพระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จอุบัติขึ้นในภัทรกัปเดียวกัน คือ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า และพระโคตมพุทธเจ้า

๒.๒.๑ ความหมายของพระศรีอริยเมตไตรยในพระไตรปิฎกเถรวาท

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกไม่ได้กล่าวถึงพระศรีอริยเมตไตรย มีหลักฐานปรากฏเฉพาะในพระสูตรตันตปิฎกเพียง ๒ แห่ง คือ คัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค และคัมภีร์ชุตทกนิกาย พุทธวงศ์

ก. ในทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ได้กล่าวถึงพระศรีอริยเมตไตรยมีพระนามว่า “พระเมตไตรย” ดังหลักฐานที่ปรากฏในจกกวัตติสูตร ตอนว่าด้วยเมตเตยยพุทธรูปบาท มีความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาคเหมือนตถาคตอุบัติขึ้นในโลกในบัดนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค^{๑๖}

จากข้อความข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงพระศรีอริยเมตไตรยมีพระนามว่า เมตเตยยะ จักเสด็จอุบัติขึ้นและมีพระพุทธรูป ๘ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน คือ

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๗/๗๘-๗๙. ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๗/๖๕.

๑. เป็นพระอรหันต์ (อรหัน)^{๑๗} หมายความว่า เป็นผู้บริสุทธิ ไกลจากกิเลส มีรากะ เป็นต้น เป็นผู้ทำลายกองลื้อแห่งสังสารวัฏ คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน และกรรม และเพราะพระองค์เป็นผู้ไกลจากกิเลส จึงเป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น เป็นผู้ควรได้รับความเคารพนับถือจากผู้อื่น พระองค์เป็นผู้ไม่มีความลับ เพราะพระองค์ไม่มีความเสียหายที่จะต้องซ่อนเร้นเพื่อมิให้ผู้อื่นรู้

๒. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ (สัมมาสัมพุทธโธ) หมายความว่า เป็นผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง มีอริยสัจ ๔ เป็นต้น คือพระองค์ทรงรู้ว่า ชราและมรณะ คือความแก่และความตายอันมีชาติเป็นเหตุ เป็นทุกข์สัง ชาติคือความเกิดอันมีตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) เป็นเหตุเป็นสมุทัยสัง ความออกไปแห่งทุกข์และสมุทัยนั้นเป็นนิโรธสัง และปฏิบัติเป็นเหตุรู้โรธคือความดับทุกข์เป็นมรรคสัง^{๑๘}

๓. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (วิชาจรณสัมปັນโน) หมายความว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาทั้งหลาย คือ วิชา ๓ และวิชา ๘^{๑๙} และจรณะ ๑๕ คือ สีสังวร (ความสำรวมในศีล) อินทริยสังวร (ความสำรวมอินทริย์) โภชนมัตตัญญูตา (ความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค) ชาคริยานุโยค (ประกอบความเพียรในการเป็นผู้ตื่นอยู่เสมอ) ลัทธธรรม ๗ คือ ลัทธา (ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า) หิริ (ความละอายต่อความชั่ว) โอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) พาหุสัจจะ (ความเป็นผู้ศึกษามาก) วิริยะ (ความเพียร) สติ (ความระลึกได้) ปัญญา (ความรอบรู้) และรูปฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน^{๒๐}

๔. เป็นผู้เสด็จไปดี (สุคโต) หมายความว่า เป็นผู้ที่มีทางเสด็จไปอันงดงาม คือเป็นทางสะอาดหาโทษมิได้ ได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่าเสด็จไปไม่ขัดข้อง สู่ทิศอันเกษม ชื่อว่าผู้เสด็จไปสู่ที่อันดี คือพระนิพพาน และชื่อว่าเสด็จไปโดยชอบ คือไม่ทรงกลับมาสู่กิเลสทั้งหลายที่พระองค์ทรงละได้^{๒๑}

^{๑๗} ตี.ข. (ไทย) ๑๗/๑๒๕/๘๑.

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๑๗.

^{๑๙} ที.สี. (ไทย) ๕/๑๓๑/๑๐๑.

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔/๓๑.

^{๒๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๔๘.

๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก (โลกวิทู) หมายความว่า ทรงรู้แจ้งถึงฐานบ้านเมืองต่าง ๆ ทรงรู้ธรรมาศัยของสัตว์ทั้งหลาย ทรงรู้ความเป็นไปของสัตว์ทั้งหลายทั้งสุขทุกข์ เจริญเสื่อม เป็นต้น คือทรงรู้แจ้งโลก คือสังขารโลก สัตว์ และโอกาสโลก โดยประการทั้งปวง^{๒๒}

๖. เป็นสารถิณีผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม (อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ)^{๒๓} หมายความว่า ทรงเป็นสารถิณีผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ทรงฝึกโดยไม่ต้องใช้อาชญา และทรงรู้จักอุปายให้เหมาะสมบุคคล ตามสมควรแก่การมีของแต่ละคนที่ควรฝึกได้ และผู้ที่พระองค์ฝึกแล้วก็ได้ผลแห่งการฝึกตามสมควร จนถึงได้เต็มรสแห่งอมตธรรม

๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สทธาเทวมนุสสานัง) หมายความว่า ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงพร่ำสอนด้วยประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน นำพาสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นจากโอฆะสงสาร พ้นการเวียนเกิดเวียนตาย^{๒๔}

๘. เป็นพระพุทธรเจ้า (พุทโธ) หมายความว่า เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบาน คือเป็นผู้ตื่นจากความหลับคือความหลงมกย เป็นกัลยาณู รู้จักกาลสมัย รู้จักฐานะและฐานะ เป็นผู้เบิกบานแล้ว คือเป็นผู้ทรงคุณบริบูรณ์ และได้ทำพุททธิกิจ^{๒๕}

๙. เป็นพระผู้มีพระภาค (ภควา) หมายความว่า เป็นผู้จำแนกแจกธรรมแก่สรรพสัตว์ให้ได้รับรู้สแห่งธรรม ชื่อว่าเป็นผู้มีโชค คือเมื่อครั้งยังไม่ออกผนวช ก็ได้รับการทำนุบำรุงอย่างดี เมื่อออกบวชแล้วก็ได้บรรลุธรรมวิเศษ ตามความประสงค์ เมื่อประกาศศาสนาก็ยังสรรพสัตว์ให้ศรัทธาเลื่อมใส ขอมรับนับถือ ประกาศศาสนาไปได้อย่างกว้างขวาง เป็นต้น^{๒๖}

เมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ

^{๒๒} พระพุทธโฆษเถระ, พระวิสุทธิมรรค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิวิไลภิกขุ, ๒๕๒๑), หน้า ๓๒๖-๓๓๕.

^{๒๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๖๓๓/๔๐๕.

^{๒๔} พระพุทธโฆษเถระ, พระวิสุทธิมรรค, หน้า ๓๓๓-๓๓๔.

^{๒๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมถกัมมัฏฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๓), หน้า ๑๖๕-๑๖๕.

^{๒๖} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๘/๖๕-๖๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๘/๖๕.

บริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วนเหมือนตาคด ในบัดนี้ แสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน พระองค์จักทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพันรูป เหมือนตาคดบริหารภิกษุสงฆ์หลาย ร้อยรูปในบัดนี้ ฉะนั้น^{๒๓}

นอกจากนี้ พระศรีอริยเมตไตรยยังทำหน้าที่ในการบริหารภิกษุสงฆ์หลายพันรูป เหมือนอย่างพระโคตมพุทธเจ้าบริหาร คือ ทรงบำเพ็ญพุทธจริยา ๓ ประการ ได้แก่ โลกัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ญัตติถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติตามฐานะ และพุทธัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ๕ ประการ ได้แก่ เข้าเสด็จบิณฑบาตโปรดสัตว์ เย็นแสดงธรรม กลางคืนประทานโอวาทภิกษุ กลางดึกตอบปัญหาเทวดา ไกลรุ่งทรงตรวจดูอุปนิสัยสัตว์ที่จะเสด็จไปโปรด

และมีใจความต่อไปว่า ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น พระเจ้าสังขะจักรับสั่งให้ยกปราสาทที่พระเจ้ามหาปาณะโปรดให้สร้างไว้ แล้วประทับอยู่ ทรงสละบำเพ็ญทานแก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิกและยาจกทั้งหลาย จักทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวัสตร์ เสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิตในสำนักของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรย^{๒๔}

จากข้อความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า พระนามว่า เมตไตรย เป็นพระนามสมมุติบัญญัติ เพื่อไม่ให้ปะปนกันกับพระนามของพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ

ข. ในขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ปกิณณกัณท์ ตอนที่ว่าด้วยเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสมณโคตมพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ มีพระนามพระเมตไตรยด้วย^{๒๕}

^{๒๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๓/๖๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๓/๓๘-๓๙.

^{๒๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๘/๖๕-๖๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๘/๓๙.

^{๒๕} อ้างแล้ว.

๒.๒.๒ ความหมายของพระศรีอริยเมตไตรยในอรรถกถา

อรรถกถา คือ หนังสือที่อธิบายความหมายของคำ และความในพระไตรปิฎก^{๑๐} อันเป็นหนังสือบาลีที่พระมหาเถระที่อยู่ใกล้ชิดสมัยพระพุทธเจ้าได้รจนาขึ้นเพื่ออธิบายคำ และความหมายในพระไตรปิฎกให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คำว่า “เมตไตรย” มีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาที่มณิกาย มหาวรรค พระอรรถกถาจารย์แสดงเรื่องพระพุทธเจ้าเมตไตรยโดยลำดับของ กัปที่มีพระพุทธเจ้าพอสรูปได้ดังนี้

๑. ในที่สุดของไขวกัป ต่อไปอีก ๑๐๐,๐๐๐ กัป พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า พระปทุมุตตระ พระองค์เดียวเท่านั้นทรงอุบัติขึ้น
๒. ในกัปที่ ๓๐,๐๐๐ พระพุทธเจ้า ๒ พระองค์ คือ พระสุเมธะ พระสุชาตะ ทรงอุบัติขึ้น
๓. ในกัปที่ ๑๘,๐๐๐ พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ คือ พระปิยทัสสี พระอัทธทัสสี พระธัมมทัสสี ทรงอุบัติขึ้นในกัปหนึ่ง
๔. ในกัปที่ ๘๘ พระพุทธเจ้าพระนามว่า สัทธัตถ ทรงอุบัติขึ้น
๕. ในกัปที่ ๘๒ พระพุทธเจ้า ๒ พระองค์ คือ พระติสสะ พระปัสสะ ทรงอุบัติขึ้น
๖. ในกัปที่ ๘๑ กัป พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า วิปัสสีทรงอุบัติขึ้น
๗. ในกัปที่ ๓๑ พระพุทธเจ้า ๒ พระองค์ คือ พระสิขี พระเวสสฏ ทรงอุบัติขึ้น
๘. ในกัทรกัปนี้ พระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลายทรงอุบัติขึ้น พระเมตไตรยจะจักทรงอุบัติขึ้นภายหลัง^{๑๑}

^{๑๐} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๒๗๑.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๗๔.

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าเมตไตรยหมายถึงพระพุทธเจ้าพระองค์ที่ ๕ ที่จะมาอุบัติรู้ต่อจากพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน คือพระโคตมะ

คัมภีร์อรรถกถาอภิธรรม ปุคคบัญญัติ แสดงเรื่องพระพุทธเจ้าเมตไตรยเมื่อกำหนดความหมายก็พอสรุปได้ว่า “พระพุทธเจ้าเมตไตรยในคัมภีร์นี้ หมายถึงพระพุทธเจ้าที่บุคคลในกาลแห่งพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าโคตมปรารถนาจะไปเกิดแล้วได้บรรลุธรรม”^{๑๒}

จากข้อความข้างต้นนี้หมายถึงว่า ความสำคัญของศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยมีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้ยังมีกิเลสอยู่ เมื่อหมดความเพียร แต่ก็ยังหวังที่จะบรรลุธรรมในอนาคต

สรุปความหมายของพระศรีอริยเมตไตรยทั้งหมดในพระไตรปิฎก และอรรถกถาความหมายที่เด่นชัดจนที่สุดคือ การเสด็จอุบัติขึ้นมาของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยพุทธคุณ ๘ ประการ ได้แก่ ๑. เป็นพระอรหันต์ ๒. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ๓. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ๔. เป็นผู้เสด็จไปดี ๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก ๖. เป็นสาวกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘. เป็นพระพุทธเจ้า ๙. เป็นพระผู้มีพระภาค และความหมายที่สำคัญที่สุด คือ สัตถา เทวมนุสสานัง ทรงเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์สัตว์โลก ทรงทำหน้าที่และการบริหารภิกษุสงฆ์ด้วยการแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน อภ.ป.อ. (ไทย) ๓/๔๓๐-๔๓๑.

บทที่ ๓

แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย

๓.๑ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในพระไตรปิฎก

แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในพระไตรปิฎก เมื่อพิจารณาตามหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนแล้ว พระพุทธเจ้าที่เรารู้จัก คือ พระสมณโคดม พุทธเจ้าหรือพระศากยมนีพุทธเจ้า ก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้า เดิมคือ เจ้าชายสิทธัตถะแห่งศากยวงศ์ในโคตมโคตรแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย โดยถือกำเนิดขึ้นมาเมื่อ ๘๐ ปี ก่อนพุทธศักราช พระองค์ทรงค้นพบพระสัจธรรม ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงเผยแผ่ธรรมแก่ชาวโลก และเป็นผู้ให้กำเนิดพระสงฆ์ขึ้นมาในโลกอันกล่าวได้ว่า คือ พระรัตนตรัย ได้แก่ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ ได้เกิดขึ้นแล้วอย่างสมบูรณ์นับตั้งแต่นั้นมา^๑ ถึงแม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ และพระสงฆ์สาวกได้ประกาศเผยแผ่พระศาสนาสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน

พระพุทธเจ้ามีมากมายหลายพระองค์มีปรากฏในพุทธวงศ์อยู่ ๒๕ พระองค์ เริ่มตั้งแต่พระทีปังกรจนถึงพระกัสสปะ ๒๔ พระองค์ และพระโคตมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันเป็นองค์ที่ ๒๕ แต่ในภัทรกัปนี้มีพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ไปแล้ว ๔ พระองค์คือ ๑. พระกกุสันธะ ๒. พระโกนาคมนะ ๓. พระกัสสปะ^๒ และพระพุทธโคตมเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน รวมทั้งพระศรีอริยเมตไตรยที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอีก ๑ พระองค์ รวมเป็น ๕ พระองค์

^๑ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และบำเพ็ญ ะวิน, ประชุมพงศาวดารฉบับราชบรรณ ๓ พระคัมภีร์อนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า (๘).

^๒ ชุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๘/๓๒๓.

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า พระโคตมพุทธเจ้า ในฐานะเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ และมนุษย์พิเศษ ได้มีพระพุทธเจ้าผู้ที่ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และปรินิพพานไปแล้วนับไม่ถ้วนในแต่ละกัป* และที่จะมาตรัสรู้ในอนาคตอีกมากมาย

พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์จะมีพื้นฐานเหมือนกันที่เป็นสามัญทั่วไป ทั้งด้านความหมาย ประเภท คุณธรรมและคุณสมบัติ การตรัสรู้และสิ่งที่ตรัสรู้ รวมทั้งการวางหลักธรรมวินัย^๔

แนวคิดเหล่านี้ ไม่ใช่แนวคิดใหม่ เป็นแนวคิดที่มีมาแต่ก่อน ตามหลักฐานในพุทธวงศ์ ว่าด้วยวงศ์ของพระพุทธเจ้ามี ๒๕ พระองค์ เนื่องจากพระพุทธเจ้าในอดีตมีประวัติเรื่องราวแสดงไว้มากแล้ว จึงจะกล่าวถึงเฉพาะประวัติของพระพุทธเจ้าเพียง ๔ พระองค์ในภัทรกัป* โดยสังเขปดังนี้ คือ

๑. พระพุทธเจ้ากกุสันธะ แต่เดิมเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์ปุโรหิตชื่ออัคคิทัตตะ เป็นผู้สอนธรรมของพระเจ้าเขมกะกษัตริย์นครเขมวดี มารดาเป็นพราหมณ์ชื่อวิสาखा เป็นมารวาสอยู่ ๔,๐๐๐ ปี นักรถเทียมม้าออกมหาภิเนษกรรมณ์ ทำความเพียรอยู่ ๘ เดือน ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าที่โคนต้นชีก ดำรงพระชนม์อยู่ ๔๘,๐๐๐ ปี ปรินิพพานในสวนเขมาราม

๒. พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ แต่เดิมเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์ชื่ออุตตรา ภรรยาของพราหมณ์ชัณณทัตตะในนครโสภวดี เป็นมารวาสอยู่ ๓,๐๐๐ ปี ชี้อ้างออกมหาภิเนษกรรมณ์ ทำความเพียรอยู่ ๖ เดือน ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าที่โคนต้นมะเดื่อ ดำรงพระชนม์อยู่ ๒๔,๐๐๐ ปี ปรินิพพานในสวนปีพพดาราม

* คำว่ากัป มีความหมายหลายอย่าง ได้แก่กาล, เวลา, สมัย, อายุ, กำหนด, วัค และประมาณ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สูญกัป กับที่ว่างจากพระพุทธเจ้า และอสุญกัป กับที่ไม่ว่างจากพระพุทธเจ้า

^๔ พระมหาประภค ประทุมรัตน์, “ศึกษาวิเคราะห์หลักฐานการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระสมณโคตมพุทธเจ้า ศึกษาเจาะกรณีการแสวงหาที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

* ภัทรกัป คือกัปที่เจริญจัดเป็นอสุญกัป เพราะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ไปแล้ว ๔ พระองค์ คือ ๑. พระกกุสันธพุทธเจ้า ๒. พระโกนาคมนพุทธเจ้า ๓. พระกัสสปพุทธเจ้า ๔. พระพุทธเจ้าโคตม(ถึงแม้จะปรินิพพานไปแล้ว ตอนนี้ถือว่า อยู่ในยุคของพระองค์)

๓. พระพุทธเจ้ากัสสปะ แต่เดิมเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์ชื่อชนวดี ภรรยาของพราหมณ์พรหมทัตในนครพาราณสี เป็นมาราวาสอยู่ ๒,๐๐๐ ปี ดำเนินทำอกมहाภิเนษกรรม ทำความเพียรอยู่ ๗ เดือน ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าที่โคนต้นนิโครธ (ต้นไทร) ดำรงพระชนม์อยู่ ๑๖,๐๐๐ ปี

๔. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ได้เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เมื่อสิ้นพระชนมายุแล้ว ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต แล้วเสด็จมาอุบัติในเมืองกบิลพัสดุ์ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายาเทวี เมื่อพระชนมายุได้ ๒๕ พรรษา เสด็จออกมหาภิเนษกรรม กระทำความเพียรอยู่ ๖ ปี ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ดำรงพระชนม์อยู่ ๘๐ ปี ปรีณิพพานในวันวิสาขปุณณมี เมืองกุสินารา เมื่อวันเพ็ญเดือนหก^๔

แนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า แม้จะเป็นพระพุทธเจ้าเหมือนกัน แต่มีการอุบัติขึ้นในตระกูลต่างกัน การทำความเพียรก็ไม่เท่ากัน ระยะเวลาแห่งพระชนมายุไม่เท่ากัน ความแตกต่างกันของพระพุทธเจ้าทั้งหลายขึ้นอยู่กับ การบำเพ็ญบารมีในขณะที่เป็นพระโพธิสัตว์นั่นเอง ทั้งนี้เพราะผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็คือผู้ที่บำเพ็ญความดีจนพร้อมบริบูรณ์^๕

แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยนี้ ในชั้นพระไตรปิฎกได้แสดงถึงสภาพโดยรวมในยุคนั้นว่า

“เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี จักมีอาพาธ ๓ อย่างคือ (๑) อิจฉา* (๒) อนสนะ** (๓) ชรา ชมพุทวิปนี จักมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ มีกรุงพาราณสีเป็นราชธานี นามว่ากรุงเกตุมาลี เป็นเมืองที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ มีพลเมืองมาก มีประชากรคับคั่ง และมีรักษาหารสมบูรณ์ มีกรุงเกตุมาลีราชธานีเป็นเมืองเอก จักมีเมือง ๔,๐๐๐ เมือง แต่จะเป็นอเวจี

^๔ ดูรายละเอียดใน ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑-๒๕/๖๐๑-๖๒๑..

^๕ ประพจน์ อัครวิรุฬหาร, โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อมหาชน. หน้า ๔.

* อิจฉา ในที่นี้หมายถึง ค้นหาที่ทำให้เกิดคำพูดอย่างนี้ว่า “ท่านจงให้อาหารแก่เรา” (ที.ปา.อ. (บาลี) ๑๐๖/๔๐.)

** อนสนะ ในที่นี้หมายถึง ความเลื่อยซาทางกายของผู้กินอาหารอิ่มแล้ว ต้องการจะนอนเพราะเมอาหาร (ที.ปา.อ. (บาลี) ๑๐๖/๔๐.)

นรกที่แออัดยัดเยียดไปด้วยผู้คนมากมายเหมือนป่าไม้อ้อ หรือป่าไม้แก่น ต่อมาจักมีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าสังขะ ทรงอุบัติขึ้น ณ กรุงकुมดีราชธานี เป็นผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้แก่ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต”^๑

จากข้อความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย มนุษย์มีอายุยืนยาวกว่าอายุของมนุษย์ในปัจจุบันที่มีอายุเพียงประมาณ ๑๐๐ ปี เพราะมีอายุถึง ๘๐,๐๐๐ ปี แล้วเกิดแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอยู่ ๓ ด้านคือ

๑. ด้านเศรษฐกิจดี มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ด้วยภักษาหาร

๒. ด้านการเมือง มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าสังขะ ที่ยิ่งใหญ่ ทรงอุบัติขึ้นในกรุงकुมดี ซึ่งเป็นเมืองหลวง เป็นผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้แก่ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ จะทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต

๓. ด้านสังคม มีพลเมืองจำนวนมาก โดยมีกรุงकुมดีราชธานีเป็นเมืองเอก มีเมืองเล็กอีก ๔,๐๐๐ เมืองเป็นบริวาร

มีข้อสังเกตคือ เมื่อพลเมืองเพิ่มมากขึ้น สังคมจะวุ่นวาย มีปัญหาหลายอย่างเกิดขึ้น เป็นอเวจินนรกที่แออัดยัดเยียดไปด้วยผู้คนมากมายเหมือนป่าไม้อ้อ หรือป่าไม้แก่น และมีโรค ๓ ชนิดคือ ๑. โรคอิจฉา ๒. โรคอสนะ ๓. โรคชรา สันนิษฐานว่า โรคอิจฉา น่าจะเป็นโรคอยากกิน โรคอสนะคือโรคขี้เกียจ โรคชราคือโรคกลัวความแก่ เมื่อมีปัญหา คับขันก็ต้องการคนดี คนกล้าเข้ามาแก้ไข พระศรีอริยเมตไตรย จึงได้มาเสด็จอุบัติขึ้น

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๑๐๖ / ๗๗-๗๘.

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี พระผู้มีพระภาคพระนามว่า เมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค เหมือนตถาคตอุบัติขึ้นในโลกในบัดนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค

เมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนเหมือนตถาคต ในบัดนี้แสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน พระองค์จักทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพันรูป เหมือนตถาคตบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อยรูปในบัดนี้ ฉะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น พระเจ้าสังขะ จักรับสั่งให้ยกปราสาทที่พระเจ้ามหาปนาทะโปรดให้สร้างไว้ แล้วประทับอยู่ ทรงสละบำเพ็ญทานแก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิกและยาจกทั้งหลาย จักทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาว พัสตร์ เสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิตในสำนักของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรย ท้าวเธอผนวชแล้วไม่นานอย่างนี้ ทรงปลีกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาทมีความเพียร อุทิศกายและใจ อยู่ไม่นานนัก ก็ทำให้แจ้งประโยชน์อันยอดเยี่ยม เป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยพระปัญญา อันยังเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันอย่างแน่แท้”^๔

จากข้อความทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า

ในยุคที่มนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี พระศรีอริยเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค เหมือนกับพระพุทธรเจ้าของเราในปัจจุบัน

^๔ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๗-๑๐๘/๖๕-๖๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๗-๑๐๘/๗๘-๗๙.

ทุกประการ และพระองค์ก็จักทรงแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น อันมีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน เหมือนกับพระพุทธเจ้าของเราในปัจจุบันเช่นกัน

จึงเห็นแนวคิดจากข้อความข้างต้นนี้ได้ว่า สภาพความเป็นจริงมีอยู่ในโลกนี้ คือ อริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มีขบวนการเกิดของปฏิจจสมุปบาทอยู่แล้ว ผู้รู้ความจริงของโลก ก็จะได้รับสมัญญานามว่า “พุทธ”^๕ หรือชื่อของบุคคลพิเศษ

มีข้อสังเกตว่า พระโคตมพุทธเจ้าได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์ เหมือนกันทุกพระองค์^๖ แต่พระศรีอริยเมตไตรยได้รับพุทธพยากรณ์เฉพาะจากพระโคตมพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น

คัมภีร์พุทธวงศ์แสดงรายละเอียดว่า พระสมณโคตมพุทธเจ้านั้นในสมัยเป็นพระโพธิสัตว์เวียนว่ายตายเกิดอยู่นั้น ทรงได้พบและได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีตมาแล้ว ๒๔ พระองค์ เริ่มตั้งแต่พระทีปังกรพุทธเจ้าจนถึงพระกัสสปพุทธเจ้า คือ ได้รับการพยากรณ์ว่า

จักเป็นพระพุทธเจ้าในโลก จักออกบวชจากพระนครกบิลพัสดุ์ตั้งความเพียรบำเพ็ญทุกกรกิริยา... รับมรุปายาสแล้วจัดเข้าไปยังแม่น้ำเนรัญชรา เสวยแล้วจักเข้าไปยังแม่น้ำเนรัญชรา เสวยแล้วจัดเข้าไปที่โคนต้นโพธิพฤกษ์ จักแหงตลอดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณที่โคนต้นอัสสัถตพฤกษ์ (ต้นโพธิ์) พระชนนีจักมีพระนามว่า มายา พระชนกพระนามว่า สุทโชนะ ผู้นี้จักมีพระนามว่า โคตม พระโกณฑิระและพระอุปลิสสระ จักเป็นพระอัครสาวก พระอุปัฏฐากชื่อพระอานนท์ พระเขมาเถรีและพระอุบลวรรณาเถรี จักเป็นพระอัครสาวิกา ต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้เรียกกันว่า อัสสัถตพฤกษ์ จิตตคหบดีอุบาสกและหัตถคคหบดีอุบาสกชาวเมืองอาฬวี จักเป็นอัครอุปัฏฐาก นั้นทมารดาอุบาสิกาและอุตตราอุบาสิกา จักเป็นอัครอุปัฏฐายิกา จักมีพระชนมายุประมาณ ๑๐๐ ปี^๗

^๕ ประพจน์ อัสววิรุฬหาร, โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อบำเพ็ญ, หน้า ๔.

^๖ ดูรายละเอียดใน ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑-๒๔/๗๑๘-๗๒๑.

^๗ ดูรายละเอียดใน ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑-๕๑/๕๕๒-๖๑๘.

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก่อนจะมาอุบัติและตรัสรู้นั้น ต้องได้รับพุทธพยากรณ์เสียก่อน เพราะมีสัตว์จำนวนมาก เมื่อพบพระพุทธเจ้าแล้ว เกิดแรงบันดาลใจปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เช่น ในคราวเสด็จลงจากจำพรรษาในดาวดึงส์ เทวโลกของพระโคตมพุทธเจ้า พระอรธกถาจารย์กล่าวว่าผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้น ไม่มีใครเลยที่ไม่ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า^{๑๒}

ในขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ปกิณณกัณท์ ตอนที่ว่าด้วยเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสมณโคตมพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าเรื่องพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ มีพระนามพระเมตไตรยด้วยว่า “บัดนี้ เราเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรย จักมี (ในอนาคต) พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ ทรงเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์สัตว์โลก”^{๑๓}

จากข้อความข้างต้นนี้อาจจะกล่าวได้ว่า พระโคตมพุทธเจ้าไม่ได้พยากรณ์ความเป็นพระพุทธเจ้าของพระศรีอริยเมตไตรย แต่ได้ตรัสว่า พระศรีอริยเมตไตรยทรงเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์สัตว์โลก เหมือนกับเป็นการพยากรณ์ทุกประการ

สรุปแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในพระไตรปิฎกแล้ว ไม่ได้แตกต่างไปจากแนวคิดเรื่องพระโคตมพุทธเจ้าเลย พระศรีอริยเมตไตรยกับพระโคตมพุทธเจ้ามีความเหมือนกันอยู่ ๕ ด้าน คือ ๑. การเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ ๒. การแสดงธรรม ๓. การประกาศพรหมจรรย์ ๔. การบริหารภิกษุสงฆ์ ๕. การเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์สัตว์โลก ดังมีตารางต่อไปนี้

๑. การเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้

พระโคตมพุทธเจ้า	พระศรีอริยเมตไตรย
๑. เป็นพระอรหันต์	๑. เป็นพระอรหันต์
๒. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ	๒. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ

^{๑๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๓๑๖.

^{๑๓} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๘-๑๙/๖๒๓. พุ.พุทธ. (บาลี) ๓๓/๑๙/๕๖๘.

๓. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ	๓. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
๔. เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว	๔. เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก	๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก
๖. เป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม	๖. เป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม
๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย	๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๘. เป็นพระพุทธรเจ้า	๘. เป็นพระพุทธรเจ้า
๙. เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้า	๙. เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้า

๒. การแสดงธรรม

พระโคตมพุทธเจ้า	พระศรีอริยเมตไตรย
๑. มีความงามในเบื้องต้น	๑. มีความงามในเบื้องต้น
๒. มีความงามในท่ามกลาง	๒. มีความงามในท่ามกลาง
๓. มีความงามในที่สุด	๓. มีความงามในที่สุด

๓. การประกาศพรหมจรรย์

พระโคตมพุทธเจ้า	พระศรีอริยเมตไตรย
๑. พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ	๑. พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ
๒. บริสุทธิ	๒. บริสุทธิ
๓. บริบูรณ์ครบถ้วน	๓. บริบูรณ์ครบถ้วน

๔. การบริหารภิกษุสงฆ์

พระโคตมพุทธเจ้า	พระศรีอริยเมตไตรย
๑. ทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อยรูป	๑. ทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพันรูป

๕. การเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์โลก

พระโคตมพุทธเจ้า	พระศรีอริยเมตไตรย
๑. ทรงเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์โลก	๑. ทรงเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์โลก

๓.๒ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในอรรถกถา

แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย มีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ดังต่อไปนี้

“ในภัทรกัปนี้ มีพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ และพระกัสสปะ บัดนี้ เราเป็นพระสัมพุทธเจ้าและจักมีพระเมตไตรยสัมพุทธเจ้า แม้พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์นี้ ก็เป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์โลก บรรดาพระพุทธเจ้าผู้เป็นธรรมราชาเหล่านั้น พระเมตไตรยสัมพุทธเจ้าจักตรัสบอกมรรคนั้นแก่ผู้อื่นหลายโกฏิ แล้วจักเสด็จนิพพานพร้อมด้วยพระสาวก”^{๓๓}

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับพระเมตไตรยสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงเป็นธรรมราชาในบรรดาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ก็เป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์โลก เมื่อตรัสบอกมรรคาแก่ผู้อื่นจำนวนหลายโกฏิแล้วจึงเสด็จปรินิพพานพร้อมกันกับพระสาวกของพระองค์เอง

พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงกาลเสด็จอุบัติขึ้นของพระศรีอริยเมตไตรยว่า “ในเมื่อมนุษย์อายุแปดหมื่นปี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่าเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก”^{๓๔} และในกาลที่มาอุบัตินั้น “พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว”^{๓๕} พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น... พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงบริหารภิกษุสงฆ์

^{๓๓} ชุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๒/๓๖๗-๓๖๘.

^{๓๔} ตุรายละเหียดใน ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๑๕.

^{๓๕} ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๒๐.

หลายพันธุ์ เหมือนตาคบบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อยรูป

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นแนวคิดในเรื่องรูปแบบของพระศรีอริยเมตไตรย เหมือนกันกับรูปแบบของพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในจักรวรรดิสูตร ได้กล่าวถึงพระศรีอริยเมตไตรยว่า “พระเจ้าสังฆะ ทรงสละปราสาทที่พระเจ้ามหาปนาทะทรงสร้างไว้ ทรงบำเพ็ญทานแก่สมณพราหมณ์ คน กำนักร้า คนเดินทางวณิกและยากทั้งหลาย แล้วเสด็จออกจากเรือน ทรงผนวชเป็น บรรพชิต ในสำนักของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรย”^{๖๖}

ในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า “พระเจ้าสัทธา ดิสมหาราชจักเป็นอัครสาวกรูปที่ ๒ ของพระศรีอริยเมตไตรย (ต่อไปในอนาคต)”^{๖๗}

จากข้อความข้างต้นนี้ พระศรีอริยเมตไตรยจะมีพระอัครสาวกรูปที่ ๒ ในเบื้อง ซ้าย ก็คือ พระเจ้าสัทธาดิสมหาราช เหมือนพระโคตมะพุทธเจ้ามีพระมหาโมคคัลลานะ เป็นพระอัครสาวกรูปที่ ๒ ในเบื้องซ้าย

พระพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรย จักมีมาในอนาคต พระราชาพระนามว่าสังฆะ จักเป็นอัครอุปัฏฐากของพระองค์ฯ จะมีพระชนมายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ดังนี้ ชื่อว่า กล่าวคาถาปรารภ อนาคต^{๖๘}

หมายความว่า ในอนาคตต่อจากพระพุทธศาสนาปัจจุบันนี้ พระพุทธเจ้าพระนาม ว่าเมตไตรยจักเสด็จอุบัติขึ้นมา จะมีพระชนมายุ ๘๐,๐๐๐ ปี และมีอัครอุปัฏฐาก คือ พระราชาพระนามว่าสังฆะ

พระอรรถกถาจารย์กล่าวอ้างเรื่องในอนาคตกล่าว “เมื่อมนุษย์มีอายุได้แปด หมื่นปี พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าเมตไตรยจักอุบัติในโลก เป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้าทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ”^{๖๙}

แม้แต่พระอรรถกถาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์ก็ได้ตั้งความปรารถนาว่า “ด้วยบุญที่เกิด จากการรจนาคัมภีร์นี้ ขออย่าให้ข้าพเจ้าต้องสมาคมกับคนพาล ขอให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ทรง

^{๖๖} คูรายละเอียดใน ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๒๐.

^{๖๗} คูรายละเอียดใน อ.จ. ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๕๖.

^{๖๘} อ.จ. ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/๓๖๐.

^{๖๙} พ.จ.อ. (ไทย) ๖/๓๕๓.

พระไตรปิฎกในสำนักของพระศรีอริยเมตไตรยพระองค์นั้น เทอญ^{๒๐}

ในกัปที่มีพระพุทธเจ้าจำนวนมากที่สุด คือกัปรกัปดั่งที่พระอรรคณาจารย์กล่าว
ว่า เมื่อพระเวสสภู สัมณพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อกัปรกัปนั้นล่วงไปดวงพระทินกรคือพระ
ชินพุทธเจ้าก็ไม่อุบัติขึ้นถึง ๒๕ กัปรกัปในกัปรกัปนี้บังเกิดพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์แล้วคือ
พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ และพระโคตมะ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้า
เมตไตรย จักอุบัติในอนาคตกาล ด้วยประการดังกล่าวมานี้ กัปรกัปนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึง
ทรงสรรเสริญว่าเป็นกัปรกัป เพราะประคับด้วยการเกิดพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์^{๒๑}

แต่การที่จะได้มาเกิดในกัปรกัปนี้แล้วพบกับพระศรีอริยเมตไตรยนั้นมีข้อสังเกต
จากที่พระอรรคณาจารย์อธิบายเรื่องภิกษุไม่ต้องอาบัติ ไม่เดือดร้อน ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้า
เมตไตรย ดังนี้ว่า ชื่อว่า "บุคคลผู้ไม่ต้องอาบัติ ไม่เดือดร้อน" ความว่า ทั้งไม่ต้องอาบัติ
ทั้งไม่เดือดร้อน^{๒๒} ถ้ามว่า ก็บุคคลผู้ไม่ต้องอาบัติ และไม่เดือดร้อนนั้นเป็นไฉน ตอบว่า
บุคคลผู้มีความเพียรอันสละแล้ว อธิบายว่า ก็บุคคลผู้มีความเพียรอันสละแล้วนั้น แม้เป็นผู้มี
ศีลบริสุทธิ์ ย่อมไม่บำเพ็ญข้อปฏิบัติด้วยการคิดว่า ประโยชน์อะไรของเราด้วยการ
ปรินิพพานในพุทธกาลนี้ เราจักปรินิพพานในสมัยแห่งพระเมตไตรยสัมมา สัมพุทธเจ้า ใน
อนาคตกาล แม้เธออันใคร ๆ พึงโอวาทว่า "ผู้มีอายุเป็นผู้ประมาทอยู่เพื่อประโยชน์อะไร
ขึ้นชื่อว่าคติของปุถุชนเป็นของไม่แน่นอน ท่านผู้มีอายุ ก็ใครเล่าจะรู้ว่า บุคคลพึงได้ หรือ
ไม่ได้ซึ่งความเป็นผู้มีหน้าเฉพาะต่อพระเมตไตรยสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ท่านจงเจริญ
วิปัสสนาเพื่อต้องการแก้พระอรหัตตเกิด^{๒๓}

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยนี้เกิดมี
มาแล้วในสมัยนั้น เพราะใคร ๆ ก็ไม่อาจกล่าวเตือน หรือคัดค้านความเชื่อของภิกษุรูปนั้นได้

พระอรรคณาจารย์ได้กล่าวถึงกรรมที่ให้วิบากแน่นอน และไม่แน่นอนของ
อนันตริยกรรม ๕ สมบัติ ๘ อริยมรรค ๔ ชื่อว่า กรรมมีวิบากที่แน่นอน กรรมที่ให้
วิบากที่แน่นอนนั้นถึงขณะ (ทั้ง ๓) แล้วก็มี ที่ยังไม่ถึงขณะก็มี วิบากของกรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น

^{๒๐} จุ.อ. (ไทย) ๖/๗๔๐.

^{๒๑} จุ. พุทฺธ. อ. (ไทย) ๕/๒/๖๔๓.

^{๒๒} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๕๑/๒๑๕.

^{๒๓} อภิ.ป.อ. (ไทย) ๓/๔๓๐-๔๓๑.

จะเกิดขึ้นในลำดับแห่งจิตที่ก้าวล่วงไปอีกแสนกัป เพราะมีเหตุปัจจัยที่แน่นอน เหมือนอย่าง
มรรคของพระเมตไตรยโพธิสัตว์ ชื่อว่า อนุปันนะ (ยังไม่เกิดขึ้น) จะเกิดแน่นอน^{๒๔}

จากข้อความข้างต้นนี้ ทำให้ความมั่นใจได้ว่า พระศรีอริยเมตไตรยจะเสด็จอุบัติ
มาแน่นอน

แนวคิดในการสืบค้นว่า พระศรีอริยเมตไตรยมีจริงหรือไม่ ดังที่ท่านกล่าวว่า “การ
มาประชุมกันฟังธรรม โดยมีท้าวสันคฤติเทวธิดา เป็นจอมเทพอยู่ในสวรรค์ชั้นนี้บรรดา
คนสำคัญๆ ที่มาเกิดในโลกมนุษย์แล้ว เช่น พระพุทธเจ้าก็ดีพระโมคคัลลบุตรก็ดี พระพุทธ
บิดา พระพุทธมารดา เป็นต้นนั้น เดิมทีก็เป็นเทวดาอยู่ในชั้นนี้ แม้แต่พระศรีอริยเมตไตรย
ที่จะมาบังเกิดเป็นมนุษย์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในโอกาสต่อไป ก็อยู่ที่สวรรค์ชั้นนี้ พระนาง
สิริมหามายา ซึ่งเป็นพระพุทธมารดา ก็ได้บังเกิดเป็นเทพบุตรที่สวรรค์ชั้นนี้เช่นเดียวกัน
ฉะนั้นคำว่าสวรรค์ชั้นดุสิต จึงเป็นสวรรค์ที่น่าชื่นชมยินดีมากยิ่งขึ้น สำหรับปฏิบัติที่จะทำ
บุคคลให้บังเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ในทานสูตร อังคุตตรนิกาย
ลัตตกนิบาต เป็นใจความว่า

"สารีบุตร ในการให้ทานนั้น บุคคลไม่มีความหวังให้ทาน ไม่มีจิตผูกพันในผล
แห่งทานแล้ว ให้ทานไม่มุ่งการสั่งสม ให้ทาน ไม่ได้ให้ทานด้วยความคิดว่า บิดา มารดา
ปู่ย่า ตายาย เคยได้ทำมาแล้ว เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี แต่ให้ทานด้วยความคิดว่า เราหุงหา
อาหารกิน แต่สมณะหรือพราหมณ์ไม่ได้หุงอาหารกิน เราหุงอาหารกินได้ จะไม่ให้ทานแก่
สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงอาหารกิน ย่อมเป็นการไม่สมควร เขาผู้นั้นให้ทานด้วยอาการ
อย่างนี้แล้ว เมื่อทำกาลกิริยาตาย ก็ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาทั้งหลาย ในสวรรค์
ชั้นดุสิต "

และในสังคีตสูตร ก็ได้ทรงแสดงแก่พระสารีบุตรไว้เช่นเดียวกันว่า "บุคคลบาง
คนในโลกนี้ ย่อมถวาย ข้าว น้ำ ผ้า ขวดยาน ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่นั่ง
ที่พัก ที่อาศัย และสิ่งที่เป็นอุปการณ"^{๒๕}

ดังนั้น เมื่อสืบค้นอย่างนี้แล้วไม่ต้องสงสัยแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยที่จะ
มาอุบัติหรือไม่

^{๒๔} อภ.สจ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๘๐.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๓๔๕.

ในมงคลดถที่ปนี พระสิริมังคลาจารย์ได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า “เมื่อใดแล พระผู้เป็นนายกแห่งโลก พระนามว่าอริยมตไตรยทรงอุบัติแล้ว เมื่อนั้น ข้าพเจ้าอยู่เฉพาะพระพักตร์ ฟังสดับธรรมนั้นของพระองค์ ครั้นฟังธรรมของพระองค์แล้ว ฟังบรรลุผลอย่างยิ่ง ครั้นนั้น ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้ประดับด้วยคุณแม่มทั้งสิ้น”^{๒๖}

๓.๓ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยมตไตรยในวิสุทธิมรรคและมิลินทปัญหา มีดังนี้

สงฆ์ชั้นชมยินดีกันเป็นพิเศษ บอกปาวกันแข็งแซ่ไปว่า “ท่านผู้นี้คือพระเมตไตรย (มาเกิด) ไม่ต้องสงสัย” จึงมอบหนังสือคัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาให้^{๒๗}

พระเจ้ามิลินทถามปัญหาว่า เมื่อสรรเสริญสภากุณแห่งสมเด็จพระเมตไตรย โพธิสัตว์เจ้า อันจะมาตรัสในอนาคตกาลภายหน้านั้น สมเด็จพระสัพพัญญูเจ้ามีพระพุทธานุภาพตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายผู้เหนื่อยหน่ายในวัฏสงสาร สมเด็จพระศรีอริยมตไตรยเจ้าเมื่อมาตรัสนั้น พระองค์จะบริหารปกครองพระภิกษุสงฆ์มากกว่าพัน เหมือนตาดคบริหารปกครองพระภิกษุสงฆ์มากกว่าร้อยอยู่ทุกวันนี้ โยมร่าพึงดูคำทั้งสองนี้ไม่ต้องกัน จะเชื่อคำภายหลังที่ตรัสว่า สมเด็จพระพุทธรเมตไตรยมาตรัส จักบริหารปกครองภิกษุสงฆ์มากกว่าพันทุกวันนี้ ตาดคนี้บริหารปกครองภิกษุสงฆ์มากกว่าร้อย

พระนาคเสนตอบว่า ขอถวายพระพร บพิตรพระราชสมภาร คำทั้งสองประการที่สมเด็จพระบรมโลกุตตมาจารย์ มีพระพุทธานุภาพโปรดประทานไว้ว่า ดูกรสำแดงอานนท์ เอวัง จิตต์ จิตของตาดคนี้มาปริวิตกว่าจะไม่บริหารปกครองภิกษุสงฆ์ และจะไม่เป็นกังวลยกย่องภิกษุสงฆ์ คำเดิมว่ากระนี้ ครั้นมาภายหลังแล้ว สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณเจ้า เมื่อจะทรงสรรเสริญสภากุณอันใหญ่แห่งสมเด็จพระเมตไตรยเจ้า จึงมีพระพุทธานุภาพโปรดประทานว่า เมื่อพระศรีอริยโพธิสัตว์ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จักบริหารปกครองภิกษุสงฆ์มากกว่าพันเหมือนตาดคบริหารปกครองภิกษุสงฆ์ มีกำหนดมากกว่าร้อยอยู่ทุกวันนี้ คำทั้งสองนี้มีอรรถต่างกัน คำเดิมนั้นมีอรรถเป็นสาวเสส คำภายหลังเป็นนิราเสส สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณมิได้ทรงดำเนินตามบริษัทสาธุชนทั้งหลาย บริษัทสาธุชนทั้งหลายตามสมเด็จพระองค์ ถ้อยคำที่ว่า อหิ มม นี้เป็นแต่สมมติไม่ใช่ปรมัตถ์ พระพุทธองค์เจ้าปราศจากความรักความเยื่อใยแล้ว ไม่คิดยึดถือของเรา เป็นแต่อาศัยความยึดเหนี่ยวเนื่องถึงกันเท่านั้น

^{๒๖} มงคล. (ไทย) ๕/๑๓๓.

^{๒๗} วิสุทธิ. (ไทย) ๓/๒/๓๑๕.

มีอุปมาดุจหนึ่งว่า แผ่นพสุธาคลอันใหญ่เป็นที่อาศัยแห่งสัตว์ทั้งหลาย แผ่นพสุธาจะได้ยินดี ยินร้ายแก่สัตว์ทั้งหลาย ว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นของอาตมา หรือไม่เป็นของอาตมามิได้ อุปสฺสย เตติ ให้ที่อาศัยแก่สัตว์ทั้งหลายทั่วไปไม่เลือกหน้า^{๒๔}

๓.๔ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในฎีกาและพงศาวดาร

ศาสนาของพระพุทธเจ้าเมตไตรย ที่พระองค์จะมาตรัสรู้ในอนาคต มีอิทธิพลใน ด้านจิตใจต่อพระสงฆ์สายเถรวาทมาก ดังข้อมูลที่ผู้วิจัยจะนำเสนอตามข้อมูลที่รวบรวมมา ดังต่อไปนี้

พระสารีบุตรเถระ ชาวศรีลังกา ผู้แต่งคัมภีร์วินยสังคหอรรถกถา แต่งคัมภีร์ สารัตถทีปนี วินยปิฎกฎีกา และแต่งคัมภีร์ลีนัตถปกาสิณี อังคุตตรนิกายฎีกา ท่านได้ตั้งความ ปราารถนาไว้ในตอนท้ายของคัมภีร์ทั้ง ๓ คัมภีร์ว่า

อัม สัทธัมม อิมินา ปุณฺณํ	อัม จณฺญํ ปสฺสํ มยา
เอเตน ปุณฺณกมฺเมน	ทุตฺติเย อตฺตสมฺภเว.
ดาวตฺติเส ปโมทนุโต	สีลาจารคุณฺเระ โร
อลคฺโค ปญฺจกามสฺส	ปตฺวาน ปญฺมํ ผลํ.
อนตฺติเม อตฺตกาวมฺหิ	เมตฺเตยฺย มุนิปฺงควํ
โลกคฺคปคฺคํ นาคํ	สพฺพสฺสคฺคหิตํ.
ทิสฺวาน ตสฺส ชีรสฺส	สุตฺวา สทฺธมฺมเทสนํ
อริคฺคตฺวา ผลํ อคฺคํ	โศภเยยฺย ชินฺสาสนํ. ^{๒๕}

แปลว่า บุญอันใดที่สำเร็จด้วยการรจนาคัมภีร์นี้ และบุญอื่นใดที่ข้าพเจ้าสั่งสมมา ด้วยบุญกรรมนั้น ในอรรถภาพที่ ๒ ขอให้ข้าพเจ้าบังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ยินดีในคุณ คือ สีลและอาจารย์ ไม่ติดข้องในกามคุณทั้ง ๕ ขอให้บรรลุผลที่ ๑ ในอรรถภาพสุดท้าย ขอให้ได้ เข้าเฝ้าพระเมตไตรยผู้จอมปราชญ์ เป็นอัครบุคคฺคในโลก ผู้เป็นที่พึ่ง ผู้ทรงยินดีในการเกื้อกูล

^{๒๔} มลินท. (บาลี) ๑๗๑-๑๗๒, มลินทปัญฺหา, จัดพิมพ์งานฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระสังวร (สุวฑฺฒนมหาเถระ), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๖๕.

^{๒๕} วิ.สงฺกห. (บาลี) ๕๓๔, สารัตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๕๕๑, อัง.เอกาทสฺก.ฎีกา (บาลี) ๓/๔๖๑.

สรรพสัตว์ ได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระองค์ผู้เป็นปราชญ์ ได้บรรลุผลอันเลิศ พึงยังพระศาสนาของพระชินเจ้าให้งาม^{๓๐}

พระมุณินทโฆสเถระผู้แต่งคัมภีร์วินยาลังการฎีกา ได้อธิบายคาถาตั้งความปรารถนาของพระสารีบุตร ชาวศรีลังกาไว้พอสรุปได้ว่า หลังจากที่ท่านจุติจากอภัพพะพระสารีบุตรชาวศรีลังกาแล้ว ท่านขอไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีศีลมีอาชาระไม่ติดข้องในกามคุณ ได้บรรลุโศคาปัตติผล ในชาติสุดท้าย ท่านขอให้ได้เกิดในศาสนาของพระพุทธเจ้าเมตไตรย ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระองค์แล้วได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว - ประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าเมตไตรย^{๓๑}

อาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ชินจรีต ได้แสดงความปรารถนาของท่านไว้ตอนท้ายคัมภีร์ชินจรีต คาถาที่ ๔๕๕-๔๖๘ พอสรุปความได้ ดังนี้

ด้วยอานุภาพแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้แต่งคัมภีร์ชินจรีตนี้ ขอให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต ขอให้ได้ลงมาเกิดในศาสนาของพระพุทธเจ้าเมตไตรย ได้ฟังธรรมแล้วออกบวชในศาสนาของพระองค์ มีสติทรงจำพระไตรปิฎก ขอให้ได้รับพยากรณ์ว่า จักตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เมื่อท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ ขอให้ท่านข้าพเจ้าที่ผู้รับปรารถนา ขอให้จิตมั่นคงบริจาคนื้อเลือดและดวงตา บำเพ็ญบารมีทั้งปวงจนถึงความสุคยอดแล้วได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านำพาสัตว์พร้อมทั้งเทวโลกข้ามพ้นจากสังสารวัฏ ไปถึงสิวันบุรีแดนอันเกษม^{๓๒}

พระติปิฎกจูฬายเถระ ผู้แต่งมิลินทฎีกา ก็ได้ตั้งความปรารถนาขอไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต และขอให้ได้พบพระพุทธเจ้าเมตไตรย^{๓๓}

อาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ อภิธัมมัตถวินิฎฐิกา อธิบายคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ก็ได้ตั้งความปรารถนาขอไปเกิดเป็นศาสนทายาทของพระพุทธเจ้าเมตไตรย^{๓๔}

^{๓๐} พระสารีบุตรมหาเถระ ชาวศรีลังกา, สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ภาค ๔, อาจารย์ สิริ เพ็ชรไชยแปล, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖๕-๔๗๐.

^{๓๑} คูรายละเอียดใน วินยาลังการฎีกา (บาลี) ๒/๓๗๖.

^{๓๒} ชินจรีต (บาลี) คาถาที่ ๔๕๕-๔๖๘.

^{๓๓} มิลินท.ฎีกา (บาลี)

^{๓๔} วิภาวินิฎฐิกา (บาลี) ๓๔๓, โมหวิจุเจตนี (บาลี) ๓๕๗.

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปิณฺณกนิบาตฎีกา และคัมภีร์โมหวิจเฉทนี ได้เล่าเรื่องภิกษุในศาสนาของพระพุทธเจ้าโคดม เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ แต่ย่อหย่อนทางความเพียร ไม่บำเพ็ญการปฏิบัติ ไม่ปรารภจะสำเร็จมรรคผลในศาสนาของพระพุทธเจ้าโคดม แต่ปรารภจักไปสำเร็จมรรคผลในศาสนาของพระพุทธเจ้าเมตไตรย^{๓๕}

คัมภีร์อภิธรรมสังคณีอนุฎีกา อธิบายอุปฺปนฺนศัพท์แล้วกล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมตไตรย พอสรุปความได้ว่า อุปฺปนฺนศัพท์ที่ใช้ในความหมายว่าอุปฺปาต คือความเกิดขึ้น จะใช้วรรค ๒ ความหมาย คือถึงและไม่ถึง ซึ่งมีการใช้คำ ๒ คำ คือ อุปฺปนฺนา ธมฺมา และอุปฺปนฺนา ธมฺมา คำว่า อุปฺปนฺนา ธมฺมา รวมเอาธรรมที่เป็นปัจจุบัน^{๓๖} และรวมเอาธรรมที่เป็นอดีตด้วย^{๓๗}

คำว่า อุปฺปนฺนา ธมฺมา หมายถึงยังไม่ถึงยังไม่เกิด ยังเป็นอนาคต^{๓๘} เพราะเป็นผลที่จะเกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าเมตไตรย^{๓๙}

คัมภีร์ทีฆนิกาย มหาวรรคฎีกาและคัมภีร์อังคุตตรนิกายฎีกา ได้แสดงเรื่องที่พวกเปรตมีอายุนับพุทธันดร และสัตว์ดิรัจฉานบางพวกก็มีอายุนับพุทธันดร เช่น กาลนาคราชมีอายุมาตั้งแต่พระพุทธองค์ที่ ๑ ในภัทรกัปนี้ และจะมีอายุยืนยาวไปถึงพระพุทธเจ้าเมตไตรย^{๔๐}

พระโฆฬิกัสสเถระผู้แต่งคัมภีร์วิมุตติวินยวินยปิฎกฎีกา ได้แสดงเรื่องที่ประชาชนสร้างสถูปเจดีย์ถวายพระพุทธเจ้าและพระสาวกพร้อมด้วยเครื่องสักการบูชาแล้ว

^{๓๕} อัง.ปิณฺณก.ฎีกา (บาลี) ๖๐, โมหวิจเฉทนี (บาลี) ๓๕๗.

^{๓๖} อุปฺปนฺนธมฺมาภาโว “อุปฺปนฺนา ธมฺมา”ติ ปเทน คหิตธมฺมาภาโว, วุตฺตมานธมฺมาภาโวติ อคฺโค. อภิ.สงฺ.อนุฎีกา (บาลี) ๑/๑๗/๕๕.

^{๓๗} เกจิ ปเนตฺถ “อุปฺปนฺนาติ ปเทน อตีตาปี สงฺคหิตา. อภิ.สงฺ.อนุฎีกา (บาลี) ๑/๑๗/๕๕.

^{๓๘} น ตสฺส หุตฺวา วิคตภาโวติ อาห “อนาคเต วา”ติ. อภิ.สงฺ.อนุฎีกา (บาลี) ๑/๑๗/๕๕.

^{๓๙} ยโต เมตฺเตยฺยสฺส ภควโต อุปฺปชฺชนกผลมฺปิ “อุปฺปาติ”ติ วุจฺจติ. อภิ.สงฺ.อนุฎีกา (บาลี) ๑/๑๗/๕๕.

^{๔๐} “เอกํ พุทฺธนฺดร”ติ อิํ อปรารฺปี เปเตสุ เอว อุปฺปชฺชนกสฺสคฺตวเสน วุตฺตํ, เอกจฺจนํ วา เปตานํ เอกจฺจติรจฺจนานํ วิย ตถา ทีมายุคตปิสิยาติ ตถา วุตฺตํ. ตถา หิ “กาโล นาคราชา จตฺตุนํ พุทฺธานํ สมฺมุขิภาวํ ลภิตฺวา จูโต เมตฺเตยฺยสฺสปี ภควโต สมฺมุขิภาวํ ลภิสฺสตี”ติ วทฺนติ. ที.ม. ฎีกา (บาลี) ๒/๔๑๓, อัง.เอกก.ฎีกา (บาลี) ๑/๓๒๐.

แสดงว่าในอนาคต พระเมตไตรยพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า ก็จะพึงมีประชาชนสักการบูชา อุทิศขณะที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเช่นกัน^{๔๐}

คัมภีร์สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรคกฐิกา ได้แสดงเรื่องชื่อของพระพุทธเจ้าเมตไตรยว่า คำว่าเมตไตรย เป็นเพียงการแสดงถึงอารมณ์ที่จะมาในอนาคต^{๔๑}

คัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาสินี ได้แสดงเรื่องพระพุทธเจ้าเมตไตรยว่า ในอนาคตพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในอนาคต พระบิดาพระนามว่าสุพรหมา พระมารดาพระนามว่า พรหมวดี^{๔๒}

คัมภีร์มหาวงศ์พงสาวดารศรีลังกาที่แสดงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของศรีลังกา ได้กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเมตไตรยเช่นในปริจเฉทที่ ๓๒ คาลาที่ ๗๓ หน้า ๒๒๕ กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เมตไตรยประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตรอเวลาที่ลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^{๔๓} ในปริจเฉทที่ ๓๒ คาลาที่ ๘๑-๘๓ หน้า ๒๒๖ ได้แสดงเรื่องพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าเมตไตรยไว้ว่า พระเจ้าทุฏฐคามณี จักไปเกิดเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าเมตไตรย พระมารดาพระบิดาขององค์จักไปเกิดเป็นพระมารดาและพระบิดาด้วย เจ้าชายสัทธาติสสะ พระกนิษฐาของพระองค์จักไปเกิดเป็นพระสาวกที่ ๒ พระสาฬหราชกุมาร โอรสของพระองค์ จักไปเกิดเป็นพระโอรสของพระโพธิสัตว์เมตไตรย^{๔๔} ในปริจเฉทที่ ๓๘ คาลาที่ ๖๗-๖๘ หน้า ๒๔๗ กล่าวว่าในศรีลังกามีการสร้างพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าโคดมไว้ด้านซ้ายต้นพระศรีมหาโพธิ์ สร้างเรือนประดิษฐานพระโพธิสัตว์เมตไตรยประดับประดาเครื่องประดับจากราชสำนัก จัดการอารักขารอบบริเวณระยะ ๑ โยชน์^{๔๕} ในปริจเฉทที่ ๔๓ คาลาที่ ๖๒ กล่าวว่าในศรีลังกามีการสร้างปฏิมากรรมพระพุทธเจ้าเมตไตรยสูง ๑๕ ศอก^{๔๖}

^{๔๐} อนาคต ปน เมตฺเตยฺยาทีพุทฺธา ปจฺเจกพุทฺธา จ พุทฺธภาวภูณํ อุทฺทิสฺส วณฺทิตพุทฺวา. -วิมตฺติฎฺฎิก (บาลี) ๑/๔๗.

^{๔๑} เมตฺเตยฺโย นามตฺถาภี อนาคตามมมณฺทสฺสนมมคฺคํ. -ส.สพ.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๖๕.

^{๔๒} อนาคต เมตฺเตยฺโย นาม สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส สุพรหมานาม ปิตา ภวิสฺสติ, พฺรหฺมวดี นาม มาตา-อภี.วตฺตารฎีกา (บาลี) ๒/๒๕๓.

^{๔๓} มหาวํส (บาลี) ๑/๓๒/๒๒๕.

^{๔๔} มหาวํส (บาลี) ๑/๓๒/๒๒๖.

^{๔๕} มหาวํส (บาลี) ๑/๓๘/๒๔๗.

^{๔๖} มหาวํส (บาลี) ๑/๔๓/๓๔๒.

๓.๕ แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในคัมภีร์อนาคตวงศ์

๓.๕.๑ ความเป็นมาของคัมภีร์อนาคตวงศ์

คัมภีร์อนาคตวงศ์ เป็นคัมภีร์ที่ว่า ด้วยวงศ์ของพระโพธิสัตว์ผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาลมี ๑๐ พระองค์ คือ พระศรีอริยเมตไตรยพุทธเจ้า พระรามพุทธเจ้า พระธรรมราชาพุทธเจ้า พระธรรมสามีพุทธเจ้า พระนารถพุทธเจ้า พระรังสิมนิพุทธเจ้า พระเทวเทพพุทธเจ้า พระนรสีห์พุทธเจ้า พระติสสพุทธเจ้า และพระศุมนังคพุทธเจ้า^{๔๔} ก่อนหน้านี้นี้มีวรรณคดีบาลีว่าด้วยเรื่องพระพุทธรูปในอนาคต ๔ เรื่อง คือ

๑. คัมภีร์อนาคตวงศ์เป็นผลงานของท่านพระกัสสปเถระชาวอินเดียได้ มีชีวิตอยู่ในช่วงประมาณ พ.ศ. ๑๗๐๓-๑๗๑๓ ผลงานนี้ประพันธ์ด้วยคาถาตลอด ๑๔๒ คาถา ผู้รจนาดำเนินเนื้อทั้งหมดให้เป็นพระวาจาของพระพุทธรูปที่ประธานตรัสเล่าถึงชีวประวัติของพระศรีอริยเมตไตรย ผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปในอนาคต

๒. อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์ ๓ ผูกจบ ผลงานของพระอุปติสสเถระ ซึ่งเป็นชาวลังกาทวีป

๓. อมตรสธารา ฎีกาอนาคตวงศ์ ๗ ผูกจบ ผลงานของพระอุปติสสเถระ ซึ่งเป็นชาวลังกาทวีปเช่นกัน

คัมภีร์ทั้ง ๓ เรื่องที่กล่าวมานี้ มีปรากฏในสมัยอยุธยาในรายการที่พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้พระราชทานส่งไปช่วยพยุงพระพุทธศาสนาในประเทศลังกาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๕

๔. คัมภีร์ทศโพธิสัตว์ปุตติกา กล่าวถึงพระพุทธรูปในอนาคต ๑๐ พระองค์ พระบัณฑิตเถระได้ตรวจสอบ และจัดทำคำแปลเป็นภาษาสิงหลพิมพ์เผยแพร่ในลังกาเมื่อพ.ศ. ๒๔๕๖^{๔๕}

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า คัมภีร์อนาคตวงศ์มีมาตั้งแต่พ.ศ. ๑๗๐๓-๑๗๑๓ เป็นผลงานของท่านพระกัสสปเถระชาวอินเดียได้ ประพันธ์ด้วยคาถา มีเนื้อทั้งหมดเป็นพระวาจาของพระพุทธรูปที่ตรัสเล่าถึงชีวประวัติของพระศรีอริยเมตไตรยพระองค์เดียว ต่อมาพระอุปติสสเถระ ชาวลังกาทวีป ได้แต่งอมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์ ขยายความ

^{๔๔} ประภาส สุระเสน, พระคัมภีร์อนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน,, หน้า ๑-๒.

คัมภีร์อนาคตวงศ์ และแต่งอมตรสธารา ฎีกาอนาคตวงศ์ ขยายความอมตรสธารา อรรถกถา อนาคตวงศ์ และคัมภีร์ทศโพธิสัตว์ปิตติกา ที่พระบัณฑิตเถระได้ตรวจสอบ และจัดทำคำแปลเป็นภาษาสิงหลพิมพ์เผยแพร่ในลังกาเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๖ ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ซึ่งมีพระศรีอริยเมตไตรยเป็นองค์แรก คัมภีร์อนาคตวงศ์นี้ มีเนื้อหาเหมือนกันกับ คัมภีร์ทศโพธิสัตว์ปิตติกา คือ ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ มีพระศรีอริยเมตไตรยเป็นพระองค์แรกเหมือนกัน

- ผ่าน วงษ์อ้วน ได้วิจัยเรื่องอนาคตวงศ์ อุเทศที่ ๑ - ๑๐ : ตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์พบว่า “คัมภีร์อนาคตวงศ์แต่งขึ้นที่ลานนา ภาคเหนือของไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ซึ่งตรงกับสมัยของอาทิจจราชกษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย ส่วนแนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ ๑๐ พระองค์นั้น สันนิษฐานว่า คงได้รับแนวความคิดจากลังกาหรือจากไทยเอง หรือจากทั้ง ๒ แห่งก็เป็นได้”^{๕๐}

ดร.สัทธาติสสะ ชาวลังกา สันนิษฐานว่า คัมภีร์อนาคตวงศ์น่าจะแต่งปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔^{๕๑} หรือปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จากจารึกวัดป่ามะม่วง (สมัยพระยาธิไท) ด้านที่ ๓ ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง พบข้อความหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ว่า “พระองค์ทรงคุณประสิทธิ์และถึงพร้อมพระปฤชา คือ ธรณปัญญา เชาวณปัญญา คัมภีร์ปัญญา ดิกขปัญญา หาสปัญญา พระองค์...แห่งพระทศโพธิสัตว์อันเพียบพูนพระบารมี มีพระเมตไตรยเป็นอาทิ”^{๕๒}

จากข้อความข้างต้นนี้ทำให้สรุปได้ว่า คัมภีร์ทศโพธิสัตว์ปิตติกากับคัมภีร์อนาคตวงศ์คืออันเดียวกัน เพราะได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ มีพระศรีอริยเมตไตรยเป็นรูปแรก ได้มีการแปลและขยายความเพิ่มเติมในภายหลัง เพื่อให้เข้ากับสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปในสมัยนั้น

^{๕๐} ผ่าน วงษ์อ้วน, “คัมภีร์อนาคตวงศ์ อุเทศที่ ๑-๑๐: การตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒๕๕.

^{๕๑} Saddhalissa, H. *The Birth-Stories of ten Ten Bodhisattas and Dasabodhisattuppattikatha*, (London : The Pali Text Society, 1975), p. 19

^{๕๒} พระมหาไกรวุฒิ มะโนรัตน์, “สังคมอุดมคติ : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อนาคตวงศ์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๕๘.

๓.๕.๒ เนื้อหาของกัมภีรอนาคดวงศ์ที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยมีดังต่อไปนี้

เริ่มต้นด้วยความเสื่อมแห่งพระพุทธศาสนา ที่มีอายุได้ ๕,๐๐๐ ปี คือ เมื่อโลกเสื่อมเต็มที่แล้ว ความเลวร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นและหลังจากนั้นโลกก็จะกลับเจริญขึ้น มาอีกในคราวนี้โลกมนุษย์ก็จะมีแต่คนที่อายุยืนยาวถึง ๘๐,๐๐๐ ปี และคนในยุคนี้จะอุดมสมบูรณ์ด้วยโภควัตถุ โดยมีต้นกัลปพฤกษ์คอยอำนวยความสะดวกให้ นอกจากนี้ คนในโลกยังเพียบพร้อมด้วยศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงาม ในยุคนี้ พระศรีอริยเมตไตรยผู้ทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจนนับได้ว่า พระองค์ทรงเป็นผู้วิริยภักโพรธสัต์วักจะเสด็จอุบัติขึ้นมา และจะทรงอุบัติในเมืองเกตุมาลีซึ่งมีพระเจ้าจักรพรรดินามว่าสังขะครองราชย์ พราหมณ์ชื่อสุพรหมเป็นบิดา พราหมณ์ชื่อพรหมวดีเป็นมารดา มีนางจันทมุขีเป็นชายา และมีพรหมวิฒนกุมารเป็นโอรส ซึ่งมีพระชนมายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ภายหลังออกผนวชเพราะจตุรนิมิต

การบำเพ็ญพระบารมีของพระศรีอริยเมตไตรยก่อนที่จะเสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกมนุษย์นี้ พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีอย่างใหญ่หลวง คือ ในอดีตพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าจักรพรรดินามว่าสังขจักรในสมัยของพระสิริมัตตพุทธเจ้า ครองเมืองอินทปัตถ์ พระองค์ได้สดับข่าวว่า พระรัตนตรัยและพระพุทธเจ้าสิริมิตรทรงอุบัติขึ้น และประทับอยู่บุพพาราม ขวานั้นทำให้พระองค์ทรงมีพระโสมนัส และสละราชสมบัติให้สามเณรครองแทน ส่วนตัวของพระองค์เองนั้นได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยความยากลำบาก เช่น ต้องกลานและค่อยๆ เคลื่อนไปด้วยอกจนถึงที่พระพุทธเจ้าประทับ นอกจากนั้นยังได้ถวายศิระะของพระองค์แด่พระพุทธเจ้าเพื่อเป็นการบูชาพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระองค์ ด้วยอาณิสสภารมีขึ้นปรมัตถ์ดังกล่าวนี้ ทำให้พระองค์จุติไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตและได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^๓

จากเนื้อหาข้างต้นที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาปัจจุบันจักมีอายุ ๕,๐๐๐ ปี หลังจากนั้นจะถึงยุคของพระพุทธเจ้าองค์ใหม่พระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” สำหรับเรื่องอายุของพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่า มีปรากฏในพระไตรปิฎกตรงที่ว่า

^๓ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และบำเพ็ญ ะวิน. ประชุมพงศาวดาร ภาค ๓ พระอนาคดวงศ์, หน้า (๑๑).

ดูก่อนกิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา ไม่ยำเกรงกันและกัน นี่แล กิมพิละ เป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่ทำให้พระสัทธรรมไม่ตั้งอยู่ได้นาน ในเวลาที่ตถาคตปรินิพพานไปแล้ว^{๔๔}

แต่พระอรรถกถาจารย์ กล่าวถึงอายุของพระพุทธศาสนาไว้ว่า พระสัทธรรมจะตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปี หมายความว่า ในระยะ ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระอรหันต์บรรลุปฏิสัมภิตาอยู่ ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปีก็ยังมีพระอรหันต์สุกขวิปัสสโกอยู่ ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระอนาคามีอยู่ ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระสกทาคามีอยู่ ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ยังมีพระโสดาบันอยู่ สรุปว่า พระสัทธรรมจะดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี^{๔๕}

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่า อายุของพระพุทธศาสนาปัจจุบันมีมาหลังจากพระโคตมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน การกำหนดวันปรินิพพานของพระโคตมพุทธเจ้าไม่ตรงกัน แต่ได้ยึดถือตามปฏิทินปัจจุบันว่า พระพุทธศาสนามีอายุ ๒๕๔๕ ปี ความจริงพระพุทธศาสนาก็เป็นไปตามกาลเวลา แต่ที่น่าสังเกตคือ พุทธบริษัทเองไม่ได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมถอยไป

กัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา ได้แสดงถึงการเสื่อมลงจนกระทั่งหมดสิ้นไปของพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยมีเนื้อความโดยสรุปว่า เมื่อพระศาสนาจะเสื่อมสูญไปนั้น จะมีสิ่งที่เสื่อมสูญไปตามลำดับ ๕ ประการ คือ

- ๑) การเสื่อมสูญไปแห่งพระปริยัติ
- ๒) การเสื่อมสูญไปแห่งการปฏิบัติ
- ๓) การเสื่อมสูญไปแห่งการตรัสรู้มรรคและผล
- ๔) การเสื่อมสูญไปแห่งสมณเพศ
- ๕) การเสื่อมสูญไปแห่งธาตุ^{๔๖}

^{๔๔} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๐/๔๕๑, อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๓๔๓.

^{๔๕} วิอ. (บาลี) ๓/๔๐๓/๔๐๖-๔๐๗.

^{๔๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๗-๒๓๘.

อธิบายได้ว่า การเลื่อมสุมไปแห่งปริยัตินั้น คือ พระไตรปิฎกยังดำรงอยู่ตราบใด ศาสนาก็ได้ชื่อว่ายังดำรงอยู่ตราบนั้น เมื่อใดพระปริยัติเลื่อมถอยลงขาดผู้เล่าเรียนศึกษา ไม่มี มนุษย์ใดจดจำคาถาไว้ได้แม้เพียงสืบาท ในกาลนั้นชื่อว่าพระปริยัติได้อันตรธานสาบสุมไป หมดสิ้น

การเลื่อมสุมไปแห่งการปฏิบัติ นั้น คือ เมื่อภิกษุทั้งหลายยังทรงไว้ซึ่งปาราชิก สิกขาบทอยู่ตราบใด การปฏิบัติก็ชื่อว่ายังมีอยู่ตราบนั้น เมื่อใดหาภิกษุที่จะรักษาปาราชิก สิกขาบทไม่ได้แล้ว ได้ชื่อว่าการปฏิบัติอันตรธานไปหมดสิ้น

การเลื่อมสุมไปแห่งการตรัสรู้มรรคและผลนั้น คือ เมื่อยังมีบุคคลผู้สำเร็จโศคา ปิตติผลอยู่ตราบใด ชื่อว่าการตรัสรู้มรรคผลยังมีอยู่ ต่อเมื่อใดหาพระโศคาบันมิได้ ก็ได้ชื่อว่า การตรัสรู้มรรค และผลได้เลื่อมสุมไปหมดสิ้นแล้ว

การเลื่อมสุมไปแห่งสมณเพศ คือ เมื่อยังมีผู้ถือสมณเพศครองผ้ากาสาวพัตร์ แม้ เพียงผูกพันที่ข้อมือและคอกอยู่ตราบใด สมณเพศก็ยังมีอยู่ตราบนั้น ต่อเมื่อผู้ครองผ้ากาสาว พัตร์ แม้เพียงข้อมือและคอกมิได้แล้ว เมื่อนั้นชื่อว่าสมณะเพศได้อันตรธานเลื่อมสุมไปแล้ว

สำหรับการเลื่อมสุมไปแห่งธาตุหรือธาตุอันตรธานนั้น ได้แก่ พระบรมธาตุ ปรินิพพาน พระพุทธรเจ้า นั้นได้ชื่อว่า ปรินิพพาน ๓ ครั้ง ในครั้งแรกเรียกว่ากิเลส ปรินิพพาน คือ การตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณปหานกิเลสได้หมดสิ้น ในครั้งที่ ๒ เรียกว่า จันทรปรินิพพาน คือ การที่พระพุทธรเจ้า เสด็จดับจันทรปรินิพพาน เป็นการแตกทำลายแห่งกาย เนื้อ และในครั้งที่ ๓ เรียกว่า ธาตุปรินิพพาน อันหมายถึงการปรินิพพานของพระบรม สาริริกธาตุ คือเมื่อใดที่พระศาสนาได้เลื่อมสุมลงตามลำดับตั้งแต่ปริยัติเป็นมานั้น จนถึงหมด สิ้น พระบรมสาริริกธาตุที่สถิตอยู่ ณ ที่ต่างๆ มิได้มีผู้สักการบูชาอีกต่อไปแล้ว เมื่อนั้นพระ บรมสาริริกธาตุทั้งปวงก็จะมาประชุมกัน ปราภฏเป็นองค์พระพุทธรเจ้าอีกครั้งหนึ่ง ในลำดับ นั้น เตโชธาตุก็ตั้งขึ้นเผาผลาญสรีรธาตุจนหมดสิ้นไป ซึ่งการปราภฏขึ้นในครั้งนี้ มีเพียงเทวดา ในหมื่นจักรวาลเท่านั้นที่จะสามารถเห็นได้ ส่วนมนุษย์ทั้งหลายไม่อาจจะเห็นได้เลย ซึ่งการ ปรินิพพานที่เรียกว่าธาตุปรินิพพานนี้ ถือว่าเป็นการสิ้นสุดพระศาสนาของพระพุทธรเจ้าแต่ละ พระองค์อย่างสิ้นเชิง^{๕๑}

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๐-๒๘๑.

ส่วนในเรื่องของพุทธภาวะ เมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานแล้วจะอยู่ที่ไหน อย่างไร สูญสิ้นไปทั้งหมดไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่อีกเลย มีเพียงคุณธรรมคำสั่งสอนที่กล่าวถึงในนามของกายธรรมเท่านั้น หรือยังมีสภาวะแห่งตัวตนปรากฏอยู่ในอายตณนิพพานเป็นเรื่องที่ยังดกเถียงกันอยู่ในหมู่ผู้ศึกษาปฏิบัติทั้งหลาย แต่ตามคัมภีร์ทางฝ่ายเถรวาท มักจะกล่าวถึงในลักษณะของการสูญสิ้นไม่มีอะไรเหลืออยู่ ดังเช่น ข้อความจากพระสูตร ได้กล่าว สภาวะหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งหลายไว้ว่า “พระองค์ทั้งพระสาวก รุ่งโรจน์แล้ว ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน เหมือนกองไฟโพลงแล้วก็ดับไป พระวรฤทธิ์ด้วย พระยศด้วย จักรรณะที่พระยุคลบาทด้วยทั้งนั้นก็อันตรธานไปสิ้น สังขารทุกอย่างก็ว่างเปล่า แน่แท้”^{๔๘} และข้อความจากนิพพานสูตร ว่าด้วยนิพพานเป็นที่สุดแห่งทุกข์ได้แสดงไว้ว่า

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่ง อุทานนี้ในเวลา นั้นว่า ความหวั่นไหวย่อมมีแก่บุคคลผู้อันตณาและทิฏฐิอาศัย ย่อมไม่มีแก่ผู้อันตณาและทิฏฐิ ไม่อาศัย เมื่อความไม่หวั่นไหวมี ผู้นั้นย่อมมีปัสสัทธิ เมื่อมีปัสสัทธิ ก็ย่อมไม่มีความยินดี เมื่อไม่มีความยินดี ก็ย่อมไม่มีการมาการไป เมื่อไม่มีการมาการไป ก็ไม่มีการจุติ และอุบัติ เมื่อไม่มีการจุติและอุบัติ โลกนี้โลกหน้าก็ไม่มี ระหว่างโลกทั้งสองก็ไม่มี นี่แล เป็นที่สุดแห่งทุกข์ไม่หวั่นไหว^{๔๙}

และข้อความจากคัมภีร์พระปฐมสมโพธิกถาได้กล่าวถึงสภาวะหลังธาตุปรินิพพานว่า “เตโชธาตุก็ตั้งขึ้นแต่พระสรีรธาตุเผาผลาญสังขารให้ย่อยยับ ถึงซึ่งภาวะแห่งบัญญัติมิได้”^{๕๐}

จากข้อความข้างต้นทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า หลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้วก็จะมีความว่างเปล่า(ในส่วนที่เป็นกายเนื้อ) ไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่ พระพุทธเจ้าผู้ปรินิพพานแล้ว ย่อมไม่ได้สถิตอยู่ ณ สถานที่แห่งหนึ่งแห่งใดเลยในที่ตลอดแสนโกฏิจักรวาล อนันตจักรวาล

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า เรื่องพุทธภาวะหลังปรินิพพานเกิดเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วและธาตุอันตรธานได้เกิดขึ้นแล้ว พุทธภาวะย่อมเป็นสภาพความว่างเปล่า

^{๔๘} จ.พุทธ.อ. (ไทย) ๕/๒/๒๘๑.

^{๔๙} จ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๖๑/๑๔๕.

^{๕๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระชินสีห์ฯ, ปฐมสมโพธิกถา, หน้า ๒๘๑.

ไม่มีภาวะบัญญัติอื่นใดปรากฏอยู่ และบุคคลย่อมไม่สามารถจะหาพระพุทธเจ้าผู้ปรินิพพานไปแล้วได้ ไม่ว่าในที่ใดในอนันตจักรวาลนี้ มีแต่พระสัทธรรมคำสอนเท่านั้นที่เป็นตัวแทนพระองค์ยังคงอยู่นานเท่านาน ถ้าพุทธบริษัทยังคงปฏิบัติตามอยู่ แต่บรรดาผู้นับถือพระพุทธศาสนาต่างก็พยายามเพิ่มเติมประวัติด้านคุณสมบัติต่างๆ ของพระองค์ เพื่อชดเชยความรู้สึกที่ขาดศาสนาไป^{๖๐} จึงเป็นสาเหตุของแนวคิดเกี่ยวกับการอุบัติขึ้นของพระศรีอริยเมตไตรยต่อจากพระโคตมพุทธเจ้าที่ปรินิพพานไปแล้ว

แนวคิดเกี่ยวกับโลกมนุษย์ในยุคนี้จะมีแต่คนที่อายุยืนยาวถึง ๘๐,๐๐๐ ปี และจะอุดมสมบูรณ์ด้วยโภควัตถุ โดยมีต้นกัลปพฤกษ์คอยอำนวยความสะดวกให้ และคนในโลกยังเพียบพร้อมด้วยศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงามนั้น ถือว่า เป็นยุคแห่งสังคมที่ผู้คนพลเมืองเห็นคุณค่าของความดี ตั้งใจประพฤติดี มีความอดุสาหะ อดทนที่จะต่อสู้กับแนวโน้มของความชั่ว เกรงกลัวต่อบาปและโทษทัณฑ์ของการประพฤติชั่ว ทำให้มนุษย์ในสังคมมีเมตตาจิต เอื้อเฟื้อกัน รักใคร่ปรองดองมีความสามัคคีกัน หรือเรียกว่า “สังคมอุดมคติ” เป็นสังคมที่มีความสุขสมบูรณ์แบบมากที่สุด ซึ่งอยู่ในอนาคต จะเกิดขึ้นหลังจากยุคปัจจุบันนี้

ในเมื่อปัจจุบันเริ่มเข้าสู่ยุคแห่งความเสื่อมต่ำ ต่อจากนั้นไปก็จะมีพระพุทธเจ้าพระองค์ใหม่อุบัติขึ้น เรียกว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” ทั้งนี้ หากพิจารณาตามรูปศัพท์ก็จะเห็นว่า ยุคใดก็ตามเมื่อคนเรามีลักษณะเป็นศรี (ความเจริญ) เป็นอาริยะ (มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่) และเมตไตรย (มีเมตตา กรุณา ปราบปรามให้ผู้อื่นเป็นสุข) ตามชื่อของพระองค์แล้ว ก็ถึงยุคแห่งสังคมอุดมคติ เมื่อนั้น แต่เมื่อใดมนุษย์มีความรักผู้อื่นถึงที่สุด เมื่อนั้น หรือที่นั่นจะเป็นโลกของพระศรีอริยเมตไตรยขึ้นมาทันที^{๖๑}

ข้อความที่ว่า พระศรีอริยเมตไตรยเป็นพระวิริยาธิโกโพธิสัตว์นั้น เพราะพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ กว่าที่ท่านจะได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าล้วนแต่ได้ตั้งความปรารถนา

^{๖๐} ประพจน์ อัสววิรุฬหการ, โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อมหาชน. (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓.

^{๖๑} สิทธา พินิจภูวนล, เปรียบเทียบบุตรกรูกับยูโทเปีย-สังคมในอุดมคติ วารสารรามคำแหง ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕), หน้า ๕๕.

มาเนิ่นนาน พระพุทธเจ้าในระหว่างที่ยังทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้านั้น เรียกว่า พระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ หมายถึง ท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมี ๑๐ มีทานและศีล เป็นต้น^{๖๓} แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คืออนิยตโพธิสัตว์ กับนิยตโพธิสัตว์

อนิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

นิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต^{๖๔}

แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องระยะเวลาแห่งการบำเพ็ญบารมีในจีนกาลมาลีปกรณ์จัดเป็น ๓ ขั้นตอน มีข้อความโดยสรุปดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เป็นการคิดปรารณาพุทธภูมิในใจ แล้วจึงเริ่มสร้างบารมี แต่ยังมีได้เปล่งวาจา บอกแก่ใครๆ ซึ่งพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์จะใช้เวลาไม่เท่ากัน โดยพระปัญญาริกโพธิสัตว์ใช้เวลาในช่วงนี้ ๗ อสงไขยกับ พระสัทธาธิกโพธิสัตว์ใช้เวลา ๑๔ อสงไขย พระวิริยาริกโพธิสัตว์ใช้เวลา ๒๘ อสงไขย นี่เป็นเวลาที่ต่ำสุดตั้งแต่ความดำรงจนถึงออกปากประกาศความปรารณาพุทธภูมิ

ขั้นตอนที่ ๒ เป็นการสร้างบารมีพร้อมเปล่งวาจาประกาศความปรารณาพุทธภูมิ แต่ยังมีได้รับพยากรณ์ซึ่งพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์จะใช้เวลาในช่วงนี้ไม่เท่ากัน โดยพระปัญญาริกโพธิสัตว์ใช้เวลาในช่วงนี้ ๘ อสงไขยกับ พระสัทธาธิกโพธิสัตว์ใช้เวลา ๑๘ อสงไขย พระวิริยาริกโพธิสัตว์ใช้เวลา ๓๖ อสงไขย นี่เป็นเวลาที่ต่ำสุดตั้งแต่เปล่งวาจาประกาศความปรารณาพุทธภูมิจนถึงการได้รับพยากรณ์

ขั้นตอนที่ ๓ เป็นการสร้างบารมีพร้อมการประกาศความปรารณาพุทธภูมิ และได้รับพยากรณ์จนถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์จะใช้

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๗.

^{๖๔} พระพรหมโมลี, (วิลาส ญาณวโร), มุนินาถปิณี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามัคคีสาร, ๒๕๓๕), หน้า ๓๔-๓๕.

^{๖๕} จีนกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย ศ.ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร (ฉบับงานพระราชทานศพพระพรหมคุณาภรณ์ (ดร.เจียม จิรบุญญกุลละวณิชย์) วัดโสมนัสราชวรวิหาร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๖.

เวลาในช่วงนี้ไม่เท่ากัน โดยพระปัญญาธิกโพธิสัตว์ใช้เวลาในช่วงนี้ ๔ อสงไขยกับ พระ
สัทธาธิกโพธิสัตว์ใช้เวลา ๘ อสงไขย พระวิริยาธิกโพธิสัตว์ใช้เวลา ๑๖ อสงไขย นี่เป็นเวลา
ต่ำสุดตั้งแต่การได้รับพยากรณ์จนถึงการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^{๖๕}

พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงความสำเร็จในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้
ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าออกเป็น ๓ ประเภท ตามระยะเวลาแห่งการบำเพ็ญบารมี คือ

๑. พระโพธิสัตว์ผู้ยังด้วยปัญญา ตรัสรู้แล้ว เรียกว่า พระปัญญาธิกพุทธเจ้า ทรง
บำเพ็ญบารมีชนิดมีปัญญากล้า สรทธาอ่อน ใช้เวลาบำเพ็ญบารมีนาน ๔ อสงไขยแสน
มหากัป

๒. พระโพธิสัตว์ผู้ยังด้วยศรัทธา ตรัสรู้แล้ว เรียกว่า พระสัทธาธิกพุทธเจ้า ทรง
บำเพ็ญบารมีชนิดมีศรัทธากล้า แต่มีปัญญาปานกลาง ใช้เวลาบำเพ็ญบารมีนาน ๘ อสงไขย
แสนมหากัป

๓. พระโพธิสัตว์ผู้ยังด้วยความเพียร ตรัสรู้แล้ว เรียกว่า พระวิริยาธิกพุทธเจ้า ทรง
บำเพ็ญบารมีชนิดมีศรัทธามีความเพียรกล้า แต่มีปัญญาน้อย ใช้เวลาบำเพ็ญบารมีนาน ๑๖
อสงไขยแสนมหากัป^{๖๖}

จากข้อความข้างต้นทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า พระศรีอริยเมตไตรยเป็นพระวิริยาธิก
พุทธเจ้า มีระยะเวลาบำเพ็ญบารมียาวนานกว่าพระโคตมพุทธเจ้าเป็นแปดเท่า ซึ่งพระศรีอริย
เมตไตรยใช้เวลาบำเพ็ญบารมีนานถึง ๑๖ อสงไขยแสนมหากัป ส่วนพระโคตมพุทธเจ้า เป็น
พระปัญญาธิกพุทธเจ้าใช้เวลาบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยแสนมหากัป มีข้อสรุปให้เห็นพระ
ประวัติโดยรวมในความเหมือนและความแตกต่างระหว่างพระโคตมพุทธเจ้ากับพระศรีอริย
เมตไตรย ดังมีตารางต่อไปนี้

ประวัติโดยรวม	พระโคตมพุทธเจ้า	พระศรีอริยเมตไตรย
๑. ชื่อกัป	ภัทรกัป	ภัทรกัป
๒. จำนวนกัปที่ผ่านมา	ภัทรกัปปัจจุบัน	ภัทรกัปปัจจุบัน
๓. เมืองหลวง	กบิลพัสดุ์	เกตุมดี

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.จรียา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๖๒-๖๖๓, ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๓-๑๔.

๔. ชาติตระกูล	กษัตริย์	พราหมณ์
๕. พระบิดา	สุทโธทนะ	สุพรหมา
๖. พระมารดา	มหายา	พรหมวดี
๗. ปราสาท ๓ ฤดู	รัมมะ, สุรัมมะ, สุกะ	สิริวัฑฒะ, สิทธิตตะ, จันทกะ *
๘. พระมเหสี	ภัททากัจจนา **	จันทมูชี
๙. พระโอรส	ราहुละ	พรหมวัฒนกุมาร
๑๐. ระยะเวลาครองราชย์	๒๕ ปี	๘,๐๐๐ ปี
๑๑. พระยานเพื่อการออกบวช	ม้า	ปราสาท
๑๒. ระยะเวลาในการบำเพ็ญเพียร	๖ ปี	๗ วัน
๑๓. ต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้	อัสสัตถพฤกษ์	กากทิง
๑๔. พระรัศมี	๑ วา	๕๒ โยชน์
๑๕. อัครสาวกฝ่ายขวา	อุปติสสะ (สารีบุตร)	อโศกะ
๑๖. อัครสาวกฝ่ายซ้าย	โกณฑิยะ (โมคคัลลานะ)	พรหมเทพ
๑๗. อุปัชฌาย์	อานันทะ	สีหะ
๑๘. อัครสาวิกฝ่ายขวา	เขมา	ปทุมมา
๑๙. อัครสาวิกฝ่ายซ้าย	อุปปลวันณา	สุนณา
๒๐. อัครอุปัชฌาย์	จิตตคหบดี, หัตถคคหบดี	สุรณะ, สังฆะ
๒๑. อัครอุปัชฌายิกา	นันทมารดา, อุตตรา	ยสวัตติ, สังฆา
๒๐. ส่วนสูงของพระศรีระ	๑๘ ศอก	๘๘ ศอก
๒๑. พระชนมายุ	๘๐ ปี	๘๐,๐๐๐ ปี
๒๓. ผู้ที่ได้รับพยากรณ์	พระศรีอริยเมตไตรย	-
๒๔. ระยะเวลาบำเพ็ญบารมี	๔ อสงไขยแสนมหากัป	๑๖ อสงไขยแสนมหากัป

* ในอมตธรรมา อรรถกถาอนาคตวงศ์ มี ๔ อย่าง เพิ่ม นันทกปราสาทเข้ามา

** พระนามเดิมคือ พระนางพิมพา หรือยโสธรา

สรุปแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในคัมภีร์อนาคตวงศ์ แนวคิดเรื่อง พระพุทธเจ้ามีอยู่หลายพระองค์ ไม่ใช่มีเพียงพระโคตมพุทธเจ้ารูปเดียว เพราะพระพุทธเจ้านั้น เป็นผลที่เกิดจากการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งค้นพบ และเข้าถึงกฎที่มีอยู่ตามอุดมการณ์ของตน ปฏิบัติการตามอุดมการณ์นั้น ๆ เพื่อสร้างความดีงามและถึงปลายทางแห่งอุดมการณ์ จนสร้าง พุทธภาวะให้แก่ตนได้ ส่วนผู้ดำเนินนั้น เรียกว่า พระโพธิสัตว์ เป็นผู้ติดแน่น หรือผู้มีแรง คลใจเพื่อความรู้แจ้งในกฎเกณฑ์แห่งธรรม ทั้งในส่วนที่เป็นทฤษฎีและส่วนที่เป็นการปฏิบัติ โดยตรง และได้รูปแบบมาจากประวัติของพระโคตมพุทธเจ้า มีความแตกต่างที่ชัดเจนอยู่ ๗ ประการ คือ ๑. พระชนมายุ ๒. ความสูงของพระวรกาย ๓.ชาติตระกูล ๔. เวลาในการ บำเพ็ญเพียร ๕. พระรัศมี ๖. พระยานเพื่อการออกบวช ๗. ต้นไม้ที่ตรัสรู้

๓.๖ ลักษณะของพระศรีอริยเมตไตรย

ผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอนาคต กาลนั้น ช่วงระยะเวลาที่บำเพ็ญบารมีเรียกว่า “พระโพธิสัตว์” พระโพธิสัตว์จะต้องมี คุณลักษณะของผู้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ๘ ประการ ครอบถ้วนบริบูรณ์ก่อน จึงเริ่มตั้งความ ปรารถนาเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คุณลักษณะตามที่กล่าวนั้น ในขุททกนิกาย พุทธวงศ์ กล่าวไว้ว่า “อภินิหาร* จะสำเร็จเพราะธรรมสโมธาน ๘ ประการ คือ ความเป็นมนุษย์ ความ สมบูรณ์ด้วยเพศชาย เหตุ การ ได้พบพระศาสดา การบรรพชา ความถึงพร้อมด้วยคุณ การ ได้ ทำบุญที่ยิ่งใหญ่ ความเป็นผู้มีฉันทะ”^{๖๗}

คุณลักษณะเหล่านี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมสโมธาน ของผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้า ในอรรถกถาขุททกนิกาย อปทานชื่อวิสุทธชนวิลาสินี กล่าวธรรมสโมธานของ พระพุทธเจ้าแตกต่างจากธรรมสโมธานของผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าไว้ว่า

“อภินิหารเหล่านี้ คือ ความเป็นมนุษย์ ความถึงพร้อมด้วยเพศชาย การได้พบผู้สิ้น อาสวะ การได้ทำบุญที่ยิ่งใหญ่ ความเป็นผู้มีฉันทะ”

* อภินิหารหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความปรารถนา หมายถึง การตั้งความปรารถนาของสัมมาสัม พุทธโพธิสัตว์

^{๖๗} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๕๕/๔๕๓.

ส่วนผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระอรหันตสาวก ต้องมีธรรมสโมธาน ๒ ประการ คือ การได้ทำบุญที่ยิ่งใหญ่ และความเป็นผู้มีฉันทะ^{๖๔}

จากข้อความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นความแตกต่างธรรมสโมธานอันเป็นคุณลักษณะของผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก ท่านทั้งสามมีธรรมสโมธานแตกต่างกันตามที่กล่าวแล้วข้างต้น

เมื่อเปรียบเทียบธรรมสโมธานของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก ผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระอรหันตสาวกมีธรรมสโมธานน้อยกว่าผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้ามีธรรมสโมธานน้อยกว่าผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามีธรรมสโมธานมากที่สุด

ธรรมสโมธานทั้งหมดนี้เป็นเพียงคุณสมบัติเบื้องต้นของผู้ตั้งความปรารถนาเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก เมื่อผู้ตั้งความปรารถนามีคุณสมบัติครบถ้วนบริบูรณ์ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จได้

ธรรมสโมธาน ๘ ประการ ของพระพุทธเจ้า มีรายละเอียด ดังนี้

๑) มนุสสัตถัง คือ ความเป็นมนุษย์ หมายถึง การเกิดเป็นมนุษย์ เว้นจากกำเนิดมนุษย์ ความปรารถนาจะไม่สำเร็จแก่ผู้ดำรงอยู่ในกำเนิดที่เหลื่อ แม้แต่กำเนิดเทวดา พรหม นาค ครุฑ อสูร หรือผู้มีฤทธิ์พิเศษอื่นใด ถึงแม้จะมีอานุภาพมากมายเพียงใด และในชาตินั้นจะต้องมีอิตถภาพเป็นมนุษย์ เป็นผู้ไม่พิการ และมีสติปัญญาติดตัวมาแต่ปฏิสนธิต้องทำบุญมีทานเป็นต้นแล้วปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า เมื่อทำอย่างนี้ ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ

๒) ลิงคสัมปัตติ คือ ความสมบูรณ์ด้วยเพศ บุคคลผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จะมีเฉพาะบุรุษเพศเท่านั้น หากเป็นสตรีเพศก็ดี เป็นกะเทยก็ดี เป็นอุกโต พญานกก็ดี ความปรารถนาจักไม่สำเร็จ

๓) เหตุ คือ บุคคลผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จักต้องเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเหตุ คือ อุปนิสัยปัจจัย พร้อมทั้งจะเป็นพระอรหันต์อยู่แล้ว หากกลับใจไม่ปรารถนาพระสัมมา

^{๖๔} ขุ.อป.อ. (ไทย) ๑/๕๐-๕๑/๑๖๕, ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๓๔/๔๗.

สัมโพธิญาณ ต้องการเป็นเพียงพระอรหันต์ธรรมดา เพียงได้สดับพระสัทธรรมเทศนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ก็จะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิทา ๔ ในทันที

๔) สัตถุทัตสนัง คือ การได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุคคลผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า จะต้องได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องมีโอกาสดำบำเพ็ญการกุศล มีการให้ทาน รักษาศีลในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้รับพุทธพยากรณ์จากพระโอรสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นจึงจะสำเร็จได้

๕) ปัพพัชชา คือ การบรรพชา บุคคลผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า จะต้องเป็นบรรพชิต คือ เป็นนักรบฆแม่มิได้เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ก็ต้องเป็นโยคีฤาษี คาส หรือปริพาชก ที่มีลัทธิเป็นกรรมวาที กิริยาที คือถือว่าบุญมี บาปมี ทำบุญได้บุญทำ บาปได้บาป หากเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน แม้ปรารถนาพุทธภูมิก็ไม่อาจสำเร็จได้

๖) คุณสัมปัตติ คือ ความสมบูรณ์ด้วยคุณ บุคคลผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าจะต้องเป็นผู้มีคุณวิเศษ คือ อภิญญาและฌานสมาบัติอันแก่กล้า หากไม่มีคุณวิเศษดังกล่าวอยู่ในตนแล้วก็จะไม่ได้รับพุทธพยากรณ์

๗) อธิกาโร คือ ความมื่อธิการ บุคคลผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า จะต้องเป็นผู้ที่ได้เคยทำอธิการมาแล้ว หมายความว่าได้เคยบำเพ็ญมหาบริจาต คือ การเสียสละครั้งยิ่งใหญ่ ให้ชีวิตของตนเป็นทานในอดีตชาติ ซึ่งเรียกว่าอธิการมาแล้ว ถ้าหากว่ายังไม่เคยบำเพ็ญทานปรมัตต์ มหาบริจาตมาก่อน แม้จะมีคุณวิเศษอันเป็นคุณสมบัติอื่น ก็ไม่สามารถมาบังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

๘) ฉันทตา คือ ความมีฉันทะ บุคคลผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า จะต้องเป็นผู้มีน้ำใจ ประกอบด้วยฉันทะ คือ ต้องมีความรักความพอใจในพุทธภูมิเป็นอย่างยิ่งขวด ไม่มีความย่อท้อในอุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้น หากเป็นผู้มีน้ำใจไม่กล้าหาญ กลัวทุกข์ภัย กลัวต่อความยากลำบาก มีความย่อท้อ การที่จะปรารถนาซึ่งพุทธภูมินั้นย่อมมีอาจสำเร็จได้^{๖๕}

ธรรมสโมธาน ๘ ประการนี้ ผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าจะต้องมีครบถ้วนบริบูรณ์ก่อนจึงเริ่มต้นตั้งความปรารถนา จึงเป็นสาเหตุให้ผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าได้เป็นพระสัพพัญญูเหนือกว่าพระปัจเจกพุทธรเจ้า และพระอรหันตสาวก แต่มิใช่เพียงธรรมสโมธาน ๘ ประการเหล่านี้จะทำให้ผู้ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าจะได้บรรลุเป็น

^{๖๕} พุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๕/๒/๖๕๐.

พระพุทธเจ้าทันที ผู้ปรารถนาจะต้องได้รับพุทธพยากรณ์ก่อนซึ่งเรียกว่า พระนิยตโพธิสัตว์ หรือเรียกว่า พุทธพีช คือเป็นหน่อเนื้อพุทธางกูร ผู้ที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในภพภาคหน้า

ก. การบำเพ็ญบารมี

เมื่อได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระนิยตโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญบารมี หรือธรรมอันสำคัญยิ่ง ๓๐ ประการ ซึ่งเรียกว่า “พุทธการกธรรม” หมายถึง ธรรมะที่ทำให้บุคคลได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๐} หากปราศจากธรรมะหมวดนี้ หรือ ธรรมะหมวดนี้ยังไม่เต็มบริบูรณ์ในชั้นธสันดาน พระโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมไม่สามารถที่จะบรรลุลูกความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ พุทธการกธรรมนี้บางครั้งเรียกว่า “โพธิปริพาจนธรรม” หมายถึงธรรมสำหรับบ่มเพาะพุทธภูมิ เป็นธรรมที่พระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาพุทธภูมิจะต้องมุ่งบำเพ็ญ เพื่อบรมบ่มเพาะให้พระพุทธรูปถึงความสุกงอม จึงจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และยังมีอีกคำหนึ่งที่ใช้ในความหมายเดียวกันนี้ คือ คำว่า “บารมี” อันหมายถึงธรรมะที่จะนำไปให้ถึงฝั่งโน้นคือ พระนิพพาน เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญธรรมะเหล่านี้จนเต็มบริบูรณ์แล้ว ย่อมได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเสด็จดับขันธปรินิพพาน^{๑๑}

การบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ากับการบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าและการบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระอรหันตสาวก ท่านทั้งสามได้บำเพ็ญบารมีมาเหมือนกันทุกประการ แต่ระยะเวลาสั้นยาวต่างกัน^{๑๒} กล่าวคือ บารมี ๓๐ ประการอรรถถาขุททกนิกาย อปทานชื่อว่าวิสุทธชนวิลาสินี พุทธวงศ์กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ว่า

^{๑๐} พุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๕/๒/๑๕๓, ๖๕๐.

^{๑๑} ประโยชน์ สังกสิน, “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๓.

^{๑๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๒.

“ข้าแต่พระมหาวีรเจ้าสูงสุดกว่านรชน อภินิหารของพระองค์เป็นเช่นไร ? พระองค์ทรงปรารถนาพระโพธิญาณอันสูงสุดในกาลไร ? ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ จันทิ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา เป็นอย่างไร ?”^{๑๓}

ทศบารมี ๑๐ ประการข้างต้นนี้เป็นหลักธรรมที่พระนิยตโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญ คือ ๑. ทานบารมี ๒. ศีลบารมี ๓. เนกขัมมบารมี ๔. ปัญญาบารมี ๕. วิริยะบารมี ๖. จันทิบารมี ๗. สัจจบารมี ๘. อธิษฐานบารมี ๙. เมตตาบารมี ๑๐. อุเบกขาบารมี

๑. ทานบารมี หมายถึง การบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ การเสียสละ พระบรมโพธิสัตว์ทั้งปวงผู้มุ่งหวังสู่พุทธภูมิย่อมมีน้ำใจใคร่ในการบริจาคทานเนื่องด้วยไม่มีความตระหนี่ในจิตใจ ไม่เพียงแต่สิ่งของภายนอกเท่านั้น แม้แต่อวัยวะเนื้อและชีวิต ก็พร้อมที่จะให้เป็นทานได้ ยินดีในการบริจาคโดยต้องการให้หมดไม่มีเหลืออยู่อีก^{๑๔} จิตใจแห่งพระโพธิสัตว์ท่านเปรียบเหมือนคุ่มน้ำใหญ่ที่กว้างลง ย่อมไม่มีน้ำเหลืออยู่เลย^{๑๕} เช่น พระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี เป็นต้น^{๑๖}

อนึ่ง การให้ทานของพระโพธิสัตว์ที่จะบังเกิดเป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคตนั้น จะต้องให้ด้วยอำนาจเมตตากรุณา มีจิตใจผ่องใส เป็นไปเพื่อความมีกิเลสน้อยลง การได้ฝึกฝนอบรมตน ความก้าวหน้าในธรรม มิได้ให้ด้วยการเจ้อกิเลสคือโลกียสุขทั้งหลาย ดังพุทธพจน์ความว่า “บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่ให้ทานเพราะเห็นแก่อุปธิสุข(สุขเจือด้วยกิเลสหรือสุขใน ไตรภพ) ย่อมไม่ให้ทานเพื่อภพใหม่ แต่บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้นย่อมให้ทานเพื่อกำจัดกิเลส เพื่อไม่ก่อภพต่อไป”^{๑๗}

๒. ศีลบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย พระบรมโพธิสัตว์ที่จะมาบังเกิดเป็นพระศรีอริยเมตไตรยในอนาคต ย่อมเป็นผู้มีคงในศีล ไม่ยอมให้ย่อหย่อนบกพร่องได้ แม้ในบางครั้งจะต้องเสียสละชีวิตตนเพื่อรักษาศีลไว้ก็ยอม ท่านเปรียบน้ำใจที่รักในศีลของผู้จะเป็นพระ

^{๑๓} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๓๕-๓๗/๔๔๖.

^{๑๔} ประพจน์ อัสววิรุฬหการ, โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อบำเพ็ญ, หน้า ๑๕๖.

^{๑๕} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๑๘/๔๕๕.

^{๑๖} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๕-๑๖๖/๓๐๘.

^{๑๗} จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๘๒๕/๕๑๗.

สัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเปรียบประดุจมฤคจามรีที่รักชน ยอมตายโดยมิให้ชนของตนขาด^{๗๘} เช่น พระเจ้าอุริทัตต์ทรงบำเพ็ญศีลบารมี^{๗๙} เป็นต้น

๓. เนกขัมมบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยการออกบวช การปลีกใจจากกาม พระบรมโพธิสัตว์ที่จะมาบังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตทั้งหลายย่อมเป็นผู้ยินดีในการออกบวช พยายามพรากตนออกจากภวราวีสัยอยู่เนื่องนิตย์ ต้องหลีกออกจากบ้านเรือน เพื่อแสวงหาความหลุดพ้นโดยไม่อ้าลัย^{๘๐} เปรียบน้ำใจของพระโพธิสัตว์คือนอกขัมมะว่า เปรียบประดุจนักโทษที่ปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะพ้นไปจากที่คุมขังอยู่ตลอดเวลา แสวงหาทางออกไป^{๘๑} เช่น พระเจ้าเตมีย์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี^{๘๒} เป็นต้น

๔. ปัญญาบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยความรอบรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ความเข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง พระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมแสวงหาวิชาความรู้ พยายามในการอบรมจิตใจให้ประกอบด้วยปัญญาอยู่เสมอ โดยไม่เลือกว่าผู้ให้ความรู้เป็นคนชั้นใด เปรียบน้ำใจของพระโพธิสัตว์ต่อการขวนขวายในปัญญาวา เหมือนภิกษุผู้บิณฑบาตภัตตาหารเพื่อยังชีพ ย่อมไม่เลือกตระกูลสูงต่ำไพร่ผู้ดีของผู้ใส่บาตร^{๘๓} เช่น พระมหีสถบำเพ็ญปัญญาบารมี^{๘๔} เป็นต้น

๕. วิริยบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยความเพียร ความแก่งัดกล้าไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอดสาหัสก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ เพราะเป็นเครื่องช่วยอุดหนุนธุระอยู่ (ให้สำเร็จ)^{๘๕} พระบรมโพธิสัตว์ผู้ที่จะมาบังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมพอใจในการเพิ่มพูนความเพียร ความแก่งัดกล้าที่จะประกอบการกุศล

^{๗๘} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๒๓/๔๖๐.

^{๗๙} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๖๔๔-๕๘๑/๒๐๖-๒๐๕.

^{๘๐} ประพจน์ อัสววิรุฬหาร, โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อบรรพชา, หน้า ๒๐๒.

^{๘๑} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๒๘/๔๖๐.

^{๘๒} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑-๑๓๘/๑๒๖-๑๓๘.

^{๘๓} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๓๓/๔๖๐.

^{๘๔} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๕๐-๖๘๓/๑๘๖-๒๐๖.

^{๘๕} จุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๓๖..

อย่างไม่ลดละ เปรียบเหมือนไกรสรสีหราชผู้พยายามระงับรักษาอริยาบถแห่งตนโดยไม่ลดละ ประคองไว้ทุกเวลา^{๔๖} เช่น พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยบารมี^{๔๗} เป็นต้น

๖. ขันติบารมี* คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยความอดทน ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล และแนวทางความประพฤติที่ตั้งไว้เพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ลู่อ่อนกิเลส พระบรมโพธิสัตว์ที่จะมาบังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมมีความอดทนยิ่งนักไม่ยอมให้มีความขุ่นเคืองเกิดขึ้นในใจได้ เปรียบเหมือนน้ำใจของพระโพธิสัตว์ต่อความอดทนว่า เปรียบเสมือนแผ่นดินที่มีความอดทน ไม่ขุ่นเคืองต่อทั้งสิ่งของสะอาด และสิ่งสกปรกที่มาจรดครดไม่แสดงอาการยินดียินร้าย^{๔๘} เช่น พระจันทกุมารบำเพ็ญขันติบารมี^{๔๙} เป็นต้น

๗. สัจจบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยความจริง พุคจจริง ทำจริง และจริงใจ พระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมประกอบไปด้วยสัจจะ ไม่แปรผันจากความซื่อตรง แม้จะต้องรักษาไว้ด้วยชีวิตก็ตาม เปรียบเหมือนดาวประกายพริ้วที่ขึ้นอยู่ประจำทิศ ไม่เคยแปรผันไปตามฤดูกาล^{๕๐} เช่น พระวิฑูรย์บำเพ็ญสัจจบารมี^{๕๑} เป็นต้น

^{๔๖} พุ.พทุธ. (ไทย) ๓๓/๑๓๘/๔๖๑.

^{๔๗} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๒๓-๒๕๕/๑๓๘-๑๕๔.

* คำว่า “ขันติ” หมายถึง ความอดทน มี ๓ ประการ คือ

๑) ตีติกขาขันติ ความอดทนแบบอดกลั้น เมื่อถูกใครด่าก็ไม่คำตอบ แม้จะโกรธก็ตาม แต่ก็ข่มใจไว้ได้ ไม่ยอมลู่อ่อนจิตกมลกิเลสคือกิเลสขุ่นหยาบ ซึ่งเป็นเหตุให้แสดงพฤติกรรมที่ผิดศีลธรรม

๒) ตปขันติ ความอดทนด้วยอำนาจตปะ คือ สมาริ อดทน ข่มใจ ไม่อำนาจปรัญญานกิเลส คือ กิเลสที่คอยเกิดขึ้นรบกวนจิตใจเป็นระยะๆ เหมือนใจที่คอยคักขุ่มโงมตีพวกคนเดินทาง

๓) อธิวาสนขันติ ความอดทนแบบระงับยับยั้งไม่ยอมให้กิเลสใดๆ เกิดขึ้นได้ ข่มกิเลสไว้ได้ อย่างราบคาบ อธิวาสนขันติในที่นี้ หมายถึง ความอดทนด้วยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน แม้จะถูกปองร้ายถึงแก่ชีวิตก็ไม่ยอมให้ความโกรธอาฆาตใดๆ เกิดขึ้นรบกวนจิตใจได้เลยแม้แต่หน่อย

^{๔๘} พุ.พทุธ. (ไทย) ๓๓/๑๔๓/๔๖๑.

^{๔๙} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๘๒-๑๑๕๒/๒๒๕-๒๔๖.

^{๕๐} พุ.พทุธ. (ไทย) ๓๓/๑๔๘/๔๖๒.

^{๕๑} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๓๔๖-๑๓๕๒/๒๖๖-๒๗๔.

๘. อริชฐานบารมี* คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยความตั้งใจมั่น การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นอย่างแน่วแน่ พระบรมโพธิสัตว์ที่จะมาบังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมประกอบไปด้วยอริชฐานธรรม มีความมั่นคงเด็ดขาดยิ่งนัก ถ้าได้อริชฐานสิ่งใดแล้วก็มีใจแน่วแน่ในสิ่งนั้น เปรียบเหมือนภูเขาศิลาแห่งทิเบต ย่อมตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในแรงลมพายุใหญ่ที่พัดมาทั้งสี่ทิศ คงอยู่ในที่เดิม^{๕๒} เช่น พระเนมิราชบำเพ็ญอริชฐานบารมี^{๕๓} เป็นต้น

๙. เมตตาบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยความรักใคร่ ความปรารถนาดี ความคิดเกื้อกูลให้ผู้อื่น และเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ พระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นผู้มีน้ำใจอันประกอบไปด้วยเมตตา ปรารถนาให้บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายประสบความสุขโดยไม่เลือกว่าจะเป็นคนดีหรือคนชั่ว เปรียบเหมือนอุทกวาริที่แผ่ความชุ่มเย็นให้แก่สัตว์ทั้งหลายโดยไม่เลือกหน้า^{๕๔} เช่น สุวรรณสามบำเพ็ญเมตตาบารมี^{๕๕} เป็นต้น

๑๐. อุเบกขาบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีด้วยความวางใจเป็นกลาง ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอ เทียงธรรม ไม่เอนเอียงไปตามความยินดียินร้ายหรือชอบชัง ความวางตนเป็นกลาง พระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้ประกอบไปด้วยอุเบกขา เปรียบเหมือนแผ่นดินที่นิ่งไม่หวั่นไหว แม้จะมีสิ่งสกปรกกรดหรือเมื่อถูกบุคคลทั้งหลายเหยียบย่ำอยู่ ปราศจากความโกรธและความยินดี^{๕๖} เช่น พระมหานารทกัสสปะทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี^{๕๗} เป็นต้น

บารมี ๑๐ ประการ หรือ ทศบารมีธรรมเหล่านี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องบำเพ็ญให้บริบูรณ์ครบถ้วนทุกประการ และจะต้องบำเพ็ญให้สูงขึ้นไป บางชาติก็สร้างบารมี

* คูราลละเขียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๕๐, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๔๗/๔๐๔, อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๘/๒๒๓.

^{๕๒} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๕๓/๔๖๒.

^{๕๓} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๒๑-๕๘๕/๑๖๖-๑๘๗.

^{๕๔} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๕๘/๔๖๓.

^{๕๕} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๕๖-๔๒๐/๑๕๔-๑๖๕.

^{๕๖} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๖๓/๔๖๓.

^{๕๗} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๕๖-๔๒๐/๑๕๔-๑๖๕.

อย่างธรรมดาปกติไม่มีอะไรพิเศษ แต่บางชาติก็สร้างบารมีอย่างสิ้นเหลือหรือสูงสุด ดังนั้น จึงมีการแยกบารมีเหล่านี้ออกเป็น ๓ ประเภท^{๔๔} หรือ ๓ ชั้น โดยจัดเป็นบารมีอย่างต่ำประเภทหนึ่ง บารมีอย่างปานกลางประเภทหนึ่ง และบารมีประเภทสูงสุด ยกตัวอย่าง เช่น “ทาน” เมื่อจำแนกออกเป็น ๓ ก็กำหนดเอาโดยประเภทของทาน ดังนี้

๑) ทานบารมี เป็นทานที่บำเพ็ญตามปกติธรรมดา เป็นการบริจาคทรัพย์สมบัติต่างๆ แม้จะมากมายเพียงใด ก็จัดเป็นบารมีอย่างต่ำธรรมดา การบำเพ็ญทานบารมีของพระพระสัมมาสัมพุทธโพธิสัตว์จะต้องไม่คำนึงถึงเสียสละสิ่งของที่สละบริจาคไปในภายหลัง เช่น อภิตติดาบส^{๔๕} บำเพ็ญทานบารมี เป็นต้น

๒) ทานอุปบารมี เป็นทานที่บำเพ็ญยิ่งขึ้นไปกว่าทานบารมี คือ บริจาคอวัยวะ เลือดเนื้อในร่างกาย จัดเป็นบารมีประเภทปานกลาง การบำเพ็ญทานอุปบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องสละอวัยวะเลือดเนื้อในร่างกายบางส่วนของตนแก่ผู้อื่น เมื่อผู้อื่นมีความจำเป็นต้องทดแทนอวัยวะของตน แต่ไม่ถึงชีวิต เช่น พระเจ้าสิริราช^{๔๖} บำเพ็ญทานอุปบารมี เป็นต้น

๓) ทานปรมัตตบารมี เป็นทานที่บำเพ็ญยิ่งขึ้นไปกว่าทานบารมี และทานอุปบารมี คือ ถึงต้องบริจาคชีวิตให้เป็นทาน นับว่าเป็นการบริจาคอย่างใหญ่หลวง อย่างนี้จัดเป็นบารมีประเภทสูงสุด^{๔๗} การบำเพ็ญทานปรมัตตบารมีของพระสัมมาสัมพุทธโพธิสัตว์จะต้องสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่คนจำนวนมากหรือเพื่อเปลื้องทุกข์ของคนอื่น^{๔๘}

ในบารมีธรรมข้ออื่นๆ ก็จำแนกออกเป็นบารมีธรรมละ ๓ ประเภท เช่นเดียวกับทานบารมีที่ยกตัวอย่างมานี้ ดังนั้น เมื่อองค์ธรรมอยู่ ๑๐ ประเภท และจำแนกออกเป็นประการละ ๓ บารมี จึงรวมเป็นทั้งสิ้น ๓๐ บารมี ดังนี้

^{๔๔} ประโยชน์ สังกสิน, พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนา เถรวาทและมหายาน, หน้า ๑๕-๑๖.

^{๔๕} ชู.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑-๑๐/๕๘๒-๕๘๓.

^{๔๖} ชู.จริยา. (ไทย) ๓๓/๕๑-๖๖/๕๘๘-๕๙๐.

^{๔๗} ชู.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑/๔๑๔, ชู.จริยา. (ไทย) ๓๓/๓๖/๕๙๖.

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕-๒๔๐.

บารมี	อุปบารมี	ปรมัตตบารมี
๑. ทานบารมี	๑. ทานอุปบารมี	๑. ทานปรมัตตบารมี
๒. ศีลบารมี	๒. ศีลอุปบารมี	๒. ศีลปรมัตตบารมี
๓. เนกขัมมบารมี	๓. เนกขัมมอุปบารมี	๓. เนกขัมมปรมัตตบารมี
๔. ปัญญาบารมี	๔. ปัญญาอุปบารมี	๔. ปัญญาปรมัตตบารมี
๕. วิริยบารมี	๕. วิริยอุปบารมี	๕. วิริยปรมัตตบารมี
๖. ขันติบารมี	๖. ขันติอุปบารมี	๖. ขันติปรมัตตบารมี
๗. สัจจบารมี	๗. สัจจอุปบารมี	๗. สัจจปรมัตตบารมี
๘. อริยฐานบารมี	๘. อริยฐานอุปบารมี	๘. อริยฐานปรมัตตบารมี
๙. เมตตาบารมี	๙. เมตตาอุปบารมี	๙. เมตตาปรมัตตบารมี
๑๐. อุเบกขาบารมี	๑๐. อุเบกขาอุปบารมี	๑๐. อุเบกขาปรมัตตบารมี ^{๑๐๐}

ทั้งหมดนี้เป็นบารมีสำคัญ ที่จะทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายอุบัติขึ้น เป็นบารมีธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธโพธิสัตว์ทั้งหลายจะต้องอบรมบ่มเพาะให้พุทธภูมิถึงความสมบูรณ์ เปรียบเสมือนสารภีที่จะนำบุคคลข้ามฝั่ง คือ พระนิพพาน เมื่อบุคคลใดได้บำเพ็ญหลักบารมีธรรมดังกล่าวมานี้ได้ครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว ย่อมได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสามารถนำคนให้พ้นทุกข์ และเป็นที่พักแก่เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย

มีข้อสังเกตว่า ตั้งแต่ศีลบารมี ถึง อุเบกขาปรมัตตบารมี จากการค้นคว้าพบว่า คัมภีร์ไม่ได้จัดไว้เป็นระดับขั้นให้ชัดเจน เหมือนกับทานบารมี ซึ่งแบ่งเป็นขั้นบารมี ขั้นอุปบารมี และขั้นปรมัตตบารมี มีชาดกบางเรื่องที่กล่าวถึงการขอมสละชีวิตเพื่อรักษาศีลไม่ให้ขาด เรื่องพญานาคชื่อ สังขपाल ถูกลายพรานจับเอาไปฆ่ากิน นายพรานรุ่มดีแทงด้วยหอกที่งูแทง หาง กระตุกสันหลัง แล้วเอาหัวร้อยหาบไป พญานาคมีฤทธิ์มากสามารถทำให้มหาสมุทร ป่า ภูเขา ไหม้ได้ด้วยลมหายใจของตัวเอง แต่ก็มิได้โกรธเคืองนายพรานเหล่านั้น เพราะรักษาอุโบสถศีล ตั้งใจบำเพ็ญศีลบารมี ในที่สุดพญานาคต้องตายอย่างทรมาน นับเป็นการรักษาศีลขั้นขอมสละชีวิต^{๑๐๑}

^{๑๐๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๖๑.

^{๑๐๑} จุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๘๕-๘๖/๖๑๐.

หากพิจารณาการสละชีวิตตนเองของพญานาคเพื่อรักษาศีลไม่ให้ขาดเปรียบเทียบกับทานปรมัตถบารมี คือการยอมสละชีวิตเพื่อเป็นทาน การบำเพ็ญศีลบารมีของพญานาคลักษณะนี้จึงจัดอยู่ในระดับเดียวกับทานปรมัตถบารมี แต่ด้วยความชัดเจนของการจัดชั้นของการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๓๐ ประการนี้ยังไม่ชัดเจนนัก สันนิษฐานยาก^{๑๑๕} แต่รรถกถาพุทธวงศ์ท่านอธิบายโดยยกชั้นอุปบารมีขึ้นก่อนดังนี้ ชั้นอุปบารมี หมายถึงการบำเพ็ญบารมีที่ใกล้เคียงเป็นบารมี เช่น การบำเพ็ญทานด้วยการบริจาคสิ่งของนอกกาย ชั้นบารมี หมายถึง การบำเพ็ญในระดับกลาง ได้แก่ การบำเพ็ญทานด้วยการสละอวัยวะ ชั้นปรมัตถบารมี หมายถึง การบำเพ็ญในขั้นสูงสุด ได้แก่การให้ชีวิตเป็นทาน หลักของพุทธวงศ์ถือเอาสิ่งที่บริจาคว่าเกี่ยวข้องกับผู้บำเพ็ญอย่างไร ถ้าเกี่ยวข้องกับน้อยที่สุดถือเป็นอุปบารมี ถ้าเป็นร่างกาย ถือเป็นบารมี ถ้าให้ทั้งชีวิตเป็นปรมัตถบารมี^{๑๑๖}

ในคัมภีร์จรียาปิฎก อาจารย์บางพวกมีแนวคิดการจัดชั้นบารมีแตกต่างกันจากคัมภีร์พุทธวงศ์ คือ จัดเป็นชั้นบารมี ชั้นอุปบารมี และชั้นปรมัตถบารมี ซึ่งอนุชนรุ่นหลังได้กำหนดเอาตามแนวของคัมภีร์จรียาปิฎกนี้

อาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า การสะสมบารมีเป็นไปตั้งแต่การตั้งความปรารถนาทางใจจนถึงความปรารถนาทางวาจาเป็นชั้นบารมี การสะสมบารมีเป็นไปตั้งแต่การตั้งความปรารถนาทางวาจาจนถึงความปรารถนาทางกายเป็นชั้นอุปบารมี การสะสมบารมีเป็นไปตั้งแต่การตั้งความปรารถนาทางกายเป็นต้นไปเป็นชั้นปรมัตถบารมี

ส่วนอาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า การสะสมบารมีเป็นไปอำนวยการอนุโมทนาของผู้อื่นเป็นชั้นบารมี การสะสมบารมีเป็นไปอำนวยการให้ผู้อื่นทำเป็นชั้นอุปบารมี การสะสมบารมีเป็นไปอำนวยการทำเองเป็นชั้นปรมัตถบารมี

แนวคิดการจัดชั้นบารมีของพระอาจารย์ทั้งหลายตามที่กล่าวข้างต้นนี้แตกต่างกัน ดังนั้น จึงสรุปได้ยาก ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดชั้นบารมีตามแนวของคัมภีร์จรียาปิฎกเข้าใจง่าย

^{๑๑๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า

๒๖๑.

^{๑๑๖} ประพนธ์ อัสววิรุฬหาร, โพธิ์สัตตวจรยา : มรรคาเพื่อมหาชน, หน้า ๒๒๒.

เพราะมีความคุ้นเคยกันอยู่แล้ว สรุปว่า บารมีธรรมทั้ง ๑๐ ประการ เป็นกิจกรรมที่บำเพ็ญเพื่อเข้าสู่ความเป็นพระพุทธเจ้า

ข. ลักษณะแห่งมหาปฐักถณะ ๓๒ ประการ

มหาปฐักถณะ คือ ลักษณะของท่านผู้เป็นมหาบุรุษ ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่มาเสด็จอุบัติขึ้นจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษคือ มหาปฐักถณะ ๆ ย่อมเกิดจากอำนาจของบุญบารมี อันได้เคยสั่งสมไว้เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์นันทบอสงไขยชาติ เมื่อบุญบารมีนั้นเต็มเปี่ยมในพระชาติสุดท้ายที่ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมได้ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ^{๑๑๑} อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ อันเป็นการอำนวยประโยชน์ในการประพาศธรรมได้อย่างมาก มหาปฐักถณะหรือลักษณะของมหาบุรุษพระศรีอริยเมตไตรยสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้จะมาตรัสรู้ในอนาคต ๓๒ ประการ รายละเอียดพอสังเขป ดังนี้^{๑๑๒}

๑) มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี เรียบเสมอกัน ๒) พื้นภายใต้ฝ่าพระบาททั้งสองมีจักรเกิดขึ้น มีซี่ก้างละพัน มีกมมิมุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ๓) มีสันพระบาทยาว ๔) มีองคฺฐียาว ๕) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ๖) ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทดุจดาว ๗) มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ ๘) มีพระขงมรีเรียวดุจแข้งเนื้อทราย ๙) เสด็จสถิตยืนอยู่มิได้น้อมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบคลำได้ถึงพระขานทั้งสอง ๑๐) มีพระคุษะเร้นอยู่ในฝัก ๑๑) มีพระฉวีวรรณดุจวรรณแห่งทองคำ คือ พระดจะประคองหุ้มด้วยทอง ๑๒) มีพระฉวีละเอียด ฐิติละอองจึงมีติดอยู่ในพระกายได้ ๑๓) มีพระโลมชาติเส้นหนึ่งๆ เกิดในขุมละเส้นๆ ๑๔) มีพระโลมชาติที่มีปลายช้อยขึ้นข้างบน มีสีเขียว มีสีเหมือนดอกอัญชัญ ขดเป็นกุณฑลทักษิณาวฏ ๑๕) มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม ๑๖) มีกึ่งพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของสีหะ ๑๗) มีระหว่างพระอังสะเต็ม ๑๘) มีปริมณฑลดุจไม้โคธ ๑๙) พระกาย พระกายเท่ากับ ๒๐) มีลำพระศอกกลมเท่ากัน ๒๑) มีปลายเส้นประสาทสำหรับนำรสอาหารดี ๒๒) มีพระหนุดุจคางราชสีห์ ๒๓) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ๒๔) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ๒๕) พระทนต์ไม่ห่าง ๒๖) มีพระทาสะขาวงาม ๒๗) มีพระชีวหาใหญ่ ๒๘)

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐-๒๔๑/๑๕๕-๑๕๗.

^{๑๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๔-๑๘๖.

มีพระสุระเสียงดุเสียงแห่งพรหม ๒๕) มีพระเนตรดำสนิท ๓๐) มีดวงพระเนตรดุจดา
แห่งโค ๓๑) มีพระอุณาโลมบังเกิดระหว่างแห่งพระขนง มีสีขาวอ่อนนวลเปรียบด้วยนุ่น
๓๒) มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์^{๑๑๕}

บุคคลผู้จะมาบังเกิดเป็นพระศรีอริยเมตไตรยจะต้องมีลักษณะพิเศษนี้ครบ
สมบูรณ์ ตามหลักฐานทางคัมภีร์มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการนี้ เป็นลักษณะพิเศษของ
บุคคลเพียง ๒ ประเภท คือ พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมประเภทหนึ่ง และของพระอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สิ้นอาสวะกิเลสแล้วอีกประการหนึ่ง จะเห็นได้ว่า มหาปุริสลักษณะ ๓๒
ประการนี้เป็นผลของการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ประการ จึงมีลักษณะที่พิเศษกว่าบุคคลทั่วไป
และสาเหตุที่ได้ลักษณะมหาบุรุษ แต่ละประการโดยจัดกลุ่มตามลักษณะที่มีสาเหตุเกี่ยวข้อง
กัน ดังนี้

ลักษณะที่ ๑ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้สมาทาน
มั่นในกุศล กรรมบถ ๑๐ สมาทานมั่นในสุจริต ๓ บริจาคทาน รักษาศีล ๕ รักษาอุโบสถศีล
เกื้อกูลมารดาบิดา สมณ-พราหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลและสมาทานมั่นใน
กุศลธรรมอื่น ๆ อีก

ลักษณะที่ ๒ พื้นฝ่าพระบาททั้งสองมีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ชี่ มีกง มีดุม
และส่วนประกอบครบทุกอย่าง

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้นำ
ความสุขมาให้แก่คนหมู่มาก บรรเทาภัยคือความหิวอดอยากและความสะดุ้ง จัดการป้องกัน
คุ้มครองอย่างเป็นธรรม และให้ทานพร้อมทั้งของที่เป็นบริวาร

ลักษณะที่ ๓-๕ (๓) มีสันพระบาทยืนยาว ออกไป (๔) มีพระองคุลียาว และ (๕) มี
พระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ละเว้น
จากการฆ่าสัตว์ มีความละอายต่อบาป มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์

ลักษณะที่ ๖ มีพระมั่งสะในที่ ๗ แห่ง เต็ม บริบูรณ์

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ให้ของที่

^{๑๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐-๒๔๑/๑๕๕-๑๕๗, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๑๖-๑๒๕.

ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภค ของที่ควรลิ้ม ของที่ควรชิม น้ำที่ควรดื่มอันประณีต และมีรส
อร่อย

ลักษณะที่ ๗-๘ (๗) มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม และ (๘) ฝ่าพระหัตถ์ และ
ฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคฺลิจจกันเป็นรูปดาบ

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ได้สงเคราะห์
ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ทาน (การให้) (๒) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) (๓) อัดด
จริยา (การประพฤติประโยชน์) (๔) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)

ลักษณะที่ ๙-๑๐ (๙) มีข้อพระบาทสูง และ (๑๐) มีพระโลมชาติปลายอนจั้น คือ
พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวา ดังกษณล สัครามเข้มดงคอก อัญชัน

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้กล่าว
วาจาประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วยธรรม แนะนำคนหมู่มาก เป็นผู้นำประโยชน์และ
ความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้บูชาธรรมโดยปกติ

ลักษณะที่ ๑๑ มีพระขงฆ์เรียวคฺจแข็งเนื้อ ทราบ

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ตั้งใจ
สอนศิลาปะ (วิชาชีพ) วิชา (เช่น วิชาหมอดู) จรณะ (ศีล) หรือกรรม (ความรู้เรื่องกฎแห่งกรรม)
โดยประสงค์ให้คนทั้งหลายได้รับความรู้อย่างรวดเร็ว ปฏิบัติได้เร็ว ไม่ต้องลำบากนาน

ลักษณะที่ ๑๒ มีพระนวิละเอียคจนละองธุลี ไม่อาจคิดพระวรกายได้

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ ได้เข้าไปหา
สมณะพริ้อพราหมณ์ แล้วซักถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไร มีโทษ อะไร ไม่มี
โทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไร ไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ทํายู่พึงเป็นไปเพื่อความไม่เกื้อกูล
เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน อะไรที่ทํายู่พึงเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน แล้ว
ตั้งใจฟัง คําคอบด้วยดี มุ่งประโยชน์ ไตร่ตรองเรื่องที่เป็่น ประโยชน์

ลักษณะที่ ๑๓ มีพระนวิสีทอง

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ไม่โกรธ
ไม่แค้น (คือทํายให้บรรเทาได้) แม้ถูกว่ากล่าวอย่างรุนแรงก็ไม่ขัดเคือง ไม่พยายาม ไม่จ้องล้าง
จองผลาญ ไม่สำแดงความ โกรธ ความอาฆาตและความเสียใจให้ปรากฏ เป็น ผู้ให้เครื่องลาด
เนื้อดีอ่อนนุ่ม ให้ผ้าห่มที่เป็นผ้า โขมพัสตร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดีและผ้ากัมพลเนื้อดี

ลักษณะที่ ๑๔ มีพระคุษฐานเร้นอยู่ในฝัก

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้นำพวกญาติมิตรสหาย ผู้มีใจดีที่หายไปนาน จากกันไปนาน ให้กลับมาพบกันคือนำมารดาให้พบกับบุตร นำบุตรให้พบกับมารดา นำบิดาให้พบกับบุตร นำบุตรให้พบกับบิดา นำพี่ชายน้องชายให้พบกับพี่ชายน้องชาย นำพี่ชายน้องชายให้พบพี่สาวน้องสาว นำพี่สาวน้องสาวให้พบพี่ชายน้องชาย นำพี่สาวน้องสาวให้พบพี่สาวน้องสาว

ลักษณะที่ ๑๕-๑๖ (๑๕) มีพระวรกายเป็นปริมณฑลคุดจปริมณฑลแห่งต้นไทร พระวรกายสูง เท่ากับ ๑ วา ๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงของพระวรกาย และ (๑๖) เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงถูกคลำถึงพระชานด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ ก็รู้จักบุคคลเท่าเทียมกัน รู้จักตนเอง รู้จักฐานะของบุคคล รู้จักความแตกต่างของบุคคล ยังรู้ว่าบุคคลนี้ควรกับสิ่งนี้ บุคคลนี้ควรกับสิ่งนี้ แล้วทำให้เหมาะสมกับความแตกต่างในฐานะนั้น ๆ ในกาลก่อน

ลักษณะที่ ๑๗-๑๘ (๑๗) มีพระวรกายทุกส่วน บริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ และ (๑๘) มีร้องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน และ (๑๙) มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้หวังประโยชน์ หวังความ เกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความเกษมจากโยคะแก่คนหมู่มาก ด้วยความคิดนึกตรึกตรองว่า ทำอย่างไร ชนเหล่านี้จะเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ พุทธิ จาคะ ธรรม ปัญญา ทรัพย์ และธัญชาติ เจริญด้วยนา และสวน สัตว์สองเท้าและสัตว์สี่เท้า บุตรและภรรยา ทาสกรรมกรและคนรับใช้ ญาติ มิตร และเจริญด้วยพวกพ้อง

ลักษณะที่ ๒๐ มีเส้นประสาทรับรส พระกระยาหาร ได้ดี

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ท่อนไม้ หรือด้วยศาสตรา

ลักษณะที่ ๒๑-๒๒ (๒๑) มีดวงพระเนตร ดำสนิท และ (๒๒) มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจลูกโคเพิ่งคลอด

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ ไม่ถ่มสิ่งตา (ไม่จ้องดูด้วยความโกรธ) ไม่ก้อน ไม่เมิน มองตรง มองเต็มตา และแลดูคนหมู่มากด้วยดวงตาเปี่ยมด้วยความรัก

ลักษณะที่ ๒๓ มีพระเศียรจุประดับด้วย กรอบพระพักตร์

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้นำของ
คนหมู่มากใน กุศลธรรม เป็นประมุขของคนหมู่มากในกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ใน
การจำแนกแจกทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถศีล ในความเกื้อกูลมารดาบิดา
สมณะและพราหมณ์ ในความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรมอันยิ่ง อื่น ๆ

ลักษณะที่ ๒๔-๒๕ (๒๔) มีพระโลมาชาติเดียว คือในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว
และ (๒๕) มี พระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ละเว้น
จากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวง
ชาวโลก

ลักษณะที่ ๒๖-๒๗ (๒๖) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ และ (๒๗) มีพระทนต์ไม่ห่างกัน

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ละเว้น
จากคำส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้หรือฟังความ
จากฝ่ายโน้นแล้ว ไม่มาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกกัน ส่งเสริมคนที่
ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพเลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่คำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

ลักษณะที่ ๒๘-๒๙ (๒๘) มีพระชีวหาใหญ่ยาว และ (๒๙) มีพระสุรเสียงดุจเสียง
พรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ละเว้น
จากคำหยาบ คือ พูดแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมาก
รักใคร่พอใจ

ลักษณะที่ ๓๐ มีพระหนุดุจคางราชสีห์

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ละเว้น
จากคำเพ้อเจ้อ คือพูดถูกกาล พูดแต่คำจริง พูดอิงประ โยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มี
หลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา

ลักษณะที่ ๓๑-๓๒ (๓๑) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน และ (๓๒) มีพระเขี้ยวแก้ว
ขาวงาม

สาเหตุ เพราะทรงสั่งสมบุญไว้ในชาติก่อน เมื่อทรงเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ละมิจา
อาชีวะ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของ

ปลอม การ โกงด้วยเครื่องดวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด อวัยวะ
การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการขู่กรรโชก^{๖๖๐}

สรุปความว่า ลักษณะมหานุรุษ ๓๒ ประการ เกิดจากกรรมดีที่พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายทรงบำเพ็ญสั่งสมไว้ในอดีตชาติต่าง ๆ

ก. ลักษณะแห่งอนุพยัญชนะ

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย นอกจากจะมีลักษณะพิเศษที่สมบูรณ์ไปด้วยลักษณะ
มหานุรุษ ๓๒ ประการแล้ว จะต้องประกอบไปด้วยลักษณะพิเศษด้วยอนุพยัญชนะหรือพระ
ลักษณะน้อย ๘๐ ประการ หรือจะเรียกว่า อสิตยานุพยัญชนะ ๘๐ ทศ^{๖๖๑} ซึ่งอนุพยัญชนะ
ทั้งปวงนี้ ย่อมบังเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมที่ได้เคยสั่งสมมาในอดีตชาติเมื่อครั้งเป็น
พระบรมโพธิสัตว์นั่นเอง อนุพยัญชนะทั้ง ๘๐ ประการมีดังนี้

๑) นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเหลืองงาม ๒) นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาท
เรียวออกไปโดยลำดับแต่ต้นจนปลาย ๓) นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทกลมคูนายช่างกลึง
เป็น อันดี ๔) พระนขาทั้ง ๒๐ มีสีแดง ๕) พระนขาทั้ง ๒๐ งอนงันขึ้นเบื้องบนมิได้
ค้อมลงในเบื้องต่ำ คุดเล็บแห่งสามัญชนทั้งหลาย ๖) พระนขามีพรรณอันกลมเกลี้ยงสนิทมิได้
มีริ้วรอย ๗) ข้อพระหัตถ์ และข้อพระบาทซ่อนอยู่ในพระมังสะมิได้สูงขึ้นปรากฏออกมา
ภายนอก ๘) พระบาททั้งสองเสมอกันมิได้ย่อมใหญ่กว่ากันมาตราว่าเท่าแมลงดา ๙) พระ
คานินงามดุจอาการคานินแห่งกษัตริย์ ๑๐) พระคานินงามดุจสีหราช ๑๑) พระคานิน
งามดุจคานินแห่งหงส์ ๑๒) พระคานินงามดุจสุภราชคานิน ๑๓) ขณะเมื่อยืนจะย่าง
คานินนั้นยกพระบาทเบื้องขวาไปก่อน พระกายเอียงไปข้างเบื้องขวาก่อน ๑๔) พระชานุ
มณฑลเกลี้ยงกลมงามบริบูรณ์ มิได้เห็นอัฐิสะบ้าปรากฏออกมาภายนอก ๑๕) มีบุรุษ
พยัญชนะบริบูรณ์คือมิได้มีกิริยามารยาทคล้ายสตรี ๑๖) พระนาภิมิได้บกพร่องกลมงามมิได้
วิกลในที่ใดที่หนึ่ง ๑๗) พระอุทรมีสัญญาณอันลึก ๑๘) ภายในอุทรมีรอยเวียนเป็นทักษิณาวฏ
๑๙) ถ้าพระเพลาทั้งสองกลมงามดุจล่ำสุวรรณกัทลี ๒๐) ถ้าพระกรทั้งสองงามดุจวงแห่

^{๖๖๐} อติศักดิ์ ทองบุญ, วิเคราะห์ลักษณะมหานุรุษ, ในบทความทางวิชาการพระพุทธศาสนา
๒๕๔๕, หน้า ๔๕-๖๐.

^{๖๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๔.

เอราวัณเทพหัตถิ ๒๑) พระอังกาพพใหญ่่น้อยทั้งปวงจำแนกเป็นอันดี คือ งามพร้อมทุก
สิ่งหาที่ติมิได้ ๒๒) พระมังสะที่ควรจะหนาก็ก่อนที่ควรบางก็บางตามที่พร้อมทั่วถึงสรีรกาย
๒๓) พระมังสะมิได้หดหู่ในที่ใดที่หนึ่ง ๒๔) พระสรีรกายทั้งปวงปราศจากค่อมแฉ่ไฝปาน
มูลแมลงวันมิได้มีในที่ใดที่หนึ่ง ๒๕) พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสิ้นปราศจากมลทินทั้งปวง
๒๖) ทรงพระกำลังมากเสมอด้วยกำลังแห่งกฤษณชาติ ประมาณถึงพันโกฏิช้าง ถ้าจะประมวล
ด้วยกำลัง บุรุษก็ได้ถึงแสนโกฏิบุรุษ ๒๗) มีพระนาสิกสูง ๒๘) สันฐานพระนาสิกงามแหลม
๓๐) สีพระโอษฐ์ เบื้องบนเบื้องต่ำมิได้เข้าออกกว่ากัน เสมอเป็นอันดีมีพรรณแดงงามดุจสีผล
ตำลึงสุก ๓๑) พระทนต์บริสุทธิ์ปราศจากมูลมลทิน ๓๒) พระทนต์ขาวดุจสีสังข์ ๓๓)
พระทนต์เกลี้ยงสนิทมิได้เป็นริ้วรอย ๓๔) พระอินทรีย์ทั้งห้ามีจักขุนทรีย์เป็นอาทิงามบริสุทธิ์
ทั้งสิ้น ๓๕) พระเขี้ยวทั้งสี่กลมบริบูรณ์ ๓๖) ดวงพระพักตร์มีสัญญาณยาวสวย
๓๗) พระปรางค์ทั้งสองคู่เปล่งงามเสมอกัน ๓๘) ลายพระหัตถ์มีรอยอันลึก ๓๙) ลายพระหัตถ์
มีรอยอันยาว ๔๐) ลายพระหัตถ์มีรอยอันตรงมิได้ค้อมคด ๔๑) ลายพระหัตถ์มีรอยอันแดง
รุ่งเรือง ๔๒) รัศมีพระกายโอภาส เป็นปริณทลโคจรอบ ๔๓) กระพุ่มพระปรางค์ทั้งสอง
เคร่งครัดสมบูรณ์ ๔๔) กระบอกพระเนตรกว้างและยาวงามพอสมกัน ๔๕) ดวงพระเนตร
ประกอบด้วยปสาท ทั้ง ๕ มีขาวเป็นอาทิ ผ่องใสบริสุทธิ์ทั้งสิ้น ๔๖) ปลายเส้นพระโลมา
ทั้งหลายมิได้งอมิได้คด ๔๗) พระชีวหามีสัญญาณอันงาม ๔๘) พระชีวหาอ่อนมิได้กระด้างมี
พรรณอันแดงเข้ม ๔๙) พระกรรมทั้งสองมีสัญญาณอันขาวดุจกลีบปทุมชาติ ๕๐) ช่อง
พระกรรมมีสัญญาณอันกลมงาม ๕๑) ระเบียบพระเส้นทั้งปวงนั้นสละสลวยมิได้หดหู่ในที่
อันใดอันหนึ่ง ๕๒) แถวพระเส้นทั้งหลายซ่อนอยู่ในพระมังสะทั้งสิ้น มิได้เป็นคลื่นฟูขึ้น
เหมือนสามัญชนทั้งปวง ๕๓) พระเศียรสัญญาณงามเหมือนฉัตรแก้ว ๕๔) ปริณทล
พระนลาท โดยกว้างยาวเสมอกัน ๕๕) พระนลาทมีสัญญาณงาม ๕๖) พระขนงมีสัญญาณอัน
งามดุจคันธนูอันโก่งไว้ ๕๗) พระโลมาที่พระขนงมีเส้นอันละเอียด ๕๘) เส้นพระโลมาที่
พระขนงงอกขึ้นแล้วล้มราบไปโดยลำดับ ๕๙) พระขนงนั้นใหญ่ ๖๐) พระขนงนั้นยาวสุด
หางพระเนตร ๖๑) ผิวพระมังสะละเอียดทั่วทั้งพระกาย ๖๒) พระสรีรกายรุ่งเรืองไปด้วยสิริ
๖๓) พระสรีรกายมิได้มัวหมองผ่องใสอยู่เป็นนิตย์ ๖๔) พระสรีรกายสดชื่นดุจดวงดอก
ปทุมชาติ ๖๕) สรีรสัมผัสอ่อนนุ่มสนิท มิได้กระด้างทั่วทั้งกาย ๖๖) กลิ่นพระกายหอมฟุ้งดุจ
กลิ่นสุคนธ์กฤษณา ๖๗) พระโลมามีเส้นเสมอกันทั้งสิ้น ๖๘) พระโลมามีเส้นละเอียดทั่วทั้ง
พระวรกาย ๖๙) ลมอัสสาสะ ปัสสาสะอันหาพระทัยเข้าออกก็เดินละเอียด ๗๐) พระโอษฐ์มี

สัณฐานอันงามดุจไข่ม ๗๑) กลิ่นพระโอษฐ์ หอมดุจกลั่นอุบล ๗๒) พระเกศาดำเป็นแสง ๗๓) กลิ่นพระเกศาหอมฟุ้งจรจรระหลบ ๗๔) พระเศวตกลั่นหอมดุจกลั่นโกมลบุปผชาติ ๗๕) พระเศวามีสัณฐานเส้นกลมสลวยทุกเส้น ๗๖) เส้นพระเกศาดำสนิททั้งสิ้น ๗๗) พระเศวตประกอบด้วยเส้นละเอียด ๗๘) เส้นพระเศวามีได้สยงย่ง ๗๙) เส้นพระเศวตเวียนเป็นทักษิณาวฏทุกๆ เส้น ๘๐) วิจิตรไปด้วยระเบียบพระเศวตมาลา กล่าวคืออ่องแฉกแห่งพระรัศมีอันโชตินาการ ขึ้น ณ เบื้องบน พระอุตมังกสิโรตม์นั้น^{๑๑๒}

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ลักษณะทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ ที่จัดเป็นอนุพยัญชนะแต่ละสิ่งแต่ละส่วน รวมเป็นอภิสถาณพยัญชนะครบถ้วนทั้ง ๘๐ ประการ ซึ่งจะต้องมีอยู่อย่างครบถ้วนสมบูรณ์แบบในพระวรกายของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ เหตุผลเพราะว่า ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ในอดีตชาติ

สรุปรวมความทั้งหมดว่า แนวคิดเรื่องความเจริญและความเสื่อมของอายุมนุษย์ชาวชมพูทวีปตอนอารัมภบท ได้แนวคิดจากพระสูตรต้นปิฎก และอรรถกถา คือ

- ปาณาติปาตาทโย อายุปริหานิ (การฆ่าสัตว์แพร่หลาย อายุของสัตว์ก็เสื่อม)^{๑๑๓}
- ทสกุสสกมมปถกถา อายุปริหานิ (เรื่องมนุษย์ห่างเหินกุศลกรรมบถแล้วอายุเสื่อม)^{๑๑๔}
- สตถุณตรกปถกถา มิคสณญาปฏิลาโก (เรื่องที่กบปฬินาสเพราะมนุษย์มีความสำคัญกันว่า สัตว์แล้วใช้ศัสตราฆ่ากัน)^{๑๑๕}
- อกุสสกมมปถวิริติ อายุอาทิวาทุสนน (มนุษย์ยังคเว้นจากอกุศลกรรมบถแล้วอายุเจริญขึ้น)^{๑๑๖}
- อายุอาทิวาทุสนนธมมกถา (เรื่องอายุของสัตว์เจริญเป็นต้น)^{๑๑๗}

^{๑๑๒} สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. คู่มือพระปฐมโพธิกถา. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๗๐-๗๒.

^{๑๑๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๕๔-๕๕/๕๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๔-๕๕/๗๐-๗๑.

^{๑๑๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๕๒-๑๐๐/๕๖-๖๐, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๒-๑๐๐/๖๕-๗๒.

^{๑๑๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๔/๖๒-๖๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๔/๗๕.

^{๑๑๖} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๕/๖๓-๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๕-๗๖.

^{๑๑๗} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๕/๖๓-๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๕-๗๖.

แนวคิดเกี่ยวกับข้าวสาลีที่เกิดเองมนุษย์พากันไปเก็บมากินโดยไม่ต้องปลูก และ
เรื่องปฐมปิรีศได้มาจากอัครคันธสูตร

- รสปฐมปิอาทิกถา (เรื่องปรากฏแห่งจวันดิน)^{๑๑๔}
- ภูมิปปฎิกาทิกถา (เรื่องความปรากฏแห่งสะเก็ดดิน)^{๑๑๕}

แนวคิดเรื่องลักษณะของพระพุทธเจ้า ได้มาจากลักษณะสูตร

- เทวตติสมหาปุริสลกขณา (ลักษณะแห่งมหาบุรุษ ๓๒ ประการ)^{๑๑๖}

เรื่องพระเจ้ามหาปนาทจักรพรรดิมาจากมหาปนาทชาดก^{๑๑๗}

- เรื่องพญาช้างฉัททันต์ ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระตีสสพุทธเจ้า น่าจะได้จาก
เวสสันดรชาดก^{๑๑๘}

^{๑๑๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๒๐/๗๒-๗๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๐/๘๕-๘๖.

^{๑๑๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๒๓/๗๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๓/๘๑.

^{๑๑๖} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐-๒๔๑/๑๕๕-๑๕๖

^{๑๑๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๐-๔๒/๑๒๕.

^{๑๑๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๕๗-๑๓๗/๕๕๔-๕๖๑.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทย

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยจากแหล่งข้อมูล ๓ ส่วน คือ การศึกษาจากเอกสาร หลักฐานต่างๆ และจากการสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนาและปรัชญา

๔.๑ หลักความเชื่อทั่วไป

ความเชื่อ เป็นปรากฏการณ์ทางจิตของมนุษย์ ที่เกิดจากการสนองความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) จัดว่าเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิม เริ่มตั้งแต่มนุษย์เกิดมาเป็นทารกและมีพัฒนาการกลายมาเป็นความใคร่รู้ในวัยเด็กจนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มนุษย์จะแสวงหาความรู้ความเชื่อจากประสบการณ์ด้วยประสาทสัมผัส เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการที่จะใช้ความคิดโดยทั่วไปมนุษย์จึงมีความเชื่ออยู่ ๓ แบบคือ

- ๑) ความเชื่อเกิดจากศรัทธาปสาทะ (Faith) จากประสบการณ์ตรง
- ๒) ความเชื่อที่เกิดจากการยอมรับว่า “สิ่งหนึ่งเป็นอยู่หรือมีอยู่จริง” (Belief)
- ๓) ความเชื่อเกิดจากองค์ความรู้ (Knowledge)^๑

ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เกี่ยวกับหลักความเชื่อ คือ ศรัทธา ๔ หรือความเชื่อด้วยหลักเหตุผล ๔ ประการ ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้เชื่อว่า

- ๑) กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่า กรรมมีอยู่จริง
- ๒) วิปากสัทธา คือ เชื่อผลของกรรม เชื่อว่า ผลของกรรมมีอยู่จริง
- ๓) กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบ เสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

^๑ สุวัฒน์ จันทร์จันทน์, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๘.

๔) ตถาคตโพธิสัตว์ คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ^๒

เมื่อเชื่อเรื่องกรรมแล้ว ต้องสามารถพิสูจน์ผลของกรรมได้ ในอุพการมวิงคสูตรได้จำแนกความแตกต่างผลของกรรม พอสรุปความได้ ดังนี้

๑. ผู้ที่ฆ่าสัตว์ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะอายุสั้น ส่วนผู้ที่ไม่ฆ่าสัตว์ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะอายุยืน

๒. ผู้ที่เบียดเบียนสัตว์ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเป็นผู้มีโรคนาน ส่วนผู้ที่ไม่เบียดเบียนสัตว์ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีโรคน้อย

๓. ผู้ที่มักโกรธ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเป็นผู้มีผิวพรรณทราม ส่วนผู้ที่ไม่มักโกรธ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีผิวพรรณงดงาม ผ่องใส

๔. ผู้ที่มีชอบริษยาในตำแหน่ง หน้าที่งานของผู้อื่น ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีอำนาจน้อย ส่วนผู้ที่ไม่มีความริษยา ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีอำนาจมาก

๕. ผู้ที่ชอบให้ทานแก่ผู้อื่น ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีโภคสมบัติมาก ส่วนผู้ที่ไม่ชอบให้ทานแก่ผู้อื่น ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีโภคสมบัติน้อย

๖. ผู้ที่มีความกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเกิดในตระกูลต่ำ ส่วนผู้ที่ไม่มีความกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเกิดในตระกูลสูง

๗. ผู้ที่ชอบถามปัญหาต่างๆ กับนักปราชญ์ หรือ บัณฑิต ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีปัญญามาก ส่วนผู้ที่ไม่ชอบถามปัญหาต่างๆ กับนักปราชญ์ หรือบัณฑิต ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีปัญญาน้อย

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ความแตกต่างของคน และสัตว์ในเรื่องอายุสั้น อายุยืน จีโรค สุขภาพดี เกิดในตระกูลสูง-ต่ำ เป็นต้น เป็นไปตามผลแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ในอดีต และชี้ให้เห็นว่า กรรมและผลของกรรมทุกอย่าง ย่อมไม่สูญหายไปไหน แม้จะกระทำจะยัง ไม่ให้ผลเป็นรูปธรรมทันที เพราะการให้ผลของกรรมมีเหตุปัจจัยต้องขึ้นอยู่กับ

^๒ อก.สตตก. (ไทย) ๒๓/๔/๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๕/๕๐๕-๕๑๒.

องค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งเรียกว่า“สมบัติ(factors favorable to the ripening of good Karma) และวิบัติ (Unfavorable factors affecting the ripening of Karma)” ถึงกระนั้น กรรมทุกอย่างย่อมให้ผลเสมอทั้งดีและชั่ว ไม่มีคำว่าไม่ยุติธรรม ด้วยว่า สัตว์ทั้งหลาย ทั้ง ปวง ล้วนแล้วแต่มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นอย่างแน่นอน”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า เป็นความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อเชื่อเรื่องกรรมแล้วจะทำให้เป็นผู้ไม่ประมาท และหมั่นบำเพ็ญแต่บุญกุศล

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า “เมื่อเห็นอย่างไร เชื่ออย่างไร เข้าใจอย่างไร มีทัศนคติอย่างไร ก็ดำริหรือคิดการต่างๆ อย่างนั้น”^๕

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ถ้าเชื่อเรื่องสวรรค์ นรก บุญบาปว่า “มีจริง” จะอายชั่วกลัวบาป ในที่สุดจะเว้นจากความชั่วทั้งปวง หมั่นทำความดี และพยายามทำใจของตนให้บริสุทธิ์ แต่ก็ยังมีบางคน บางกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “ปัญญาชน” ปฏิเสธสวรรค์ นรก บุญ บาปว่า “ไม่มี” เพราะไม่มีใครเห็น เป็นเรื่องไร้ประโยชน์ไร้สาระ หรือเรื่องสวรรค์ นรก บุญ บาป จะมีหรือไม่มี ไม่ควรเสียเวลาไปสืบหาความจริง ควรสนใจอยู่กับปัจจุบัน

เรื่องสวรรค์ นรก บุญ บาป เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันที่สำคัญมากๆ เพราะความเชื่อในเรื่องนี้ เป็นพื้นฐานที่สำคัญของศีลธรรมและจริยธรรมทั้งส่วนบุคคลและสังคม ฉะนั้น ถ้าเชื่อเรื่องสวรรค์ นรก บุญ บาป หรือโลกหน้าว่า “มีจริง” จะเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในอนาคต

* คำว่า สมบัติ หมายถึง ความเหมาะสมแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งจะอำนวยแก่การให้ผลของกรรมดีและไม่เปิดช่องทางให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนคำว่า วิบัติ มีนัยตรงข้ามกับสมบัติ แต่จะอย่างแบ่งเป็น ๔ ประการ คือ (๑) คติ ได้แก่ สถานที่ รวมทั้งสิ่งแวดล้อม (๒)อุปธิ ได้แก่ ร่างกาย (๓)กาล ได้แก่ เวลา ยุคสมัย โอกาส (๔) ปโยคะ ได้แก่ ความเพียรพยายาม.

^๕ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๕/๓๕๐-๓๕๖, อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๖๕.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๗.

๔.๒ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในปฐมสมโพธิกถาและฎีกามาลยสูตร

ในปฐมสมโพธิกถา* กล่าวถึงความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยโดยได้ข้อมูลมาจากบาลี และอรรถกถา “ทักษิณวิภังคสูตร” ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าตรัสให้ถวาย

* ปฐมสมโพธิกถาเป็นวรรณคดีพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส วัดพระเชตุพน ทรงรจนาดวายนฉลองพระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงอาราธนาเมื่อพ.ศ. ๒๓๘๗ มีเนื้อความตอนที่ ๑ ดังนี้

ในสมัยพระพุทธศาสนาของพวกเรา พระโพธิสัตว์เมตไตรยเกิดเป็นพระโอรสของพระนางกามุจนาเทวี อัครมเหสีของพระเจ้าอชาตศัตรู ทรงติดตามพระราชบิดาไปฟังธรรมที่เวฬุวนาราม ทรงเลื่อมใสแล้วออกบวช และทรงศึกษาพระพุทธรวจนะจนเชี่ยวชาญ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมากรุงกบิลพัสดุ์เป็นครั้งที่ ๒ และประทับอยู่ที่นิโครธาราม ครั้นนั้นพระนางปชาบดีโคตมิดีต้องการถวายผ้า ๒ ผืน ที่ทรงกระทำขึ้นอย่างประณีตแด่พระพุทธเจ้า แต่ทรงปฏิเสธตรัสให้ถวายแต่พระสงฆ์ พระนางทรงเสียพระทัย ตรัสเล่าให้พระอานนททราบ เพื่อขอให้กราบทูลสาเหตุที่ไม่ทรงรับ

พระพุทธเจ้าจึงตรัสปฏิญญาคลิกทาน (ทานถวายเจาะจง) ๑๔ ประเภท และสังฆทาน (ทานถวายสงฆ์) ๗ ประเภท) จบแล้วพระนางทรงโสมนัสยิ่งนัก จึงทรงถือผ้าคู่หนึ่งเข้าไปน้อมถวายพระอสีติมหาสาวกทั้ง ๘๐ รูป แต่ไม่มีใครรับไว้

เมื่อถึงลำดับพระอชิตะผู้บวชใหม่นั่งอันดับสุดท้าย ทรงน้อมเข้าไปถวายพระ อชิตะก็รับผ้าคู่หนึ่งไว้ ทำให้พระนางทรงโสมนัสน้อยพระทัยจนน้ำพระเนตรไหล คิดว่าตนมีบุญน้อย

พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระนางเสียพระทัยดำริที่จะให้พระนางเกิดความโสมนัสในทาน จึงตรัสให้พระอานนทไปนำบาตรของพระองค์มา ทรงรับแล้วอธิษฐานว่า “ขออย่าให้สาวกทั้งหลายได้บาตรนี้ แต่ให้อชิตะภิกษุเท่านั้นได้บาตรนี้” แล้วทรงโยนบาตรขึ้นไปในอากาศหายไป พระเถระทั้งหลายมีพระสารีบุตรเป็นต้น กราบทูลขอให้ท่านบาตรกลับมา แล้วเหาะไปหาบาตร แต่ไม่มีใครพบบาตรเลย ตรัสให้พระอชิตะไปนำบาตรมา ท่านไปยืนนอกที่ประชุมแล้วอธิษฐานจิตว่า “เราออกบวชเพราะใครจะตรัสรู้ธรรมทั้งปวง และศีลของเราบริสุทธิ์ดี ขอให้บาตรของพระองค์จงลงมาประดิษฐานในมือของเราเถิด” เมื่อเหยียดมือออก บาตรก็ตกลงมาจากอากาศ อยู่บนมือท่านแล้ว พระนางทอดพระเนตรเห็นความอัศจรรย์นั้นแล้ว ทรงปีติโสมนัสว่า พระสงฆ์สาวกนี้มีพระคุณยังเป็นอัครรรักษ์ แม้แต่ผู้ใหม่อีกมีคุณพิเศษถึงเพียงนี้ เพราะฉะนั้น ผ้าคู่ของเราได้ชื่อว่าบูชาพระบรมศาสดาเหมือนกัน ทรงประนมหัตถ์นมัสการลากลับไป

พระอชิตะรับผ้านั้นแล้ว ผืนหนึ่งได้นำมาเป็นพาดานบนพระคันธกุฎี อีกผืนหนึ่งฉีกออกเป็น ๔ ท่อน ผูกเป็นม่านห้อยลงไปใน ๔ มุม ของพาดานผ้า ท่านเห็นผ้านี้งามยิ่งนัก จึงเปล่งวาจาว่า “การบูชาด้วยผ้านี้เป็นที่เจริญจิตยิ่งนัก ด้วยอานิสงส์แห่งวัตถุที่บูชานี้ เรามิได้ปรารถนาสิ่งอื่นใด นอกจากพระโพธิญาณ เพื่อนำสัตว์ที่ยังยินดีราคะ โทสะ และโมหะ ให้พ้นสังสารวัฏ ตัดจากกิเลสทั้งปวง เข้าสู่พระอมตะนิพพานในอนาคตกาลเท่านั้น” พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นแล้วทรงแยมพระโอษฐ์ พระองค์จึงทรงพยากรณ์ว่า “ดูก่อนอานนท อันว่าอชิตะภิกษุนี้ จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าเมตไตรย ในอนาคตกาลแห่งภวัตรกัปนี้”

ผ่านนั้นแก่สงฆ์ และทรงแสดงปาฏิบุคลิกทาน (ทานถวายเจาะจง) ๑๔ ประเภท และสังฆทาน (ทานถวายสงฆ์) ๗ ประเภท การถวายทานเข้ากับนิสัยของคนไทยได้ดี ดังนั้น เมื่อมีความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยแล้วจึงทำให้คนไทยเลือกที่จะทำบุญให้ทาน เพราะทำได้ง่ายกว่าบุญอย่างอื่น

ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยที่จะมาอุบัติในอนาคต ที่ปรากฏในปฐมสมโพธิกถา** มีข้อสังเกตดังนี้คือ

๑. ความในปฐมสมโพธิกถาแสดงบางอย่างเหมือนจักรกัสดิสูตร และเพิ่มเติม - บางอย่างที่ยกจักรกัสดิสูตรไม่มี

๒. ในปฐมสมโพธิกถามีได้บอกชื่อพระอัครสาวกอัครสาวิกา อุบาสกอุบาสิกาผู้อุปัฏฐากเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าปัจจุบัน และในไตรปิฎกมิได้บอกชื่อพระโอรสคือราहुลในสมัยที่พระพุทธเจ้าปัจจุบันเป็นพระโพธิสัตว์ได้รับพยากรณ์ แต่ปฐมสมโพธิกถาบอกชื่อพระโอรสคือพระพรหมวฒนกุมาร

๓. มีเนื้อหาเหมือนคัมภีร์อนาคตวงศ์ ต่างกันเฉพาะชื่อไม่ตรงกัน แต่ก็ใกล้เคียง เช่น มเหสีของพระโพธิสัตว์เมตไตรยในปฐมสมโพธิกถาเป็นจันทรมุขี แต่อนาคตวงศ์เป็นจันทมุนี

** ตอนที่ ๒ มีความว่า ก่อนอนันท์ ในกาลนั้น พระเมตไตรยบรมโพธิสัตว์จะเสด็จอุบัติดีปฏิบัติในครุฑแห่งนางสุพรมหวิพราหมณี ผู้เป็นภรรยาของสุพรมพราหมณ์ปุโรหิตจารย์แห่งพระเจ้าสังขบรมจักรวรรดิ เมืองเกตุมดี เมื่อครบกำหนดทศมาส (๑๐ เดือน) ก็ประสูติ ณ ปาณิสถมนมฤตทายวันเมืองเกตุมดี ได้รับการอภิบาลเลี้ยงดูเป็นอย่างดีจนเจริญวัยได้บริโภคสุขสมบัตินิอยู่ในปราสาท ๓ หลัง ๓ ฤดูกาลได้นางจันทรมุขีพราหมณีเป็นอัครภรรยา ครอบครองสมบัติอยู่ในเทศมราวาส ๗ หมื่นปี ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ แล้วทรงมีดำริจะออกบรรพชา

ต่อมาเมื่อนางจันทรมุขีคลอดบุตรนามว่า พรหมวฒนกุมาร จึงปรารถนาที่จะออกบวช ขณะนั้นปราสาทที่อยู่อาศัยจะเลื่อนลอยไปบนอากาศ ลงมาประดิษฐานบนพื้นดินใกล้คันศรมหาโพธิ์คือ ต้นกาคะทิง

พระโพธิสัตว์จะลงจากปราสาท ถือเอาผ้ากาสาหวัดศรัอันเป็นทิพย์แล้วอธิษฐานเพศบรรพชาบรรดาบุรุษที่ติดตามไปก็พากันบรรพชาทั้งหมด องค์พระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญทุกกรกิริยาอยู่ ๗ วัน พอถึงวันวิสาขปุณณมีจะเสวยข้าวมธุปายาสซึ่งนางพราหมณีชื่อนางสุนันทานำมาถวาย

ครั้นถึงเวลาเย็นรับหน้าอาศ ๘ กำ จากนายโสถธียมาณพ อธิษฐานให้เป็นรัตนบัลลังก์ได้รัศมีมหาโพธิ์พิจารณาปัจจุอาการสำเร็จพระสัพพัญญุตญาณ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรีนั้น

และเพิ่มว่า พระพุทธเจ้าเมตไตรยสูง ๘๘ ศอก ทั้งกล่าวถึงต้นกัลปพฤกษ์ที่ทำให้ผู้ปรารถนา
สมความประสงค์เช่นเดียวกับเรื่องพระมาลัยซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปนี้

ในฎีกามาลย์เทวสูตร* ได้พรรณนาว่า

บุคคลใดตกแต่งเครื่องสักการบูชา คือประทีปน้ำมันพันธุ์หนึ่ง ดอกสามหาวพันธุ์หนึ่ง
ดอกอัญชันพันธุ์หนึ่ง ดอกกุณฑลพันธุ์หนึ่ง ธงผ้าพันธุ์หนึ่ง จักรพันธุ์หนึ่ง ธงตะขาบพันธุ์หนึ่ง
แม้เครื่องไทยทานอื่น ๆ มีขนม กัลยา อ้อย เป็นต้น ก็อย่างละพันธุ์เหมือนกัน นำมา
บูชาสักการะพระธรรมเทศนามหาเวสสันดรชาดก แล้วนั่งสดับมหาเวสสันดรนั้นให้
จบ ๑๓ กัณฑ์ ในวันเดียว ผู้นั้นจะได้สำเร็จพระอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ
เฉพาะพระพักตร์ของพระเมตไตรยพุทธเจ้าในอนาคต”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นว่า เน้นไปที่อามิสบูชา โดยการฟังธรรมเรื่องพระมหา
เวสสันดรชาดกเพื่อผลเลิศ คือ การได้พบพระศรีอริยเมตไตรย และสำเร็จเป็นพระอรหันต์
พร้อมทั้งปฏิสัมภิทาญาณ

* ใจความโดยย่อมีดังนี้ คือ มีพระอรหันต์รูปหนึ่งชื่อ มาลัย ใช้ฤทธิ์ไปยังดาวดึงส์เทวโลก เพื่อบูชา
พระจุฬามณีที่บรรจพระเกศา พระทันตธาตุขี้เหงา และพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าโคตมะ ทำให้ได้
พบกับพระโพธิสัตว์เมตไตรย ผู้เป็นเทวบุตรอยู่ในดุสิตเทวโลก ซึ่งมาบูชาพระจุฬามณีเหมือนกัน

ครั้งนั้นเทวบุตรได้นำมัสการพระมาลัยเถระ ทั้งสองทักทายถามไถ่กันแล้ว พระมาลัยเล่าให้เทวบุตร
ฟังว่า ผู้คนสมัยนี้ทำบุญอะไรๆ แม้แต่ตักบาตรเพียงทัพพีเดียวแก่ภิกษุสงฆ์ ก็มักจะตั้งจิตปรารถนาขอพบพระ
ศาสนาของพระพุทธเจ้าเมตไตรย จึงอยากจะทราบว่าจะควรทำกุศลอะไรจึงจะได้พบพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

พระโพธิสัตว์ตอบว่า “บุคคลใดตกแต่งเครื่องสักการบูชา คือประทีปน้ำมันพันธุ์หนึ่ง ดอกสามหาว
พันธุ์หนึ่ง ดอกอัญชันพันธุ์หนึ่ง ดอกกุณฑลพันธุ์หนึ่ง ธงผ้าพันธุ์หนึ่ง จักรพันธุ์หนึ่ง ธงตะขาบพันธุ์หนึ่ง แม้เครื่องไทยทาน
อื่น ๆ มีขนม กัลยา อ้อย เป็นต้น ก็อย่างละพันธุ์เหมือนกัน นำมาบูชาสักการะพระธรรมเทศนามหาเวสสันดร
ชาดก แล้วนั่งสดับมหาเวสสันดรนั้นให้จบ ๑๓ กัณฑ์ ในวันเดียว ผู้นั้นจะได้สำเร็จพระอรหัตผลพร้อมด้วย
ปฏิสัมภิทาญาณเฉพาะพระพักตร์ของพระเมตไตรยพุทธเจ้าในอนาคต

...ส่วนผู้ที่ไม่มีโอกาสได้พบศาสนาของพระเมตไตรยพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์แสดงไว้ว่า ได้แก่ คน
ที่คิดเห็นพระอริยเจ้า ๑ ผู้ที่ประทุษร้ายภิกษุณีให้ขาดจากสิกขาบท ๑ คนประทุษร้ายพระเถระ ๑ คนทำสังฆเภทและ
อนันตริยกรรม คนทำอันตรายบุคคลพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุอันให้เกิดในอเวจี ๑ คนดัดดันพระศรีมหา
โพธิ์ ๑ คนฆ่าพระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพุทธพยากรณ์แล้ว ๑ คนลักและฉ้อโกงของสงฆ์และคนที่ประกอบด้วยความ
ตระหนี่ ๑ คนที่ประมาทมัวเมาอยู่ในกามคุณ ๑

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการที่จะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรยก็มีตัวอย่าง เช่น ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ เมื่อพระคุณเจ้ากลับไปสู่มนุษยโลก ได้โปรดบอกแก่มหาชนชาวชมพูทวีปด้วยว่า ถ้ามหาชนชาวชมพูทวีปอยากจะพบโยม พบศาสนาของโยม ขอให้พากันปฏิบัติอย่างนี้คือ

- ๑) อย่าพากันทำปญฺจเวรทั้ง ๕
- ๒) ให้พากันสมาทานอุโบสถศีลเป็นประจำทุกวันพระ
- ๓) ให้งดเว้นเด็ดขาดจากอนันตริยกรรมทั้ง ๕
- ๔) ให้พากันก่อสร้างกองการกุศลคือ ทาน ศีล ภาวนา อย่าให้ขาด อย่าได้ประมาทให้ยืดยุ่นอยู่ในกตัญญูกตเวทิตาธรรม^๔

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ได้เพิ่มเรื่องศีล ภาวนา เข้ามาในความเชื่อ จึงเป็นกำเนิดเกิดเป็นประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย ต่อมา

ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นเรื่องของความเชื่อในเมื่อหมดยุคของพระโคตมพุทธเจ้าแล้วก็จะถึงยุคของพระศรีอริยเมตไตรย เช่น พระสงฆ์ในปัจจุบันเวลาแสดงธรรมเทศนาก็จะหยิบยกคำบอกศักราชทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเพื่อเป็นการเตือนสติชาวพุทธ แต่พระศรีอริยเมตไตรย จะมาถึงเมื่อไรนั้น ไม่มีเวลาที่แน่นอน สังคมไทยจึงเน้นวิธีการทำบุญด้วยทาน ศีล ภาวนา ตามลำดับความง่ายไปหายาก เป็นทางแห่งความหวังของคนในยุคที่มีความทุกข์

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยนั้น เป็นสิ่งที่สังคมไทยให้การเคารพนับถือ และเป็นความมุ่งหวังอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะเชื่อว่า จะทำให้ตนได้พบกับความเจริญรุ่งเรือง ทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจสอดคล้องกับอุดมคติของพระพุทธศาสนาที่มีพุทธธรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติที่พระศาสดาในแต่ละอายุขัยของโลกได้ศึกษา และปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจด้วยพระองค์แล้วนำมาสั่งสอนคนเหล่านี้น เมื่อโลกและชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยความทะยานใฝ่ฝัน ไม่รู้จักเพียงพอ มนุษย์ได้แต่สร้างและเข้าใจสิ่งที่เขานำมาสร้าง และเป็นทาสที่ต้องบำเรอความสุขของตน ทั้งที่สิ่งนั้นตามความจริงแล้วคือมิตรร่วมโลกของเขาเอง มนุษย์เป็นทั้งผู้สร้าง เป็นผู้ทำลาย และเป็นผู้รับผล คือ ความหายนะที่เกิดตามมา ลำพังการใช้กฎเกณฑ์ทางสังคมทั่วไปบังคับและป้องกันการทำลายล้างที่

^๔ พระเทพสิทธิมนี (โชคก ญาณสิทธิ), พระมัลลย์โปรดสัตว์นรก, (กรุงเทพมหานคร : เขียวบุ๊คพับลิชเชอร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

เกิดจากน้ำมือมนุษย์ ย่อมไม่เป็นการเพียงพอ ดังนั้นการใช้กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่อิงอยู่กับกฎเกณฑ์ของจักรวาลมาเสริมกฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อถ่วงไม่ให้โลกถึงความหายนะก่อนสิ้นอายุขัยของมันเอง โลกของพระศรีอริยเมตไตรยที่จะอุบัติขึ้นในอนาคต คือ พระผู้เข้าถึงความกลมกลืนเป็นอันเดียวกับกฎเกณฑ์ของโลกและจักรวาล และมีความรอบรู้กฎเกณฑ์นั้นๆ อย่างถ่องแท้ ไม่ยอมสยบอยู่ใต้อำนาจของสิ่งที่เข้ามาช่วยวนทั้งมวล^๖

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า ความเชื่อโลกแห่งพระศรีอริยเมตไตรยนั้น เป็นโลกที่พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งที่จะมาอุบัติขึ้นและเป็นประทีปส่องทางให้มนุษยชาติเลือกเดินทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ส่องทางให้ทั้งผู้ปกครองและผู้ได้ปกครองเห็นแก่นแท้แห่งชีวิต และแต่ละฝ่ายต้องปฏิบัติต่อกันและกันฉันญาติ โดยให้สอดคล้องกับกฎแห่งชีวิตและธรรมชาติ กล่าวคือมีธรรมะต่อกันและกันนั่นเอง

ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยที่จะมาอุบัติในอนาคต จึงมีอยู่ในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ช่วยทำให้บุคคลในสังคมมีพฤติกรรมอันเชื่อมโยงกับศรัทธาที่มีต่อเรื่องนี้ และเกื้อกูลให้เกิดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้น ส่งผลต่อวิถีชีวิตเป็นหลักปฏิบัติที่แตกต่างกันไป แต่มีจุดหมายเดียวกันคือหวังเข้าสู่พุทธภูมิหรือโลกพระศรีอริยเมตไตรย

๔.๓ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยจากหลักฐานต่าง ๆ

ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย ที่ปรากฏตามคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อนาคตวงศ์ ถือว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีของคนไทยดังจะเห็นได้จากความเชื่อในเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยนี้ทำให้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นรูปธรรม เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติโดยมุ่งหวังที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยที่เกิดจากความเชื่อมีอยู่หลากหลาย แตกต่างกันไปตามบริบททางวัฒนธรรม ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นในสังคมไทย ซึ่งความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ตราบจนปัจจุบัน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ที่ผ่านมามีรูปแบบวิธีการ และความรุนแรงในสังคมไทยอยู่ใน

^๖ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และบำเพ็ญ ะวิน, ประชุมพงศาวดารฉบับราชบุรี ภาค ๓ พระอนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๒), หน้า (๗๕).

ระดับต่างๆ กัน โดยมีปัจจัยผลักดันมาจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ จึงแยกออกเป็นภาคต่างๆ ให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยดังนี้

๔.๓.๑ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคกลาง

คนในภาคกลาง มีความเชื่อที่ผสมผสานเพราะเนื่องด้วยอาชีพ การศึกษา ความเจริญทางเทคโนโลยี ดังนั้น ความเชื่อเรื่องนี้มีปรากฏเป็นกลุ่มแนวความคิดเพียงความเชื่อในเรื่องบุญวาสนาและอำนาจในลักษณะที่สัมพันธ์กันเท่านั้น ถึงแม้จะมีลักษณะสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองตามแนวไตรภูมิพระร่วงและพระมาลัย แต่อิทธิพลความเชื่อในเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยกลับมีบทบาทน้อย เพราะรัฐเข้าไปควบคุมสถาบันทางศาสนาซึ่งมีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ โดยเลียนแบบการปกครองของรัฐ แต่การแสดงออกในเรื่องดังกล่าวมีเพียงในพิธีบวช เพื่อเป็นการสะสมบุญบารมีหรือปฏิบัติพิธีกรรมที่คนทั่วไปเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น การนำเอาเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยไปใช้เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของภาคกลางจึงไม่ค่อยเห็นชัด แต่ในอดีตชัดเจน เพราะมีการใช้ศาสนาเป็นสิ่งส่งเสริมคุณสมบัติของตัวบุคคลเพื่อจะสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองในท้องถิ่นขึ้นดังมีหลักฐานต่อไปนี้

๑. จารึกวัดส่องคบ ๑ (อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท) อักษรขอมอยุธยาพุทธศักราช ๑๕๕๑ กล่าวถึงความปรารถนาของผู้เขียนไว้ว่า “...หนังสือนี้ผู้ซื้อเจ้าสามิหรพงศ์เขียน ชแลขอหื้อทันพระพุทธรศรีอารียไมตรี ขอจงมีพระปรีชาด้วยอสงไขย อย่างเลง ปุสิธ...กลานไปหนใดก็ดี จงพระศรีอารย(ไม) ตรี”^๑

๒. มีจารึกวัดส่องคบ ๓ อักษรไทยอยุธยา และขอมอยุธยา พุทธศักราช ๑๕๗๖ (อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท) กล่าวว่า การปรารถนาเพื่อได้พบพระศรีอารย ๓ ครั้ง คือ “ขอจงได้ทันพระศรีอารยไมตรีโพธิสัตว์...ขอจงทันพระศรีอารียไมตรี ทุกชาติแล...ขอจงได้ทัน พระศรีอารียไมตรีแล”^๒

๓. จารึกวัดส่องคบ ๓ อักษรไทยอยุธยา และขอมอยุธยา พุทธศักราช ๑๕๗๖ (อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท) มีความกล่าวถึงการปรารถนาเพื่อได้พบพระศรีอารย ๓ ครั้ง ว่า

^๑ เรื่องเดียวกัน. เล่ม ๕, หน้า ๘๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘๗.

“ของได้ทันพระศรีอารย์โมตรีโพธิสัตว์...ของทันพระศรีอารย์โมตรี ทุกชาติแล...ของได้ทัน พระศรีอารย์โมตรีแล”^๕

๔. จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาดา อักษร ไทย พุทธศตวรรษที่ ๒๐ (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ) มีข้อความที่นับว่าแปลก คือ นางขอปรารถนาเป็นศิษย์ของพระศรีอารย์ ดังความว่า “พระเจ้าแม่ศรีมหาดาขอปรารถนาเป็นผู้ชายชั่วหน้า จูงข้าได้เป็นศิษย์ตนพระศรีอารย์โพธิสัตว์เจ้า”^๖

จากข้อความข้างต้นทั้งหมดจะเห็นว่า ในอดีตความเชื่อเรื่องพระศรีอารย์เมตไตรยในภาคกลางมีอิทธิพลมาก แต่ปัจจุบันได้ลดลงไป ค่านิยมและอำนาจทางการเมืองไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เช่น ความพยายามของนักการเมืองที่พยายามตั้งพรรคการเมืองที่สอดคล้องหรือให้ความหมายไปในทางยุคของพระศรีอารย์เมตไตรย^๗

แต่ความเชื่อที่กล่าวมาก็ไม่ได้หมดเสียทีเดียว ก็ยังมีการปลุกฝังความเชื่อเรื่องพระศรีอารย์เมตไตรยสืบต่อมา เช่น ที่สำนักหุบผาสวรรค์ ผู้นำของสำนักหรือเจ้าลัทธิได้สร้างโลกแห่งอุดมคติหลายอย่างโดยการเข้าทรงวิญญาณของพระพุทธรูปเจ้า พระเยซู พระมะหะมัดสุดท้ายก็ถูกจับเพราะพบว่า หลอกหลวงประชาชน และเป็นบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ^๘

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การที่จะทำให้คนเชื่อได้นั้น เจ้าสำนักหรือเจ้าลัทธิ เช่น การทรงเจ้าเข้าผี เป็นต้น เกิดจากผู้นำลัทธิที่มีคุณสมบัติพิเศษ มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมและหลักธรรมของศาสนา มีประสบการณ์ทางศาสนาและวิญญาณ รวมทั้งสิ่งที่คนทั่วไปเชื่อกันว่า “บารมี” (charisma) จึงสามารถติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพดาบนสวรรค์หรือวิญญาณ เพื่อช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะ

^๕ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘๘.

^๗ จุลลอง สมุทรวาณิช, ๒๕๒๗ หน้า ๓๑ อ้างใน พิชัย วงกลม “ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระศรีอารย์เซไคอิงเซเคียว : ศึกษากรณี ศูนย์สุโขทัยเคียวโค ตำบลบ้านหลุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร), หน้า ๒๒.

^๘ ไทยรัฐ, ๒๕๒๔, หน้า ๑-๒. อ้างใน พิชัย วงกลม, “ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระศรีอารย์เซไคอิงเซเคียว : ศึกษากรณี ศูนย์สุโขทัยเคียวโค ตำบลบ้านหลุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร), หน้า ๒๒.

กลุ่มลูกค้าหรือลูกศิษย์”^{๙๙} ดังนั้น ความเชื่อในผู้มีบารมี สามารถชักชวนให้คนที่มีความคิดในแนวทางเดียวกันเป็นไปในอำนาจได้ ซึ่งลักษณะนี้ ก็ได้รับอิทธิพลความเชื่อในเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยโดยมีแนวคิดว่า ตนเองเป็นพระศรีอริยเมตไตรยแล้วก็มีอำนาจ มีบารมี และลาภสักการะสามารถที่จะต่อรองกับอำนาจรัฐได้ เช่น ช่วงปลายเดือนกรกฎาคม ต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ หนังสือพิมพ์ได้นำเสนอเกี่ยวกับ “ลัทธิศรีอารีย์ทรงเครื่องทำลายศาสนาที่จังหวัดนครปฐม”^{๑๐๐}

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นว่า ลัทธิศรีอารีย์ทรงเครื่อง เป็นเรื่องราวลัทธิทางศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการนับถือ และบูชาพระศรีอริยเมตไตรย การสั่งสอนให้สาวกเลิกนับถือพระพุทธเจ้าหรือองค์ศาสดารวมทั้งยกเลิกนับถือคำสอนด้วยแล้วหันมาสร้างคำสอนและวัตรปฏิบัติตามแนวทางผู้นำลัทธิ เพราะเชื่อว่า พุทธศาสนาได้เดินทางมาถึงจุดเสื่อมตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ หรือถึงพุทธกาลเป็นต้นมา ดังนั้น จึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะไปบูชากราบไหว้พระพุทธเจ้า หรือทำบุญที่วัด”^{๑๐๑} มีผู้ที่หลงผิดเชื่อแล้วเข้าร่วมลัทธิโดยอ้างตัวเป็นข้าราชการมาจากสวรรค์ และเป็นตัวแทนของพระศรีอริยเมตไตรยมาเพื่อโปรดมนุษย์ จากข้อความตรงนี้ชี้ให้เห็นว่า เป็นจุดอ่อนของความเชื่อที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม กลายเป็นแนวคิดทำลายพระพุทธศาสนา

๔.๓.๒ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคเหนือ

๑. ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษา พุทธศักราช ๑๙๐๔ ด้านที่ ๓ ความว่า “สมฺปนฺโน สมฺปนฺนปารมิตฺตญาณมริยเมตฺเตยฺยาทีนํ ทสฺนณฺมโพรฺสตุตฺตานมฺนาคโต ลิตฺถยฺมามโก ฐมฺมราชา (บรรดาพระโพธิสัตว์ ๑๐ พระองค์ มีพระศรีอริยเมตไตรยเป็นต้น... พระธรรมราชาทรงพระนามว่าลิตฺถย ก็จะมาในอนาคต)”^{๑๐๒}

^{๙๙} สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ, ทรงเจ้าเข้าผี : วัฏกรรมของลัทธิพิธีกรรมและวิกฤติการณ์ของความทันสมัยในสังคมไทยสมัยใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕.

^{๑๐๐} เกลินวิสต์, , ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘.

^{๑๐๑} เกลินวิสต์, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๓๘.

^{๑๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓

๒. จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู (อำเภอเมือง จังหวัดน่าน) องค์ที่ ๑,๒,๓ พุทธศักราช ๑๙๙๐ อักษรสุโขทัย ตอนท้ายได้แสดงมโนปณิธานของสมเด็จพระเจ้าพระยาผาสุมเมืองน่าน ดังความว่า “ปรารธนา...(ขอให้) ท้น(ศาสนา) พระศรีอารียไมตรีเจ้า”^{๘๗}

๓. ศิลจารึกวัดเขากบ อักษรไทยสมัยสุโขทัย พุทธศตวรรษที่ ๒๐ (จังหวัด นครสวรรค์) ในด้านที่ ๒ กล่าวถึงพระศรีอารยเมตไตรยไว้เป็นความกว้าง ความไม่ชัดเจน เพราะความตอนแรกกล่าวถึงชื่อเมืองและพระนามของพระศรีอารย ดังความว่า “...สิ่งหลที่ป รอดพระพุทธรศรีอารยไมตรี”^{๘๘}

๔. ไตรภูมิภิกษาหรือไตรภูมิพระร่วง พระมหาธรรมราชาลิไทย เมื่อทรงรจนา หนังสือสำเร็จดงมโนปณิธานของพระองค์แล้ว พระองค์ทรงเชิญชวนให้คนทุกคนตั้งใจสดับ พระราชนิพนธ์ของพระองค์เองเพื่อที่จะได้พบและไหว้พระศรีอารยเมตไตรย ดังความว่า

ผู้ใดจะปรารธนาถึงทิพยสมบัติปิตตโมกขนิพพาน ให้สดับฟังพระไตรภูมิภิกษา นี้ ด้วยทำนุก่อด้วยใจศรัทธา อย่าได้ประมาทสักอันใ้ จะได้พบได้ไหว้ได้ฟังธรรมแต่ พระศรีอารยเจ้า อันจักเสด็จอุบัติในอนาคตกาลนั้นแล^{๘๙}

ความนี้สะท้อนให้เห็นว่า

พญาลิไทยทรงเข้าใจ และทราบเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในอนาคต คือ พระศรี อารยเมตไตรย แม้ในการอธิบายกามภูมิตอนว่าด้วยสวรรค์ชั้นดุสิตาสวรรค์ พระองค์ก็ ทรงเล่าว่า สวรรค์ชั้นนี้ เป็นที่ประทับของพระโพธิสัตว์ที่จะลงมาอุบัติ และตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้า แม้พระศรีอารยเมตไตรย ผู้จะได้ลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภัทร์กัป นี้ ก็ทรงสถิตในสวรรค์ชั้นนี้แล^{๙๐}

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว หากพิจารณาในคัมภีร์ภาษาบาลีทั้งที่แต่งในลังกา เช่น ชาติกัตถกถา และวิสุทธิมรรค หรือแม้แต่อดีตถกอดีตสาลินีของพระอรรถกถาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ คือ พระพุทธโฆษาจารย์ และคัมภีร์ภาษาบาลีที่แต่งโดยพระมหาเถระของไทย เช่น มังคลัตถ ธิปนี และจักรวาทธิปนีของพระสิริมังคลาจารย์ เป็นต้น ตอนท้ายคัมภีร์มักแสดงลักษณะ

^{๘๗} กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๒.

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘.

^{๘๙} พญาลิไทย, ไตรภูมิภิกษาหรือไตรภูมิพระร่วง ฉบับตรวจชำระ, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๑๕๖.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยไว้เสมอ ท่านเหล่านี้ล้วนปรารถนาจะเกิดและเป็นสาวกของพระศรีอริยเมตไตรย^{๒๑}

พระมหาเถระเหล่านี้ ล้วนปรารถนาเพื่อพบ และได้ฟังธรรม และตรัสรู้ในเมื่อพระศรีอริยเมตไตรยเสด็จอุบัติขึ้น เช่น พระสิริมังคลาจารย์ ท่านรจนาไว้ท้ายคัมภีร์ว่า

ก็ในกาลใด พระอริยเมตไตรยผู้เป็นโลกนายกเสด็จอุบัติแล้ว ในกาลนั้นข้าพเจ้าพึงได้เฝ้าฟังธรรมของพระองค์ ครั้นฟังธรรมของพระองค์แล้วพึงบรรลุผลอย่างยิ่ง ในกาลนั้นข้าพเจ้าพึงเป็นผู้ประกอบด้วยคุณทั้งหลายทั้งสิ้น ถ้ายังไม่บรรลุผลในศาสนาพระอริยเมตไตรยนี้ ข้าพเจ้าเมื่อท่องเที่ยวในภพน้อยภพใหญ่ ไม่พึงคบบาปมิตร พึงคบสัตบุรุษสูงสุด ไม่พึงประกอบด้วยทวิภูมิตัวอื่นแล้ว พึงประกอบด้วยทวิภูมิตัวอื่นดี จงเป็นผู้เลื่อมใสประกอบด้วยคุณมีทานเป็นต้น เป็นผู้อันโลกยกย่อง^{๒๒}

จากข้อความทั้งหมดข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อทำบุญกุศลแล้วต่างพากันปรารถนาจะทัน คือ เกิดร่วมศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย

ความเชื่อของคนในภาคเหนือ ในปัจจุบันมีอยู่หลากหลาย เช่น มีการก่อกบฏของพระยาปราบสงครามที่เกิดขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย เมื่อประมาณ ๒๔๓๒ มีปัจจัยมาจากสภาพตกต่ำของเศรษฐกิจที่ดำเนินอยู่ขณะนั้น และส่งผลถึงสภาวะสังคม การเมือง และการปกครอง โดยผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้เคลื่อนไหว เพื่อไปสู่สภาวะปกติของสังคม ในความเคลื่อนไหวดังกล่าว เป็นการสร้างอุดมการณ์เพื่อรวบรวมสมาชิก ได้มีการนำเอาความเชื่อในเรื่องผู้วิเศษที่มีแนวคิดมาจากพระศรีอริยเมตไตรยเข้าไปส่วนหนึ่งของการดำเนินการ

การเกิดกบฏขึ้นมานั้นสืบเนื่องมาจากการเรียกเก็บภาษีจากเจ้าภาษีของรัฐบาลไทย ในลักษณะที่เข้มงวด จนทำให้คนส่วนหนึ่งไม่สามารถชำระภาษีได้^{๒๓}

^{๒๑} บำเพ็ญ ะวิน (ปริวรรตและตรวจชำระ), อนาคตวงศ์ เมตเตยสุตต์ เมตเตยยวงศ์ สำนวนล้านนา(เชียงใหม่ : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตเชียงใหม่, จัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องในวโรกาสฉลองมหามงคลพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕), หน้า บทนำ.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๒๓} พิชัย วงกลม, “ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระศรีอริยเซไคคิงเซเคียว : ศึกษากรณี ศูนย์สุโขทัยเดียวใจ คำบาลบ้านหลุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร), หน้า ๒๓.

จากข้อความข้างนี้น่าสังเกตว่า การก่อกบฏขึ้นนั้นถึงแม้จะไม่ได้แสดงตัวว่าเป็น พระศรีอริยเมตไตรย หรือผู้มีบุญ แต่พฤติกรรมบอกอย่างชัดเจนคือการแสดงตัวเป็นผู้วิเศษ ซึ่งลักษณะอย่างนี้น่าจะได้รับอิทธิพลแนวคิด ความเชื่อในเรื่องผู้มีบุญหรือสังคมอุดมคติในยุคของพระศรีอริยเมตไตรยนั่นเอง จึงสามารถเป็นผู้นำกบฏได้ ทางภาคเหนือ เช่น คนไทยชาว สุกโขทัยมีความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยที่มีต้นกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา โดยมี พระสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ ได้รับการเผยแพร่ผ่านทางพระพุทธศาสนาเถรวาทภายใต้ความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าจะมาตรัสรู้ในอนาคตคือพระศรีอริยเมตไตรย โดยรับเอาความเชื่อนี้ผ่านจารีต ประเพณีท้องถิ่น มีเทศน์มหาชาติเกี่ยวกับพระมาลัยโปรดสัตว์ มหาชาติคำหลวง และไตรภูมิ พระร่วง อยู่ดั้งเดิมมาช้านานแล้ว

ต่อมา ประมาณปี ๒๕๒๓ ได้มีลัทธิพระศรีอริย์เซโดคิวเซเคียว ที่เชื่อว่าศูนย์โยเร สุกโขทัย รักษาโรคภัยไข้เจ็บ^{๒๔} เข้ามาเผยแพร่โดยอ้างเอาโลกแห่งพระศรีอริยเมตไตรยมาเป็น เครื่องมือ จึงทำให้ชาวสุโขทัยบางส่วนเชื่อยอมรับเอาลัทธิที่ว่า “เป็น โลกพระอริยเมตไตรย จริง” จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเป็นจุดเริ่มต้นของวิถีทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย และได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วยเศรษฐกิจ การเมือง สังคม แต่บริบทสังคมยังมีเค้าโครงมา จากความเชื่อเดิม ๆ

๔.๓.๓ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคใต้

ความเชื่อของคนไทยภาคใต้สืบเนื่องมาจากศาสนาแบบพุทธแบบมหายานและ ลัทธิวาทศผสมกับพราหมณ์^{๒๕} และศาสนาอิสลามอย่างแยกออกไม่ได้ แต่ความเชื่อเรื่องพระศรี อริยเมตไตรย ชาวบ้านเชื่อมั่นมานานแล้วว่า แม้พระพุทธเจ้าจะเสด็จนิพพานไป พระพุทธศาสนา จะยังคงอยู่ ๕,๐๐๐ ปี และยังเชื่อชาดกต่าง ๆ นั้น เป็นพระชาติก่อนของพระพุทธเจ้าจริง^{๒๖}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘

^{๒๕} จิราภรณ์ ภักทรานุภทร, “สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย”, วิทยานิพนธ์ อักษร ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า ๖๘.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓

ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๔ มีลักษณะที่เป็นพฤติกรรมทำนองกบฏที่สร้างขึ้นเพื่อต่อต้านการปกครองจากรัฐบาลไทย โดยใช้ความเชื่อในเรื่องผู้วิเศษเป็นสิ่งปลุกเร้าประชาชน

เรื่องขบวนการกบฏผู้วิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้น เนื่องด้วยสาเหตุจากการประกาศใช้ข้อบังคับสำหรับการปกครองหัวเมืองของรัฐบาลไทยเข้าไปมีบทบาทในดินแดนที่เป็นเขตดูแลของเจ้าเมือง ทำให้เจ้าเมืองเก่าต้องสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์ ประกอบกับเศรษฐกิจตกต่ำมาก^{๒๖}

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่า สังคมไทยเมื่อถูกบีบคั้น หรือมีความทุกข์มากมาย แล้วจะแสดงจุดยืนของตนโดยการพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือการอ้อนวอน ถ้าไม่ได้สิ่งดังกล่าวมักเอาความเชื่อของคนส่วนมากมาเป็นเครื่องต่อรอง อย่างปัญหาการร้ายที่เกิดขึ้นในภาคใต้ในปัจจุบัน

ได้มีการรวมตัวกันของกลุ่มเจ้าเมืองพร้อมทั้งมีการปลุกระดมประชาชนขึ้นต่อต้านรัฐบาล มีการปะทะกันรุนแรง บุคคลเหล่านั้นใช้วิธีปลุกระดมโดยอาศัยความเชื่อของผู้ที่มีศรัทธาในศาสนาอิสลาม และความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยเป็นเครื่องมือ โดยเรียกตัวเองว่า เป็นผู้วิเศษ พยายามกล่าวหาสภาพสังคมขณะนั้นว่า เป็นสภาพกลียุค และได้หยิบยกสังคมในอุดมการณ์เหมือนโลกของพระศรีอริยเมตไตรยขึ้นเป็นเครื่องล่อใจให้ผู้คนเข้าร่วมอุดมการณ์ จะเห็นได้ว่า แนวคิดนี้ได้มีอิทธิพลต่อการก่อร้ายในยุคนี้เหมือนกัน

๔.๓.๔ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคอีสาน

๑. จารึกในอีสาน ดังจารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง ๒ พ.ศ. ๒๓๒๕ (อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย) ที่กล่าวว่า “ขอให้ได้ทันพระอริยะเมตตริยโพธิสัตว์เจ้าจักลงมาเลี้ยงลัดตรัสน้อมสัพพัญญุตญาณผิจักมาภายหลัง”^{๒๗}

^{๒๖} พิชัย วงกลม, “ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระศรีอาริย์เซไคคิงเซเคียว : ศึกษากรณี ศูนย์สุโขทัยเดียวใจ ตำบลบ้านหลุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๓.

^{๒๗} ธวัช ปุณโณทก, ศิลจารึกอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : คุณพินอักษรกิจ, มปป.), หน้า ๓๕๘.

๒. จารึกใบเสมาวัดโนนศิลา ๑ (อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น) อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๔ กล่าวถึงการได้พบพระศรีอริย์ฯ ด้วยอานิสงส์แห่งการทำบุญไว้ ดังคำแปล “ขอบุญนี้จงนำส่งไปทันต่อพระพุทธเจ้าอรยเมตตริย์”^{๒๕}

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย จึงทำบุญเพื่อต้องการอานิสงส์โดยตั้งความปรารถนาจะไปเกิดศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย

ชาวอีสานส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมมาจากการนับถือผีทางเทวดาต่าง ๆ จึงมีลักษณะที่เป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน คือผสมผสานระหว่างความเชื่อทางศาสนากับความเชื่อผีทางเทวดานอกจากนี้ยังเชื่อเรื่อง นรก สวรรค์ กรรมดี กรรมชั่วและบาปบุญ คุณ โทษ ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยมีต้นกำเนิดมาจากสถาบันพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้บัญญัติขึ้นมา จากนั้นก็ถูกเผยแพร่ออกไปโดยหมอลำ ข่าวลือ แล้วจึงถึงบทบาทของกลุ่มคนที่นำเอาแนวคิดในเรื่องดังกล่าวไปใช้ในการณ์สร้างอุดมการณ์ เพื่อก่อการในสังคม^{๒๖}

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคอีสาน เป็นความเชื่อที่เน้นการมีชีวิตอยู่และการเกิดใหม่ในโลกหน้าก็คือ โลกพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งเป็นโลกที่ดีกว่า

ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคอีสาน มีขบวนการเผยแพร่ผ่านทางศาสนาเถรวาทภายใต้ความเชื่อที่ว่า พระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต คือ พระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งชาวอีสานได้ยินได้ฟังอยู่เสมอในงานประเพณีบุญเดือนสี่ หรือบุญพระเวส และเรื่องจากวรรณกรรมอื่นๆ เช่น มาลัยหมื่นมาลัยแสนเลียบโลก มาลัยเทวบุตร และมาลัยโจทย มาใช้เป็นเครื่องมือในการปลุกกระดมสื่อมวลชนเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ และผลประโยชน์ด้านอื่น ๆ โดยเรียกกลุ่มตัวเองว่า กบฏบุญบ้าง ผู้มีบุญบ้าง ผู้วิเศษบ้าง เป็นต้น

จากการที่กลุ่มคน หรือบางคนได้นำเอาความเชื่อในเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยมาสร้างเป็นปรากฏการณ์ขึ้นทั้งเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตัวและต้องการช่วยเหลือสังคมอีสาน ความเชื่อดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างอุดมการณ์ให้ประชาชนมีจิตสำนึกทาง

^{๒๕} กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๗๑.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อจะทำการเปลี่ยนแปลงในเรื่องอำนาจของรัฐ เศรษฐกิจ และระบบชนชั้นทางสังคม

สรุปความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทยเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑. สังคมไทยมีความเชื่อในตำนานพระศรีอริยเมตไตรยมาช้านานแล้ว ตั้งแต่ สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

๒. เมื่อเกิดปัญหา ไม่มีทางออกก็เอาความเชื่อมาเป็นแนวคิด และเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา

๓. เศรษฐกิจ การเมือง สังคม ได้วิวัฒนาการเปลี่ยนไปจากอดีต ความเชื่อก็เปลี่ยนแปลงไปตามเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม แต่ยังคงเค้ามูลเดิมอยู่

๔.๔ ลักษณะของความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย

จากที่ได้ยกหลักฐานมาแสดงไว้ทั้งหมดนี้ หากพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่า ลักษณะความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยที่จะมาบังเกิดขึ้นในอนาคตของสังคมไทยนั้น พอจะแยกออกได้ ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. ลักษณะของกลุ่มผู้ปรารถนาจะทัน คือเกิดร่วมศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ที่เชื่อว่า เมื่อทำบุญกุศลแล้วจึงจะส่งผล ดังความที่มีจารึกในใบเสมาวัดโนนศิลาเป็นอักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๔ กล่าวถึงการได้พบพระศรีอริยเมตไตรยด้วยอานิสงส์แห่งการ ทำบุญไว้ ดังคำแปล “ขอบุญนี้จงนำส่งไปทันต่อพระพุทธรเจ้าอารยเมตตรัย”^{๑๑} และในจารึกของวัดส่องคบ (อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท) ซึ่งเป็นจารึกอักษรขอมอยุธยาพุทธศักราช ๑๕๕๑ กล่าวถึงความปรารถนาของผู้เขียนไว้ว่า “...หนังสือนี้ผู้ซื้อเจ้าสามิหรพงศ์เขียน ชแล ขอหื้อทันพระพุทธรศรีอารียไมตรี ขอจงมีพระปรีชาด้วยอสงไขย ออย่าเลง ปุัสริ...คลานไปไหนใดก็ดี จงพระศรีอารย(ไม) ตรี”^{๑๒} และจารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์กรที่ (อำเภอเมือง จังหวัด น่าน) องค์กรที่ ๑,๒,๓ พุทธศักราช ๑๕๗๐ อักษรสุโขทัย ตอนท้ายได้แสดงมโนปณิธานของ

^{๑๑} กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๗๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน. เล่ม ๕, หน้า ๘๓.

สมเด็จพระยาพราหมณ์เมืองน่าน ดังความว่า “ปรารธนา...(ขอให้) ทน(ศาสนา) พระศรีอารีย
โมตริเจ้า”^{๓๓}

๒. ลักษณะของกลุ่มที่มีความเชื่อในการปรารธนาที่จะได้เข้าไปใกล้ชิดพระศรี
อริยมตไตรย และการเข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิดตลอดทั้งพิธีกรรมจากพระองค์แล้ว ยังปรารธนาเป็น
สาวกผู้ใกล้ชิด ปรารธนาเป็นพุทธปฏิมากร ได้สำเร็จพระอรหันต์ในยุคของพระศรีอริย
เมตไตรย เมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพาน ขอให้ได้เป็นผู้บรรจพระธาตุ ดังความปรากฏในจารึก
ฐานปราสาทโลหะ(ชร.๕) พ.ศ.๒๒๗๐ ว่า

“...เมื่อใดพระอริยมตไตรยเจ้าลงมาตรัสสัพพัญญุตญาณเป็น
พระในโลกนี้ หื้อผู้ข้าทั้งหลายแม่ลูกเป็นพุทธปฏิมากร แล้วหื้อข้าได้ออก
บวชเถิงอรหันตภิกขุณี แม่ลูกข้าทั้ง ๒ ก็หื้อได้เถิงอรหันตาคูคนใน
สำนักพระอริยมตไตรยเทียงแท้ดีหลี เมื่อใดพระอริยมตไตรยเจ้า
นิพพานไปแล้ว หื้อผู้ข้าทั้งหลายแม่ลูกได้สรีระสงสการ แล้วเอาธาตุพระ
อริยมตไตรยเจ้าไปบรรจไว้เจดีย์คัพภหื้อเป็นที่ไหว้สาแก่คนและ
เทวดา...”^{๓๔}

๓. กลุ่มอื่นๆ นอกจากปรารธนาเพื่อเข้าเฝ้าพระศรีอริยมตไตรยแล้ว ยังมีความ
ปรารธนามุ่งมั่นที่จะเป็นพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งต่อจากพระศรีอารียด้วย หรือที่กล่าวว่า
เป็นพุทธรูปนั่นเอง เช่น ในข้อที่ ๕ จารึกสิรินันทะ ข้อที่ ๖ จารึกวัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัด
สุพรรณบุรี ข้อ ๗ ศิลาจารึกวัดศรีชุม (พระมหาเถระศรีสัทธาฯ) ข้อ ๘ ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง
ข้อ ๑๒ จารึกลานทองสมเด็จพระมหาเถระจุฬามณี ข้อ ๑๓ จารึกในพระวิหารพระโลกนาถ
และข้อ ๑๔ ศิลาจารึกวัดโยธานิมิตรหลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นปกครองของไทย
นั้น เมื่อบำเพ็ญกุศลไม่ได้ปรารธนาเพียงแต่ได้พบศาสนาและบุคคลของพระศรีอริยมตไตรย
เท่านั้น หากมีความปรารธนาที่ยิ่งใหญ่และหวังมากกว่านั้น คือมุ่งมั่นที่จะเป็นพระพุทธรูปใน

^{๓๓} กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า
๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๒.

^{๓๔} มุลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสัน, จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, จัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนสุตาธิราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี พระชน
มายุครบ ๓ รอบ พุทธศักราช ๒๕๓๔), หน้า ๒๓-๒๔.

อนาคตพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง หลังยุคพระศรีอริยเมตไตรย บรรดาชนชั้นปกครองเหล่านี้บางคน เช่น ในศิลาจารึกหินชนวน กลับแสดงถึงความปรารถนาที่กว้างขวางเหมือนกับความคิดของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย คือ ปรารถนาให้มนุษย์ทุกคนบรรลุถึงพุทธภูมิ เป็นการสะท้อนให้เห็นหลักมหากรุณาที่เป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของพระโพธิสัตว์ ความคิดเช่นนี้ละม้ายคล้ายกับความคิดของฝ่ายมหายานมาก ลักษณะเช่นนี้เหมือนกับความคิดที่สะท้อนในชื่อของชนชั้นปกครองลาวที่ชื่อมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์^{๓๕} ชื่อนี้สะท้อนให้เห็นความคิดของคนระดับผู้ปกครองนั้นไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะยุคสมัยของพระศรีอริยเมตไตรยสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว แต่ตัวเองยังมุ่งหวังที่จะพบพระพุทธเจ้าตามที่สามัญทั่วไปมุ่งหวังจะพบคือพระศรีอารย และในขณะเดียวกันก็ปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าผู้จะมาบังเกิดขึ้นในอนาคต พระองค์ใดพระองค์หนึ่งด้วยตนเองอีกด้วย

เมื่อพิจารณาจารึกเกี่ยวกับองค์พญาสิทธิไทย ก็เห็นว่า พระองค์ไม่ได้ปรารถนาเพียงจะพบแต่พระศรีอริยเมตไตรยด้วยตัวพระองค์เองเท่านั้น หากนำจารึกภาษามคธซึ่งเป็นคาถาที่พระมหาสามีสังฆราช หรือที่เรียกกันว่า ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลีมาพิจารณาร่วม จะเห็นได้ว่า ตัวพญาสิทธิไทยเองนั้นไม่ได้ทรงปรารถนาจะพบแต่พระศรีอริยเมตไตรย แต่มีพระมโนปณิธานอันยิ่งใหญ่กว่านั้น คือ ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตด้วยตัวพระองค์เองอีกด้วย ดังจารึกที่ว่า “บำเพ็ญทานบารมีเหมือนเวสสันดร ปัญญาบารมีเหมือนมโหสถศีลบารมีเหมือนสิลราช ประพฤติเนกขัมมะด้วยการเสด็จออกทรงผนวชทรงดำเนินบารมีทุกอย่างตามเชิงอย่างของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย” และมีข้อความปรากฏว่า “พระธรรมราชาสิทธิไทยจะลงมาเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ในบรรดาพระพุทธเจ้าที่จะอุบัติขึ้นในอนาคต ๑๐ พระองค์”^{๓๖} หากนำศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร มาพิจารณาร่วมยิ่งทำให้เห็นชัดเจนว่าผู้จารได้พรรณนาความปรารถนาของพญาสิทธิไทยว่า

...ผลบุญที่อาตมาบวชในศาสนาของพระพุทธ พระผู้เป็นเจ้าครั้งนี้
อาตมาไม่ยากได้จักรพรรดิสมบัติ อินทรสมบัติ พรหมสมบัติ อาตมา

^{๓๕} ธวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน, หน้า ๓๒๒.

^{๓๖} คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๖ ตอนที่ ๑, หน้า ๑๐๑, ๑๐๓.

อยากขอมอบอาตมา ประารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อนำสัตว์ทั้งปวงข้าม
ไตรภพนี้ ...^{๓๓}

มีข้อความจารึกวิหารพระโลกนาถที่ผู้เขียนกล่าวถึงองค์สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก ผู้ทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม และกล่าวถึงมโนปณิธานของพระองค์ว่า
“มุ่งโพธิญาณ” แม้ไม่ได้บ่งไว้ชัดเจนว่าจะทรงถึงพระโพธิญาณนั้นเมื่อไร แต่โดยนัยแล้ว
หมายถึงการที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จารึกภาษาบาลีวัดพระศรีมหาธาตุ
สุพรรณบุรี ที่สันนิษฐานกันว่าสร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย^{๓๔}
ก็มีลักษณะเหมือนกันกับจารึกวิหารพระโลกนาถ จุดเน้นคือ ทั้งสองพระองค์ต่างปรารถนาที่
จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และไม่ได้ระบุว่า จะเป็นต่อจากองค์พระศรีอริยเมตไตรยหรือ
องค์ใดกันแน่ ความนี้จะแตกต่างจากจารึกฐานพระพุทธรูปปางประทับรอยพระบาท พ.ศ.
๒๐๒๔ ที่กล่าวถึงเจ้าวิเชียรปัญญาผู้สร้างพระพุทธรูปเสร็จแล้ว ปรารถนาว่า “ด้วยบุญนี้ขอ
หื้อพระเมตเจ้าทำนายว่าจะเป็นพระตน ๑”^{๓๕} ความนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านทำดั่งหนึ่งว่าเป็น
พระโพธิสัตว์ สร้างคุณงามความดีเพื่อเข้าสู่พุทธภูมิ และหวังจะได้รับการพยากรณ์ว่าจะได้
เป็นพระพุทธเจ้าในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยนั้น
มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนในสังคมไทยตั้งแต่อดีต ความเชื่อนี้เหล่านี้มิได้เป็นอยู่เฉพาะสังคม
ระดับชาวบ้านทั่วไป แต่ยังเป็นความมุ่งหวังอย่างใหญ่หลวงของชนชั้นปกครองอีกด้วย
อิทธิพลความเชื่อเริ่มก่อตัวขึ้นจากบุคคลบางคนและเริ่มแผ่ขยายสู่วงกว้างออกไปเรื่อย ๆ
จนถึงปัจจุบัน และเมื่อมีความเชื่อเช่นนี้แล้ว ก็เป็นการแน่นอนรูปแบบปฏิบัติตนก็ย่อมจะน้อม
นำไปสู่ความเชื่อของตน และเมื่อมีการปฏิบัติต่อความเชื่อของตนในรูปแบบต่างๆ ก็กลายเป็น
ประเพณีปฏิบัติ วัฒนธรรมความเชื่อ และวิถีอื่น ๆ ที่สอดคล้องต่อความเชื่อนั้น ดังนั้น

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๓.

^{๓๔} กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕, หน้า ๑๖๑.

^{๓๕} มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสัน, จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑, หน้า ๓๐.

จะเห็นว่า ลักษณะความเชื่อในสังคมไทยเป็นทวิลักษณะคือ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์และปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตจริง^{๔๐} มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนในตัวอย่างชัดเจน

สรุปความได้ว่า วิธีการ หรือขบวนการต่าง ๆ เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นมาจากความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในอนาคต โดยถือเป็นสัญลักษณ์ของผู้ปรารถนาบุญและการมาของโลกใหม่ที่เป็นโลกแห่งสังคมอุดมคติในความคิดของชาวพุทธ และความใฝ่ฝันที่มุ่งไปสู่ความเป็นจริงแห่งยุคได้เปลี่ยนแปลงไปตรงที่ว่า ยุคของพระศรีอริยเมตไตรยในความคิดของคนไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันเกิดมีขบวนการต่างๆ ขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความหวังและอุดมการณ์ให้กับตัวเอง และหลีกเลี่ยงความกดดันคับข้องทางจิตใจ ในท่ามกลางความรู้สึกที่สิ้นหวังและสถานการณ์ที่ค้ำคั่ง ไร้ขอบเขต มโนภาพเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยอันเกิดเป็นโลกแห่งสังคมอุดมคติที่คนไทยเชื่อกันมาช้านาน จึงปรากฏต่อยุคสมัยเป็นบางครั้งคราว

แต่มีข้อน่าสังเกตว่า ในสังคมไทยทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน แต่ละแห่งที่เกิดปรากฏการณ์นั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา นอกนั้นจะอยู่ในลักษณะที่เกิดจากการจินตนาการ จึงทำให้ความน่าเชื่อถือ หรือความเคารพเชื่อในพระศรีอริยเมตไตรย ได้เลือนหายไปพร้อมกันกับคติที่เกี่ยวกับสังคมในอุดมคติของปัญญาชน หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่า เหมือนโลกของพระศรีอริยเมตไตรย (Utopia) เพราะสังคมไทยปัจจุบันมีโลกของพระศรีอริยเมตไตรย (Utopia)

คาร์ล มานไฮน์ (Karl Manheine) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างยูโทเปียและโทเปียว่า ยูโทเปียเป็นส่วนหนึ่งของโทเปีย เช่น อุดมคติเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยปัจจุบัน^{๔๑}

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นว่า ปัจจุบันสังคมไทยอยากจะไปเป็นสังคมแห่งอุดมคติเหมือนกับสังคมตะวันตกที่มีอยู่ในปัจจุบันกาล (Present) ในขณะที่เดียวกันก็เปลี่ยน

^{๔๐} สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ, ทรงเจ้าเข้าผี : วาทกรรมของลัทธิผีและวิกฤตการณ์ของความทันสมัยในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

^{๔๑} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ๒๕๓๓ : ๑๔ - ๑๕ อ้างใน พิชัย วงกลม, “ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระศรีอาริย์เซไคกิ่งเซเกียว : ศึกษากรณี ศูนย์สุโขทัยเคียวไค ตำบลบ้านหลุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๔.

ความคิดในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโลกนี้กับโลกหน้า เพราะสังคมในโลกของพระศรีอริยเมตไตรยไม่ได้มีมาเอง คือ ไม่สามารถจะไปพบเองได้ง่าย ๆ จะต้องทำบุญกุศลในชาตินี้ หรือบำเพ็ญบารมี เช่น ทานบารมี เป็นต้น เพื่อที่จะได้ไปเกิดทันโลกของพระศรีอริยเมตไตรยที่เรียกว่าเป็นสังคมในอุดมคติ เพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างโลกนี้กับโลกหน้าสัมพันธ์กันอย่างชนิดที่แยกออกจากกันไม่ได้ในความคิดของสังคมไทยในอดีต แต่ในปัจจุบันสังคมไทยมีคติเกี่ยวกับรัฐในอุดมคติหรือสังคมในอุดมคติ ที่ไม่สัมพันธ์กันระหว่างโลกนี้กับโลกหน้า โดยแยกออกจากกันเด็ดขาด คนในปัจจุบันจึงไม่ค่อยเชื่อเรื่องโลกหน้า และไม่ค่อยให้ความสำคัญ เพราะไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของโลกนี้และโลกหน้าเข้าหากันได้

จากเหตุผลที่สังคมไทยในยุคนี้ไม่เชื่อโลกหน้าว่า “มีจริง” เพราะไม่สามารถไปให้ถึงได้ในปัจจุบัน เมื่อไม่เชื่อโลกหน้า ก็ไม่เชื่อโลกของพระศรีอริยเมตไตรย ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า เรื่องพระศรีอริยเมตไตรย ลดความสำคัญหรือความน่าเชื่อถือที่น่าเคารพในหมู่คนปัญญาชนไทยในปัจจุบัน เพราะหมู่ปัญญาชนไทยเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความคิดของคนไทยในอดีตที่เชื่อเรื่องโลกของพระศรีอริยเมตไตรย แต่ได้รับการศึกษาจากทางตะวันตก

ถึงแม้ว่า ปัญญาชนไทยอาจจะเปลี่ยนความรับรู้ของตนเองในเรื่องโลกของพระศรีอริยเมตไตรยที่เป็นสังคมในอุดมคติ หรือรัฐในอุดมคติก็ตาม แต่ความรับรู้ของคนไทยในอดีตก็ยังมียุ่่มากในเรื่องยุคสมัยของพระศรีอริยเมตไตรย ดังเห็นได้จากปรากฏการณ์ของขบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ตามที่กล่าวมาแล้ว แต่ความเชื่อเรื่องอุดมคติสูงสุดในพระพุทธศาสนาก็หมายถึงพระนิพพาน ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเหมือนเดิม ดังที่ปรากฏในพระโอวาทปาฏิโมกข์ว่า “พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม”^{๔๒} เพราะคุณค่าของความเชื่อนี้เป็นปทัฏฐานในการดำรงชีวิตอยู่อย่างสันติสุขที่ชาวโลกในปัจจุบันกำลังแสวงหากันอยู่ คือ สังคมต้องการความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ไม่มีหนี้สิน แต่อุดมคติสูงสุด คือการมีชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุดทั้งในแง่ทางโลกและทางธรรม ที่เรียกว่า “ยุคทองแห่งชีวิต” แต่เนื่องจากสังคมไทยปัจจุบัน ประชาชนขาดที่พึ่งทางใจ จะเห็นได้จากภาพที่ปรากฏทางสื่อต่างๆ เมื่อมีสิ่งแปลกประหลาดเกิดขึ้น เช่น วัวมีสองหัว ต้นไม้ที่มีลักษณะแปลก ๆ ฯลฯ ผู้คนจะพากันไปจุดธูปเทียนกราบไหว้ บนบานบ้าง ขอหวยบ้างอย่างงมงาย เข้าใจว่าเป็น

^{๔๒} ท.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๑, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓-๑๘๔/๕๐-๕๑, พ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๖/๑๕๑.

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยคลี่คลายให้ร้ายวายุ ถูกลือตเตอร์ จนหลงเชื่อ และในที่สุดก็ตกเป็นเหยื่อของสำนักทรงอีกจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ ล้วนสืบเนื่องมาจากการขาดที่พึ่งทางใจและเป็นความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องมาจากอุดมคติ เมื่อเห็นว่า สิ่งเหล่านี้สามารถที่ปลดปล่อยความทุกข์ได้ หรือแก้ปัญหาชีวิตได้ ก็จะยึดถือเป็นที่พึ่ง โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจว่า “นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด” แต่ที่พึ่งอันสูงสุด ได้แก่พระรัตนตรัย

๔.๕ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทย จากการสัมภาษณ์* นักวิชาการทางศาสนาและปรัชญา**

* บทสัมภาษณ์ มีดังนี้

๑. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตซึ่งมีพระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” อย่างไรบ้าง?
๒. ท่านคิดว่า วิถีชีวิตและจริตประเพณีของคนไทยจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตพระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” หรือไม่ อย่างไรบ้าง ?
๓. ท่านเห็นว่าความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตพระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” ส่งผลต่อคุณค่าทางจริยธรรมของบุคคลในสังคมไทยหรือไม่อย่างไร ?
๔. ท่านคิดว่าการที่บุคคลในสังคมมีความคาดหวังในอนาคตเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นั้นเช่น ความสะดวกสบาย สุขภาพดีมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตพระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” หรือไม่อย่างไร ?
๕. ท่านคิดว่า ความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันกับความคาดหวังในสังคมอนาคตมีอิทธิพลกับบุคคลในปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร?
๖. ท่านเห็นว่า “มนุษย์ในฝัน” จะมีบทบาทสัมพันธ์กับ “สังคมจินตนาการ” มากน้อยแค่ไหน เพียงใด ?

**

๑. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)
๒. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
๓. พระเทพคิลก (ระแบบ จิตตภาโณ)
๔. พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สมนฺโต)
๕. พระราชปัญญามณี (สมชัย กุสโล)
๖. พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ)
๗. ศ.(พิเศษ)จำนงค์ ทองประเสริฐ
๘. ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ
๙. ผศ.ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผา
๑๐. นายประภาส สุระเสน

ผลจากการวิเคราะห์มีดังนี้

๔.๕.๑ ด้านทัศนคติ หมายถึงความเห็น แนวความคิด มโนคติ ความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความทรงจำ ความเข้าใจ นักการศาสนาและปรัชญาให้ความเห็นที่แตกต่างกันไป แบ่งเป็นแนวคิดได้ ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑. นักการศาสนาและปรัชญาให้ความเห็นว่า พระศรีอริยเมตไตรยมีอยู่จริง จะมาเกิดจริง เพราะยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าปัจจุบัน และเชื่อพระไตรปิฎก^๓ เพราะเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยมีในพระไตรปิฎก อรรถกถา

จะเห็นได้ว่า กลุ่มนี้ เชื่อว่า คนไทยปัจจุบันเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยเพราะมีแนวคิดมาจากพระไตรปิฎกเป็นบรรทัดฐาน และมีศรัทธา มีฉันทะเป็นรากฐานในเรื่องนี้จึงไม่แปลกอะไรกับความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน คือ เป็นนักอนุรักษนิยม

๒. นักการศาสนาและปรัชญาได้แสดงทัศนะว่า พระศรีอริยเมตไตรยในอนาคตจะมาก่อเกิดจริง แต่เป็นเรื่องของมนุษย์ที่มีภาวตัณหาเกี่ยวกับภวทิฏฐิ เช่น เรื่องสุเมธดาบสผู้ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า แต่ขอตั้งความปรารถนาว่าเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อพ้นจากความทุกข์, ลักษณะของความคิดในบาปในพระไตรปิฎก มีข้อความนิตเดียว คำว่าพระศรีอริยเมตไตรยเรียกในบาปก็คือ สิริอริยเมตตา มาในตำนานเรื่อง พระยาภาวาว เกี่ยวกับพระเจ้า ๕ พระองค์, ในสมัยสุโขทัย ต้องการจะดึงคนเข้ามาหาศีลธรรม เพราะวุฒิกวณะคนไม่สนใจเรื่องทาน ศีล ภาวนา, มนุษย์มีความใฝ่ฝัน เช่น แดบตะวันตกกลาง ใฝ่ฝันถึงเมสไซอา แดบยุโรปก็ใฝ่ฝันถึงอัสวินม้าขาว ฝ่ายคนไทยก็ใฝ่ฝันถึงธรรมิกราช ที่จะมาในอนาคต อินเดียก็ใฝ่ฝันถึงอวตารของนารายณ์ จึงมีเรื่องประเพณีมหาชาติขึ้นมา เป็นวิธีการให้คนฟังมหาชาติได้ตลอด ได้สอนธรรมะจากตัวบุคคล เช่น กัณหาชาติเป็นต้นแบบลูกที่ดี พระเวสสันดรเป็นต้นแบบสามีที่ดี พระนางมัทรีเป็นต้นแบบภรรยาที่ดี ถือว่าเป็นต้นแบบ การสอนให้คนใช้ความคิด เป็นวิธีการสอนธรรมะจากตัวบุคคล พอสอนจากตัวตนของตัวละคร จะเห็นว่า คนแต่ละคนเป็นตัวอย่างของความกล้าหาญ ความดี ความเสียสละ ความไม่ดี ก็มีความริษยา กลโกง หลอกลวงต่าง ๆ แล้วก็จบลงด้วยความตาย คือการทำอะไรต้องมีเครื่องจูงใจ มี ๒ อย่าง คือ ชูให้กลัว กับล่อให้อยากได้ เรื่องพระศรีอริยเมตไตรยเป็นเครื่องจูงใจ เป็นตัวล่อ พระมาลัยเป็นตัวดัน เทศน์

^๓ สัมภาษณ์, พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.

มหาชาคิเป็นตัวยุพาหมาย โดยมีโลกของพระศรีอริยเมตไตรยเป็นความคิดก็คือ คิดละบาป กลับตัวยุพาเป็นคณิดุ แล้วจะได้อยู่ในโลกพระศรีอริยเมตไตรย และความเชื่อยุพาอย่างนี้ มีอยู่ทุก ศาสนา เช่น ศาสนายิว เชื่อยุพาผู้ไถ่ ศาสนาอิสลาม และคริสต์เชื่อยุพาเจ้าเป็นผู้บันดาล เป็นตัน^{๔๔}

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า นักการศาสนาและปรัชญากลุ่มนี้ มีความรู้ความ เข้าใจในพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ เชื่อยุพาเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย โดยมุ่ง หมายในประเด็นหลักใหม่เป็นสำคัญ

๔.๕.๒ ด้านจาริตประเพณีและวิถีชีวิต

จาริตประเพณี คือสิ่งที่คนในสังคมประพฤติปฏิบัติสืบกันมาจนเป็นที่ยอมรับของ สังคมส่วนรวม บางสิ่งบางอย่างนำเอาของสังคมอื่นมาปฏิบัติซึ่งอาจเป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ เข้ากับลักษณะความเป็นอยู่ของสังคมตัวเอง เช่น การทำบุญมหาชาติด้วยการฟังเทศน์ มหาชาติ เป็นต้น

อาจจะกล่าวได้ว่า จาริตประเพณีที่เคยปรากฏในสังคมใดสังคมหนึ่งอาจมีการ เปลี่ยนแปลงหรือถูกดัดแปลงทางวัฒนธรรม อันเกิดจากการกระทำของวัฒนธรรมอื่น แต่ต้อง ใช้เวลาในการผสมความกลมกลืนไปสู่การยอมรับในวัฒนธรรมของตนขึ้นมา และจะขยายวง กว้างออกไปเรื่อย ๆ ตามการจัดเถลาทางสังคม

การวิเคราะห์ผลกระทบในด้านจาริตประเพณีที่เกิดจากความเชื่อยุพาเรื่องพระศรีอริย เมตไตรยเป็นการศึกษาในลักษณะที่ต้องการทราบถึงข้อปฏิบัติในปัจจุบัน จากคำสัมภาษณ์ ของนักการศาสนาและปรัชญาพบว่า

คนไทยปัจจุบันชอบให้ทานมากที่สุดเพราะเข้ากันได้กับนิสัยที่มีใจเมตตา สงสาร อยู่แล้ว เช่น การบริจาคเงินในงานเทศน์มหาชาติ เป็นสิ่งที่ยุพาเงินก็บริจาคได้เลยทันที เป็น การทำบุญที่รวดเร็ว สามารถชื้อบุญได้ด้วยเงินนั่นเอง

แต่ผลกระทบที่จะถูกหลอกลวงจนหมดเนื้อหมดตัว เพราะเชื่อยุพาเรื่องพระศรีอริย เมตไตรยค่อนข้างสูง โดยเฉพาะความเชื่อยุพาเรื่องต้นกัลปพฤกษ์บนสวรรค์ ซึ่งเป็นความเชื่อยุพา

^{๔๔} สัมภาษณ์, พระเทพพิทักษ์ (ระแบบ จิตตภาโณ), เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

มนุษย์ในยุคพระศรีอริยเมตไตรยจะมีต้นกัลปพฤกษ์ ๔ มุมเมือง ใครอยากได้อะไร สมบัติอะไร ก็ไปเก็บเอาจากต้นกัลปพฤกษ์นั้น อันนี้เป็นความเชื่อ เป็นตัวผลักดันให้มนุษย์เราแสวงหาเพื่อต้องการจะไปเกิดในศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย จนกลายเป็นวิถีชีวิต และจารีตประเพณีของคนไทย เช่น บอกไว้ว่าจะไปเกิดบนสวรรค์ พบพระศรีอริยเมตไตรย จะต้องทำบุญด้วยการให้ทาน ทำให้คนไทยมีวิถีชีวิตที่เอื้อเพื่อแผ้วถาง เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และก็เกิดประเพณีทำบุญใส่บาตร ประเพณีในการให้ทานเพื่อบริจาค ทำทาน ดังตัวอย่างในเรื่องพระเวสสันดร ทำให้คนเราชอบพระเวสสันดร ส่วนหนึ่งก็คือ ต้องการจะไปเกิดให้ทันศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย ก็กลายเป็นวิถีชีวิตจารีตประเพณีของคนไทย

สรุปว่า ประเพณีการให้ทานโดยมีการแจกของผ้าป่า กฐินหรืองานเทศน์มหาชาติ ขึ้น ใครไม่บริจาค ก็อยู่ร่วมกับสังคมไม่มีความสุข ใครทำก็จะมีเกียรติ มีบิรวาร มีคนยกย่อง ได้รับการสรรเสริญในสังคม จึงทำให้ประเพณีการให้ทานในสังคมไทยเปลี่ยนไป และที่ยิ่งไปกว่านั้น คือเกิดลัทธิต่าง ๆ ขึ้นมาในสังคมไทย เช่น กบฏผีบุญ ลัทธิพระศรีอริยเมตไตรย ทรงเครื่อง เป็นต้น ลัทธิเหล่านั้นล้วนแต่ใช้ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพไป

๔.๕.๓ ด้านคุณค่าทางจริยธรรม

ในด้านคุณค่าทางจริยธรรมที่เป็นไปในทางบวก คือผู้ที่เชื่อเรื่องนี้แล้ว จะอายุขัยกล้วยบาป จะมีเจตนา มีหลักการอุดมการณ์ที่ดีเหมือนพระโพธิสัตว์มั่งจะช่วยเหลือผู้ที่มีความเดือดร้อนให้พ้นจากความเดือดร้อน คือสร้างบารมี ๑๐ นั้นเอง^{๔๕} โดยไม่ได้หวังอะไรตอบแทน

ในแง่ลบ คือสร้างบารมี ๑๐ เหมือนกัน แต่ทำไปเพราะสังคมเป็นไปอย่างนั้น คือจำใจต้องทำ เพราะสังคมยึดปฏิบัติอย่างนั้น ไม่ทำก็อยู่ร่วมกับสังคมไม่ได้ และที่ทำอย่างนั้นเพราะกลัวเสื่อมลาภ ยศ สรรเสริญ มีความทุกข์ตามมา หรือต้องการได้สิ่งตอบแทน เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยส่งผลต่อคุณค่าทางจริยธรรมมาแต่โบราณนั่นคือ ทำให้คนปรารถนาอยากเกิดทันศาสนานี้จะต้องทำบุญให้ทาน รักษาศีล

^{๔๕} สัมภาษณ์, พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.

เจริญภาวนาแล้วก็อธิษฐานขอให้ไปเกิดทันศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย เป็นเหตุให้คน ประพฤติสุจริต จึงเป็นความเชื่อในทางหล่อหลอมให้ผู้คนมีคุณธรรมจริยธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในสุจริตเหมือนมนโณปนิธานของพระโพธิสัตว์ ทำความดีต้องได้รับผลดี อธิษฐานจิต เป็นคนที่มีอุดมคติ มีความคิดคือมีพระศรีอริยเมตไตรยอยู่ในหัวใจ (Idea person) มีเมตตา มีความเสียสละต่อเพื่อนมนุษย์จึงจะส่งผลให้มีความสุข ไปเกิดในที่ดี มองในแง่ ศีลธรรมคือปลูกเร้า ให้คนที่ดีแล้วเครื่องมือในการทำความคิด เป็นกรอบทางจริยธรรมให้คน อายชั่วกลัวบาปกลัวตกนรก ถ้ากลัวนรกในทางบวกก็คือปรารถนาพบพระศรีอริยเมตไตรย ส่งผลต่อคุณค่าทางจริยธรรมของบุคคลในสังคมไทยในปัจจุบัน เหมือนกับคุณสมบัติของ พระพุทธเจ้าในอดีตก็มีอย่างนี้ ปัจจุบันก็อย่างนี้ เชื่อพระพุทธเจ้าในปัจจุบัน ก็เหมือนเชื่อ พระพุทธเจ้าในอนาคต และก็เหมือนกับเชื่อพระพุทธเจ้าในอดีต จริยธรรมนี้ เป็นจริยธรรมอัน เดียวกัน

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ทุกวันนี้ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยเป็นจริยธรรมใน แง่ลบมากกว่า เพราะสังคมไทยล้วนมีแต่โลกอยากได้ ทำบุญก็หวังผลตอบแทน คือ การ สรรเสริญ ประกาศโฆษณา มีหน้ามีตาในสังคม ไม่ได้ทำบุญเพื่อลด ละ เลิกกิเลส มีแต่พอก พูนให้กิเลสเพิ่มมากขึ้น ซึ่งถือว่าอันตรายในอนาคตข้างหน้า เพราะเมื่อทำดีต้องมีรางวัลให้ ถ้าไม่มีรางวัลให้ก็ไม่ทำดี เมื่อทำดีแล้วไม่ได้ดี ไม่มีคนชม ไม่มีคนเห็น ก็จะเกิดความท้อแท้ใจ ว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี กลายเป็นความเห็นที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความจริงไป จึงเห็นว่า ส่งผลกระทบในจริยธรรมในแง่ลบมากกว่า ความจริง เมื่อคนมีศีลธรรมจริยธรรมแล้ว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองก็จะดีไปด้วย แต่สังคมไทยปัจจุบันเสื่อมจากศีลธรรม จริยธรรม ส่งผลให้เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองไม่ดี ถ้าดีก็เพราะมีศีลธรรมจริยธรรมในแง่ ลบมากกว่าศีลธรรมจริยธรรมในแง่บวก ดังที่กล่าวมาแล้ว

๔.๕.๔ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

บุคคลในยุคสมัยปัจจุบันมีความทุกข์ ความยาก อยู่อย่างลำบาก เศรษฐกิจไม่ดี การเมืองก็ตกต่ำ สังคมคับแคบ ดังนั้น จึงหวังว่า ชีวิตจะมีความสุข มีความสบาย สุขภาพดี ใน ชาติหน้าโอกาสต่อไป เมื่อรู้เรื่องพระศรีอริยเมตไตรยก็คาดหวังสูงว่าเราต้องไปหาความสุข ความสบายในภพนั้น ตัวจักรสำคัญหรือว่าสิ่งที่สำคัญ คือความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ถ้าไม่

เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ก็จะปฏิเสธความดีไม่เชื่อเรื่องนี้ พระศรีอริยเมตไตรยจึงเป็นแรงจูงใจแรงผลักดันให้มีความคาดหวังในอนาคต แต่ว่า ความเชื่อของคนรุ่นก่อน ๆ มองสังคมสมัยพระศรีอริยเมตไตรยเป็นสังคมยูโทเปีย เมืองในฝันที่คนออกจากบ้านแล้วหน้าตาสะอาดเหมือนกัน สุขภาพดีเหมือนกัน คนก็อยากไปเกิดในเมืองนั้น นั่นก็มีการพูดกันถึงว่าเป็นสังคมในอุดมคตินั่นเอง เป็นเมืองที่สมบูรณ์แบบที่จะมีอยู่ในความฝัน ซึ่งเขาเรียกจินตนาการเรียกว่ายูโทเปีย มีความเป็นไปได้ในอนาคตที่คนจะมีเศรษฐกิจดี การเมืองดี สุขภาพดี และมีความสะดวกสบาย เพราะว่า ความสะดวกสบายปัจจุบันนี้สร้างด้วยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี การเดินทาง อาหารการกิน ชีวิตความเป็นอยู่ ยารักษาโรคก็สร้างได้ทั้งหมด คนจะสบายก็ทำได้เหมือนกัน เพราะว่าความสามารถในการถอดแบบมนุษย์ด้วยตัวเองได้ การสร้างสรรค์ใหม่ของสำเนาพันธุกรรมร่างกายมนุษย์ การออกแบบตัวมนุษย์ เพื่อที่จะได้มีรูปร่างลักษณะ ตามที่ต้องการ การถอดรหัสข้อมูลทางพันธุกรรมรูปร่าง เพื่อประโยชน์ในการรักษาโรค ทำให้คนที่เกิดขึ้นสามารถเลือกคุณสมบัติในทางบวก เช่น สวยหล่อ ฉลาด สุขภาพดี อายุยืนเกี่ยวกับการร่ำรวย ก็มีเทคโนโลยี ความรู้เทคโนโลยีจะทำให้คนมีกิน มีใช้ โดยที่ไม่ต้องทำงาน สรุปว่าสังคมยูโทเปีย เป็นสังคมที่สั่งสอนแล้วก็วาดภาพกันเป็นข่าวสารที่เขาพูดจากปากต่อปาก เรื่องสังคมพระศรีอริยเมตไตรย เป็นความฝันทำให้คนมีความหวัง เหมือนหวังว่าจะถูกล็อตเตอรี่ แต่มันจะถูกหรือไม่ถูกอีกเรื่องหนึ่ง อย่างน้อยคนก็หวัง อยากจะมีสังคมพระศรีอริยเมตไตรย^{๔๖}

ประเด็นข้อนี้ผู้วิจัยเห็นว่า สังคมไทยปัจจุบันหาความสะดวกสบายจากวัตถุกันมากกว่า คือบริโภควัตถุนิยม ต้องการมีเงินใช้ แสวงหาความสุขที่อิงอามิส ไม่ได้หวังที่จะไปถึงโลกของพระศรีอริยเมตไตรย แต่ได้เปลี่ยนแนวคิดเรื่องโลกพระศรีอริยเมตไตรยด้วยการทำให้เป็นปัจจุบัน คือสร้างความสุขในยุคปัจจุบันด้วยการมีเงิน มีรถ มีบ้าน มีคนรัก มีสุขภาพดี เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการอยากได้ เพราะฉะนั้น ในยุคใหม่จึงมีสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เกิดขึ้น เช่น ไข่หวัดนก ต้องฆ่าเปิด ไข่ เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ สร้างความสุข ไม่มีโรคให้กับตนเอง และเป็นโลกแห่งข้อมูลข่าวสาร ที่กำลังสร้างความสะดวกสบายให้กับตัวเราเอง เช่น มีคอมพิวเตอร์ ต้องการข้อมูลข่าวสารอะไร เข้ารับข้อมูลมา อยากได้เงินเร็ว ถ้ามีบัตรเอทีเอ็ม ก็ไปถอนเอามาใช้ ต้องการเรื่องความสุขทางกามารมณ์ไปที่บาร์ คลับ แสวงหาความ

^{๔๖} สัมภาษณ์, พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.

สนุกสนานสำราญกาย ไม่ได้สร้างหลักประกันทางจิต มุ่งสร้างแต่โลกทางวัตถุ จึงเกิดความเห็นแก่ตัว เมื่อมีความสะดวกสบาย เช่น มีตู้เอทีเอ็ม ก็เหมือนมีต้นกัลปพฤกษ์ การบริโภควัตถุนิยม จึงเป็นการลดความเชื่อทางศาสนา เพราะปัจจุบันได้มีศูนย์การค้าเกิดขึ้น คนเข้าห้างสรรพสินค้า ไม่เข้าวัด ถึงจะมีการรณรงค์ก็ตาม จึงต้องไปสร้างวัดในห้างสรรพสินค้า

๔.๕.๕ ด้านความต้องการ

ความคาดหวังในการในอนาคตก็คืออยากมีความสุขในอนาคต สังคมมีความก้าวหน้า มีความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย แต่สำหรับบุคคลบางคนที่ประสบความเดือดร้อนก็ต้องการความสุข สำหรับบางคนที่มีความสุขอยู่แล้ว ก็ไม่คาดหวังมาก เพราะมีความสุขอยู่แล้วแต่ก็อยากมีความสุขตลอดไป ความเป็นจริง สังคมปัจจุบันมีความคาดหวัง ต้องการอนาคตที่ดี มั่นคง และปลอดภัย^{๔๖}

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า คนปัจจุบันต้องการความสุข มีความคาดหวังถึงอนาคตที่ดี มั่นคง และปลอดภัย

๔.๕.๖ ด้านสังคมจินตนาการ

ตามธรรมดาคนเราอยู่ด้วยความหวังและความใฝ่ฝัน เมื่อมีความใฝ่ฝัน จะเป็นเหตุให้ทำความดี การทำความดีส่งผลให้สังคมดี ดังนั้น สังคมจินตนาการจึงเกิดขึ้น

คำว่า มนุษย์ในฝัน เป็นคำที่มีความหมายกว้าง เช่น อยากเป็นดารา ก็มีความฝัน ดารา ก็คือ มนุษย์ในฝันได้ ที่นี้ความสัมพันธ์กับสังคมจินตนาการ มนุษย์ทุกคนมีความคิด ความจริงของโลก คือ โลกธรรม ๘ มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อีกด้าน เสื่อมลาภ เสื่อม ยศ นินทา ทุกข์ ดังนั้น ทุกคนก็อยากให้ตัวเองอยู่ในด้าน ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อยู่ในฝ่ายดี อาจจะมองภาพบุคคลในสังคม มีลาภ ยศ สรรเสริญ พร้อม และอาจจะเก็บคนนั้นไว้ในใจของตัวเอง และคนนั้นก็กลายเป็นมนุษย์ในฝัน ดังนั้น สุดท้ายทุกคนก็อยากได้สังคมจินตนาการที่มี ลาภ ยศ สุข สรรเสริญนั่นเอง

นักการศาสนาและปรัชญาให้ทัศนะว่า ความจริงเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยมีหลักฐานในพระไตรปิฎกอยู่ไม่มาก แต่มีการขยายเป็นเรื่องราวในคัมภีร์อนาคตวงศ์ พูดถึง

^{๔๖} สัมภาษณ์, ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

สภาพสังคมไว้ชัดเจนว่า เป็นสังคมที่มีความสุข ในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย มนุษย์จะมีความสุข และความอิฉาธิยาอาฆาตที่เป็นอยู่ในสังคมปัจจุบันจะหมดไป เป็นคำพูดที่เป็นได้ยาก เพราะว่า มนุษย์ไม่ว่ายุคไหน ต้องมีกิเลส เมื่อมีกิเลสก็ต้องทำทั้งบุญ-บาป จะให้บริสุทธิ์ ๑๐๐ % เพราะมนุษย์มีอิทธิพลต่อสังคม ดังนั้น จุดเริ่มต้นของนักปราชญ์ หรือนักวิทยาศาสตร์ ก็มาจากความคิดที่เป็นจินตนาการ เช่น มีเครื่องบินในการเดินทาง ก็มาจากการจินตนาการของมนุษย์ในสังคม จะต้องมียุคที่สมบูรณ์แบบอย่างพระพุทธเจ้ามาช่วยให้เกิดสังคมที่เป็นจริงด้วยการสอนให้คนละกิเลส สังคมจึงจะสงบเรียบร้อย

ในประเด็นนี้ผู้มีวิสัยเห็นว่า ความพิเศษของมนุษย์อยู่ที่จินตนาการ อยู่ที่ความฝัน มนุษย์ไม่มีจินตนาการ ไม่มีความฝัน มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้ ต้องมีจินตนาการเป็นหลัก เช่น จินตนาการทางแอฟริกา เรื่องแมสไซอา จินตนาการทางยุโรป เรื่องอัศวินม้าขาว จินตนาการของเราเรื่องธรรมจักร นุคคลในอุดมคติ ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือพระบรมโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรยในอนาคต ปัจจุบันคือพระพุทธเจ้า การสร้างนุคคลในฝัน เป็นวิธีการอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะสร้างพลังใจให้กับตนเอง

สรุปว่า เรื่องมนุษย์ในฝัน ไม่ใช่เป็นเรื่องจินตนาการ เพราะว่ามนุษย์ในฝันกับสังคมจินตนาการจะต่างกันมนุษย์ในฝันก็คือเรื่องจริง ซึ่งมีจริงที่ใฝ่ฝันอยากจะเป็น เพราะรู้เรื่องคำว่า “มีอยู่จริง” มนุษย์ในสมัยพระศรีอริยเมตไตรยจะมีความสุข จะอยู่กันสบาย จะมีอายุยืน จะมีทรัพย์สมบัติ จะมีอาหารการกิน ความเป็นมนุษย์ในฝันอย่างนั้นมีหลักฐานที่พระพุทธเจ้าทรงรับรอง คือความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม มีความเชื่อผลของการทำความดี ดังนั้น ในยุคของพระศรีอริยเมตไตรยจะเกิดอย่างนี้เหมือนกัน ไม่ใช่เรื่องจินตนาการเอง

แต่ในสังคมสมัยปัจจุบันไม่เชื่อกฎแห่งกรรม ไม่ยอมรับเรื่องกฎแห่งกรรม จึงไม่เชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย มนุษย์ในฝันจึงเป็นจินตนาการ ความคิดของคนปัจจุบันระหว่างมนุษย์ในฝันกับสังคมจินตนาการแตกต่างกันที่ว่า พื้นฐานของคนนั้นเชื่อกฎแห่งกรรมเป็นต้น แต่ถ้าไม่มีพื้นฐานดังที่กล่าวมา ก็จะไม่เชื่อและปฏิเสธ เมื่อปฏิเสธตรงจุดนี้ ก็จะทำบาป ทำความผิด ดังนั้น มนุษย์ในฝันคือมนุษย์ที่สมบูรณ์ สังคมในจินตนาการ ก็คืออย่างที่มีเมืองในฝันยูโทเปีย คนไทยสมัยก่อนมองนิพพานเป็นอมตะ เมืองแก้ว อมตะมหานคร เหมือนกับสวรรค์บนดิน เป็นเมืองในฝันของสังคมจินตนาการ แต่ว่าสังคมในจินตนาการจะ

เกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีมนุษย์ในฝัน มนุษย์ในอุดมคติ สังคมจะสมบูรณ์ได้ต้องมีองค์ประกอบคือ สมาชิกที่เป็นมนุษย์

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า สังคมไทยปัจจุบันมีความทันสมัยขึ้น ก้าวข้ามขั้นตอนมาเป็น สังคมบริโภค แต่ในความทันสมัยนั้นมีวิกฤตการณ์อยู่ คือติดอยู่กับการบริโภคไม่ได้ พัฒนาการใหม่โดยการสร้างขึ้นมาเองหรือผลิต มีแต่คอยหาซื้อ คุ้มรับเอามาบริโภค^{๔๔} แต่เป็นการนำเข้าหรือรับเอามาประยุกต์วัฒนธรรมตะวันตกเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะความรู้และ เทคนิควิทยาการสมัยใหม่ จึงไม่มีมนุษย์ในฝันเกิดขึ้นในสังคม เป็นแต่เพียงจินตนาการเอา อย่างชาติตะวันตก เพราะสังคมไม่ได้มุ่งที่ความเป็นเลิศ หรือความงาม ความดีและความเป็นจริง จึงเห็นปัญหามากมายที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน

สรุปว่า นักการศาสนาและปรัชญาให้ทัศนะเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยโดย หลักการอาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎก และอรรถกถา เหมือนกัน แต่ต่างกันรายละเอียด มีอยู่ ๖ ประเด็น คือ ๑. ความเชื่อ ๒. จาริตประเพณี และวิถีชีวิต ๓. คุณค่าทางจริยธรรม ๔. เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ๕. ความคาดหวัง ๖. สังคมจินตนาการ ดังมีตารางสรุปให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างดังนี้

ชื่อนักการศาสนา และปรัชญา	ทัศนะด้านต่าง ๆ					
	ทัศนคติ ต่อความ เชื่อ	จาริต ประเพณี วิถีชีวิต	คุณค่า จริยธรรม	เศรษฐกิจ การเมือง สังคม	ความ คาดหวัง	สังคม จินตนาการ
๑. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก	ส่งผลดี	มีอิทธิพล	มีบทบาท
๒. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก และทาง ลบ	ส่งผลดี	มีอิทธิพล	มีบทบาท
๓. พระเทพคิลก	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก	ส่งผลดี	มีอิทธิพล	มีบทบาท

^{๔๔} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๔), หน้า ๔๗.

(ระแบบ จิตตวโน)			และทาง ลบ	และไม่ดี		
๔. พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สณฺฑโค)	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก และทาง ลบ	ส่งผลดี และไม่ดี	ไม่มี อิทธิพล	มีบทบาท
๕. พระราชปัญญาเมธี (สมชัย กุสโล)	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก	ส่งผลดี	มีอิทธิพล	มีบทบาท
๖. พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ)	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก	ส่งผลดี	มีอิทธิพล	มีบทบาท
๗. ศ.(พิเศษ)จันทงค์ ทองประเสริฐ	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก	ส่งผลดี	มีอิทธิพล	มีบทบาท
๘. ผศ.รท.ดร.บรรณรุจิ บรรณรุจิ	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก	ส่งผลดี	มีอิทธิพล	มีบทบาท
๙. ผศ.ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบ ผา	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก	ส่งผลดี และไม่ดี	ไม่มี อิทธิพล	ไม่มี บทบาท
๑๐. นายประภาส สุระเสน	มีจริง	สอดคล้อง	ทางบวก	ส่งผลดี	มีอิทธิพล	มีบทบาท

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

คำว่า “ศรีอริยเมตไตรย” แบ่งออกเป็น ๓ คำ คือ ศรี + อริย + เมตไตรย สองคำแรกเพิ่มมาทีหลัง คำว่า “เมตไตรย” มาจากคำบาลีว่า “เมตเตยฺย” แปลว่า ผู้มีเมตตา เมื่อรวมคำทั้งสามเข้าด้วยกันจึงได้คำว่า “ศรีอริยเมตไตรย” ผู้วิจัยประมวลเอาความหมายว่า ผู้มีเมตตาอย่างประเสริฐรุ่งเรือง ซึ่งหมายถึง พระพุทธเจ้าผู้ที่จะตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และสอนผู้อื่นให้รู้ตาม จะเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าในอนาคตต่อจากพระโคตมพุทธเจ้าหรือพระศากยมนีพุทธเจ้าในปัจจุบัน และเป็นพระนามที่เรียกชื่อแตกต่างไปจากพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ ที่เคยมีมาแล้วในอดีต และพระองค์จะมาตรัสรู้ในยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองที่สุดกว่ายุคของพระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จอุบัติขึ้นในภัทรกัปเดียวกัน ได้แก่ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า และพระโคตมพุทธเจ้า

คำว่า “เมตเตยฺย” มีปรากฏในพระไตรปิฎก เฉพาะคัมภีร์พระสูตร คือ พระผู้มีพระภาคพระนามว่า เมตเตยฺย จะมีพระคุณ ๘ ประการ คือ ๑. เป็นพระอรหันต์ ๒. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ๓. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ๔. เป็นผู้เสด็จไปดี ๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก ๖. เป็นสารathiผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘. เป็นพระพุทธเจ้า ๙. เป็นพระผู้มีพระภาค และนอกจากนี้ยังทำหน้าที่ในการบริหารภิกษุสงฆ์ และทรงเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์สัตว์โลก

ในคัมภีร์อรรถกถามีคำว่า “เมตเตยฺย” ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้าเมตไตรยไม่ได้ แตกต่างจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เพียงแต่ขยายความเรื่องกัปหรือระยะเวลาการเสด็จอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าเมตไตรยที่มีความสัมพันธ์กันกับพระพุทธเจ้าในอดีต และมีภิกษุผู้ทำความเพียรแล้วไม่สามารถบรรลุธรรมได้ เกิดความท้อแท้ใจ จึงสละความเพียร ไม่บำเพ็ญข้อปฏิบัติ เพราะมีแนวคิดว่าจะได้พบกับพระพุทธเจ้าเมตไตรยในอนาคตกาล

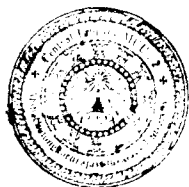
แนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในพระไตรปิฎก แสดงถึงแนวคิดเรื่องการเสด็จอุบัติขึ้นเพื่อเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ และเป็นนักปราชญ์อนุเคราะห์สัตว์โลก ด้วยทรงแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน และแนวคิดที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส ก็เหมือนในพระไตรปิฎกเพราะเป็นการขยายความให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

- ส่วนแนวคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในคัมภีร์อนาคตวงศ์ แสดงถึงแนวคิดเรื่อง
- พระพุทธเจ้ามีอยู่หลายพระองค์ คือ เป็นขบวนการเกิดของปัจจุสมุปบาท และอริยสัจจ์ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งมีอยู่แล้ว ผู้ใดรู้ความจริงของโลก ก็เป็นพระพุทธเจ้า และพุทธภวะนั้นก็เป็นผลที่เกิดจากการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งค้นพบ ปฏิบัติการ และเข้าถึงกฎที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพื่อเป็นการสร้างความดีงาม โดยการนำตนเองและผู้อื่นให้ถึงจุดมุ่งหมายด้วยอุดมการณ์ที่เรียกว่า “พระโพธิสัตว์” หรือผู้มีแรงจิตใจเพื่อความรู้แจ้งในกฎเกณฑ์แห่งธรรม ทั้งในส่วนที่เป็นทฤษฎีและส่วนที่เป็นการปฏิบัติโดยตรง และแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นในโลกนี้ในอนาคตนับไม่ถ้วน เพราะพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงปฏิบัติตรัสรู้ และทรงสอนสั่งธรรมอันเป็นสากลในอดีตก็มีหลักฐานให้เห็น ปัจจุบันกำลังเป็นไปอยู่ ฉะนั้น ในอนาคตก็ต้องมีมา คราบเท่าที่มีบุคคลบำเพ็ญบารมีเพื่ออุดมการณ์อยู่

ลักษณะโดยทั่วไปของพระศรีอริยเมตไตรยเช่นเดียวกับลักษณะของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ต้องบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศ คือบารมีทั้ง ๑๐ ประการ ในขณะที่เป็นพระโพธิสัตว์พระศรีอริยเมตไตรยนั้นเป็นพระวิริยวัฑฒโพธิสัตว์ ใช้ระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยแสนมหากัป

พระศรีอริยเมตไตรยจะมีรูปร่างและบุคลิกภาพประกอบด้วยลักษณะที่พิเศษกว่าบุคคลทั่วไปคือ มหาปุริสลักษณะ ๓๒ และอนุพยัญชนะ ๘๐ อันเป็นผลเกิดจากการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ประการ

ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทยมีเค้ามูลมาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา กถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส คัมภีร์อนาคตวงศ์ และที่ชัดเจนที่สุด คือ ปฐมสมโพธิกถา และฎีกามาลย์สูตรเพราะคนไทยมีนิสัยเมตตา สงสาร อ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูกตเวที ชอบให้ทาน จึงเกิดจารีตประเพณีการฟังธรรมให้ทานที่เชื่อว่ามหาเวสสันดรชาดกขึ้นมา

จากการสัมภาษณ์นักการศาสนาและปรัชญาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยของสังคมไทยพบว่า มีทัศนะตามหลักการโดยอาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาเหมือนกัน ต่างกันในรายละเอียด สรุปได้ ๖ ประเด็น คือ ๑. ทัศนคติต่อความเชื่อ ๒. จาริตประเพณี และวิถีชีวิต ๓. คุณค่าทางจริยธรรม ๔. เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ๕. ความคาดหวัง ๖. สังคมจินตนาการ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เน้นการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตของสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณี พระศรีอริยเมตไตรยในพระพุทธศาสนาเถรวาทเท่านั้น ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาเรื่อง พระศรีอริยเมตไตรยในรายละเอียดของแต่ละประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เพื่อขยายองค์ความรู้เรื่องพระศรีอริยเมตไตรยให้ละเอียดและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎก, ๒๕๒๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระคัมภีร์อนาคตวงศ์, ประภาส สุระเสน, คัดถ่ายถอด-แปล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. จิตรกรรมไทยประเพณี ชุดที่ ๐๐๑ เล่มที่ ๒ วรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ฟ, ๒๕๓๔.

- กรมศิลปากร. วรรณกรรมสมัยสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หัตถศิลป์, ๒๕๒๘.
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาค
- ๖ ตอน ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑).
- กรมศิลปากร. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.
- จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งจำกัด ๒๕๓๔.
- มูลนิธิjem เอช ดับเบิลยู ทอมสัน จัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม
ราชกุมารี พระชนมายุครบ ๓ รอบ พุทธศักราช ๒๕๓๔.
- จุฬพทุทโธมสะเถระ โสตตถกิมหานิทาน. ตรวจชำระและแปลโดย บรรจบ บรรณรุจิ,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๒๖. พิมพ์ในงานออกพระเมรุสมเด็จพระ
พุทธาจารย์ [เสงี่ยม จันทสิริมหาเถระ] วัดสุทัศน์เทพวราราม.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ ๔
ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.
- จันทน์ อติพัฒนสิทธิ์และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- จินกาลมาลีปกรณ์. แสง มนวิฑูร แปล. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร,
๒๕๑๕.
- ชินมหานิทาน เล่ม ๒ ภาคภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหประชา พาณิชย์,
๒๕๓๐.
- ชินวรศิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. กรมหลวง. พระคัมภีร์อภิธานนปทีปิกา หรือ
พจนานุกรมภาษาบาลี แปลเป็นไทย. พระนคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๐๘.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระ. ตำนานคณะสงฆ์. พิมพ์ในงานฉาปนกิจศพนางเล็ก
สาย พินแก้ว ณ วัดโสมนัสวรวิหาร วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๑๔.
- . ความทรงจำ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๑๗.
- ตำนานมูลศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ,
๒๕๑๕.
- ไทรภูมิโลกวินิจนยถา. ไทรภูมิฉบับหลวง. กรมศิลปากรจัดพิมพ์. ม.ป.ท., ๒๕๒๐.

ทิพากรวงษ์. เจ้าพระยา. พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒.

กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๓.

ทอมัส มอร์. โยโทเปีย. สมบัติ จันทวงศ์. ผู้แปล กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

ธรรมปรีชา (แก้ว) พระยา. ผู้เรียบเรียง. ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา เล่ม ๑, ๒, ๓.

กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๗.

ธวัช ปุณโณทก. ศิลาจารึกอีสาน. กรุงเทพมหานคร : คุณพินอักษรกิจ, [มปป.].

บำเพ็ญ ระวิน ปรีวรตและตรวชำระ. อนาคตวงศ์ เมตเตยยสูตร เมตเตยยวงศ์ ลำนวน
ล้านนา. เชียงใหม่ : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

_____ . ก่อนยุคพระศรีอารีย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน , ๒๕๔๕ .

บรรจบ บรรณรุจิ. พระศรีอารียมาแล้ว. กรุงเทพมหานคร : สุพรรณกิจ, ๒๕๒๕.

_____ . พระโพธิสัตว์สถิตถะกับพระพุทธเจ้าในอดีต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๒.

บุญ นิลเกษ. ดร. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา,
๒๕๒๗.

_____ . อุดมการณ์ชีวิตแบบโพธิสัตว์เล่ม ๑-๑๒. กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ประพจน์ อัสววิรุพการ. โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อบรรลุ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ประกาศ สุระเสน. พระคัมภีร์อนาคตวงศ์ฉบับถ่ายถอด-แปล. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.
กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

_____ . พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓ . กรุงเทพมหานคร: บริษัทด้านสุทธากการพิมพ์ จำกัด,
๒๕๒๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ , ๒๕๓๒.

_____ . ประโยชน์สูงสุดของชีวิต, กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. ไตรภูมิพระร่วง อธิพลต่อสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

_____. วินัยชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระวิสุทธิสมโพธิ. ผู้รวบรวมเรียบเรียง. ชุมชุมสวดมนต์ฉบับหลวง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๐

พระศาสนโสภณ. สวดมนต์แปล. พิมพ์ครั้งที่๗. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). มุณีนาถที่ปณี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามัคคีสาร, ๒๕๓๕.

พุทธทาสภิกขุ. ชัมมิกสังคณนิยม. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว, ๒๕๒๕.

_____. โลกพระศรีอารยอยู่แค่ปลายจมูก. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

ลิไทย, พญา. เติกกถาหรือไตรภูมิพระร่วง ฉบับตรวจชำระ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). คัมภีร์วิสุทธิมรรค กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปรมานุชิตชิโนรส. ปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

เสฐียรโกเศศและ นาคะประทีป. ลัทธิของเพื่อน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๐.

(๒) วิทยานิพนธ์

ผ่าน วงษ์อ้วน, “คัมภีร์อนาคตวงศ์ อุเทศที่ ๑-๑๐: การตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิต

วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒

พระมหาไกรวุฒิ มะโนรัตน์. “สังคมอุดมคติ : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในคัมภีร์พระ

ไตรปิฎกและคัมภีร์ อนาคตวงศ์”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

พระมหาบุญตัน อนันโท. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง เวชสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทาน

บารมี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาสุจิต แสวงวงศ์, “พระปัจเจกพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔

ประโยชน์ สังกสิน. “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดใน

พระพุทธศาสนาเถรวาทและ มหายาน”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔

พิชัย วงกลม. “ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระศรีอารียะโคตมเชเคียว : ศึกษากรณี ศูนย์

สุโขทัยเคียวโค ตำบลบ้านหลุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย”. วิทยานิพนธ์ ศิลป

ศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๔.

จิราภรณ์ ภัทรานุภัทร, “สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย”, วิทยานิพนธ์ อักษร

ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

(๓) วารสารและนิตยสาร

เบญจ บรรจกร. พระศรีอารียะมาแล้ว. วารสารพุทธจักร 38. (6) 24-26 กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

วัชร กงอดิศักดิ์ พันเอก (พิเศษ). พระศรีอริยมตไตรยในพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธ

จักร 38. (๕) ๓๒-๓๕ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

(๑) Books

Buddhadatta, A.P. **Jinakalamali**. London : Pali Text Society, 1962.

Johnson, E. H . Trans. **The Buddhacarita or Acts of the Buddha**. India : Motilal
Baranasidass, 1963.

Saddhatissa, H. **The Birth-Stories of the Ten Bodhisattas and The
Dasabodisattuppattikatha**. Lodon : Pali Text Society, 1975.

(๒) Articles

Minayeff, J. “ Anagatavamsa “ **Journal of Pali Text Society**. Vol. 11 : 34-53 ,
54-79 . (1885, 1886, 1887).

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นางสาวสินีนารถ วิจิตรการลิขิต
เกิด : ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๖
สถานที่เกิด : จังหวัด กรุงเทพมหานคร
การศึกษา : ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
เข้าศึกษา : ๑ มิถุนายน ๒๕๔๕
สำเร็จการศึกษา : ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕
ที่อยู่ปัจจุบัน : ๖๕/๑๕ ถ.จรัญสนิทวงศ์ แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐